

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

III(12), Issue 60, 2015

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayyvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kóti, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Vice-Rector, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparian, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Valentina Orlova, CSc in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR: 2.642

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

GOOGLE SCHOLAR

CONTENT

Central zone of the field of antonyms in the English language <i>O.L. Lytvyn</i>	7
Presenting conflict situations in the media discourse: verbal and non-verbal strategies <i>N.I. Lyutyanska</i>	11
Concepts "LIFE" and "DEATH" in the modern novels about vampires <i>A.A. Prihodko</i>	13
Носій емоційного стану Heimweh як складова частина мікропропозиції фреймового моделювання ситуації емоційного стану Heimweh <i>Л.М. Близнюк</i>	16
Лінгвостилістична характеристика політичних епіграм Г.В. Катула <i>І.М. Борбенчук</i>	20
Когнітивна лінгвістика: історія становлення і розвитку напрямку лінгвістичного вчення <i>Г.Г. Вісько</i>	23
Роль авторської системи тропів (на прикладі порівняння) у творенні мовної картини світу в публіцистиці Миколи Хвильового <i>О.М. Григор'єв</i>	27
Типологічні особливості дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики <i>І.М. Дерік</i>	31
Лексеми патріотизм і антипатріотизм у метафоричних контекстах сучасної української художньої публіцистики <i>Т.І. Должикова, О.С. Антіпов</i>	35
Процесс заимствования из языков коренного населения в национальный американский вариант английского языка и типологические особенности ситуаций заимствования <i>О.В. Домнич</i>	39
Реалізація архетипу Жінка у гештальтах жіночого персоніфікованого образу (англо-українські поетичні паралелі) <i>О.Ю. Дубенко</i>	45
Відображення мовними засобами стратегії викриття соціальних пороків в дискурсі англomовної реклами <i>О.В. Дячук</i>	49
Художня інтерпретація національної ідеї у творчості Юрія Тиса-Крохмалука <i>І.І. Залевська</i>	53
Синтактико-стилістичні засоби досягнення ефективності діалогічної аргументації в «Історії» Геродота (на матеріалі діалогу царя Креза з сином) <i>С.В. Зубченко</i>	57
Міфопоетика англійського «високого» роману бароко <i>М.О. Зуєнко</i>	62
Міський текст у термінологічному полі сучасного літературознавства: історія вивчення празьких мотивів та празького тексту <i>Ю.Д. Крюкова</i>	66
Функціонально-граматичний аспект вербалізації лексико-семантичного поля «місто» в художніх творах Ю. Андруховича <i>К.О. Мікрюкова</i>	71
Проблема війни у творчості В. Мисика <i>В.О. Переяслов</i>	74

Оценочная модальность в языке <i>А.И. Приходько</i>	78
Структура словотвірних гнізд з вершинами-онімами в сучасній українській мові <i>Л.Є. Рибачківська</i>	81
Прагматичні характеристики медійного інтердискурсу в парламентських текстах ФРН <i>О.С. Стасюк</i>	86

Central zone of the field of antonyms in the English language

O.L. Lytvyn*

Institute of Foreign Philology, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: oksanalitvyn8@gmail.com

Paper received 07.07.15; Revised 21.07.15; Accepted for publication 24.07.15.

Abstract. In this article an attempt is made to define the central zone of the field of antonyms in the English language by comparing and contrasting the data obtained by the process of analyzing illustrative material used in linguistic works written in English, and information about the frequency of these units in language obtained from a frequency dictionary – «A Frequency Dictionary of Contemporary American English». The results of the semantic and functional analysis, as well as quantitative calculations enabled us to arrive at the conclusion that the central zone of the field of antonyms in the English language is formed mainly by morphologically unrelated (absolute) adjectives and verbs which illustrate gradable and complementary antonymy, namely about 60 pairs of antonyms.

Keywords: *linguistic category, structure of the field, central zone of the field, antonymy, frequency*

The study of the structure, the content and the correlation between different fields in the lexical subsystem of language occupies one of the central places in modern linguistics (Karaulov, Abramov, Shchur, Denysenko etc.). However, it could be argued that even now, insufficient attention is being devoted to the structure and content of the fields consisting of abstract elements which are signs by nature – language units that are connected by a systemic relationship. These units form certain linguistic categories, particularly synonymy, antonymy, converseness, and hyper-hyponymy. Analysis of these fields makes it possible to obtain a clearer picture of the forms and the means for structuring knowledge about language in the consciousness of linguists, and that helps to expand the knowledge regarding the categorization and conceptualization of real-life phenomena. This is what forms the basis of **the current relevance** of our research.

In this article an attempt is made to define the central zone of the field of antonyms in English by comparing and contrasting the data obtained through the analysis of the illustrative material used in linguistic works written in English, cf [1], and the information about the frequency of these units in language. We assume that lexical units used by the scholars as representative examples of the category under investigation have a relatively high frequency. **The purpose** of the present research is to test our hypothesis. Semantic and functional, as well as statistical analyses constitute **the main methods** of our research.

Linguists regard antonymy as one of the main types of systemic semantic relations among language units. Researchers emphasize that the relationship of contrast is fundamental for human thinking [4; 6], and antonymy occupies a central place among all types of lexical semantic relations since it plays an important role in organizing the lexicon [2]. British scholar M. Lynne Murphy calls antonymy “the archetypical lexical semantic relation” [7, p. 169]. Notwithstanding the diversity in their approaches to the understanding of antonymy (both in its narrower and its wider senses) scholars agree that antonymy expresses conceptual opposition as realized in language.

A selection of examples provided by the authors of thirteen monographs, textbooks and linguistic encyclopedias written in English serves as **the material** for our research. In the linguistic works examined we found a total of 423 pairs of antonyms which were used as illustrative material, including 224 different pairs, not taking into account

cases of their recurrence. The analysis of the selected examples enabled us to draw certain conclusions. More than a third of all the pairs (35.46%) turned out to have been used only in one of the linguistic sources. On the basis of our calculations, we can affirm that in the opinion of the linguists, adjectives (59.1%) and verbs (26%) provide the best representation of the category of antonymy. Formal structural analysis demonstrated the numerical preponderance of morphologically unrelated (absolute) antonyms (85.34%) over derived ones.

In order to evaluate the examples given in the linguistic works, we assigned a rank in the form of a simple fraction to each pair of antonyms where the number of occurrences of a certain antonymous pair in the form of an illustrative example is indicated in the numerator, and the total number of linguistic sources in the denominator. Our calculations show that one pair of complementary antonyms, *dead – alive*, occurred the most frequently among all the pairs, being present in all thirteen sources. Thus this pair has a ranking designation of 13/13. The gradable antonym pair *hot – cold* is in the second place: it was mentioned in twelve linguistic works and therefore we assigned a rank of 12/13 to this pair. The third place is occupied by the gradable antonym pair *good – bad*, which was used in nine of the sources as an example and consequently received a rank of 9/13. A ranking of 8/13 was allotted to the pairs *male – female* and *tall – short*, which were used in eight linguistic works. Two pairs mentioned in seven sources have a ranking of 7/13 – the antonymous pairs *long – short* and *true – false*. In six of the sources, the three pairs *big – small*, *up – down*, and *old – young* reappear. Therefore they were given a ranking of 6/13. The next group, comprising twelve pairs with a ranking of 5/13, are the lexeme pairs *clean – dirty*, *come – go*, *high – low*, *large – small*, *love – hate*, *married – single*, *north – south*, *open – shut*, *pass – fail*, *thick – thin*, *warm – cool*, and *wide – narrow*. Seven pairs were used in four sources, *beautiful – ugly*, *big – little*, *black – white*, *deep – shallow*, *fast – slow*, *honest – dishonest*, and *rich – poor*, so they received a ranking of 4/13. A ranking of 3/13 was given to thirteen of the pairs: *above – below*, *asleep – awake*, *clever – stupid*, *east – west*, *happy – sad*, *happy – unhappy*, *left – right*, *win – lose*, *man – woman*, *old – new*, *on – off*, *smooth – rough*, and *sweet – sour*. Thirty-two different pairs were found to have occurred in two of the sources examined and thus have a ranking of 2/13. They include *advance – retreat*, *back – front*, *easy – difficult*, *fresh – stale*, *here – there*, *like – dislike*, *marry – divorce*, and *wet – dry*. According to our

calculations the remainder of the illustrative examples (150 different antonymous pairs) were mentioned only in one linguistic source (*complex – simple, joy – sadness, lengthen – shorten, pretty – plain, useful – useless, widen – narrow* etc.).

Thus almost 65% of the total number of antonymous pairs occurred in more than one source as illustrative examples, including 74 different pairs (not taking into account instances of their recurrence). This suggests that two or more linguists consider these pairs to be sufficiently suitable representatives of the relation referred to as lexical antonymy. This fact makes it possible for us to conclude that, on the basis of the data obtained from the linguistic sources, pairs with a ranking of 2/13 or higher constitute the central zone of the field of antonyms. In other words, the central zone is formed by 74 different antonymous pairs with rankings between 2/13 and 13/13, among which two semantic types are the most prevalent: gradable (45.9%) and complementary (28.4%) antonyms. For the most part, gradable antonyms are adjectives, whereas complementary antonyms are mainly adjectives and verbs. The percentage of reverse and antipodal antonyms is considerably lower (16.2% and 9.5% respectively). It is to be noted that within the total selection of 74 pairs, adjectives (60.8%) and verbs (24.3%) predominate. Nouns (6.8%), adverbs (5.4%) and prepositions (2.7%) occur much less frequently. Morphologically unrelated antonymous pairs (86.5%) exceed the derived ones, with the ranking of all derived antonym pairs ranging between 1/13 and 3/13; only one pair (*honest – dishonest*) has a ranking of 4/13.

It was necessary to compare the results of the analyses carried out on the illustrative material in the linguistic works with existing data regarding the frequency of these units in language. This information about the frequency of the lexical units which make up the selected antonymous pairs was obtained from “A Frequency Dictionary of Contemporary American English” which provides a list of the 5,000 most frequently used words in the English language [5]. This dictionary is based on the data from a 385-million-word corpus (by 2008) “The Corpus of Contemporary American English” (COCA). COCA is the largest balanced corpus of American English that is publicly available [3].

The main index in this dictionary is a rank-ordered listing of the top 5,000 words (lemma) in English, starting with the most frequent word (the definite article *the*) which received rank frequency “1” in the dictionary. The following information is given in each entry: rank frequency (from 1 to 5000); lemma; part of speech; collocates, grouped by part of speech and ordered according to frequency. In addition, raw frequency (the total number of tokens in the corpus for the lemma) and dispersion (the index which shows the degree of word distribution in all of the registers in the entire corpus, from 0.00 to 1.00) are given. The final score in the dictionary, or the rank frequency, was calculated by multiplying raw frequency by dispersion.

In order to identify the frequency of the lexical units found in the linguistic sources examined, we assigned each of them to a specific group based on its rank in the dictionary. For this we divided all the lemmas in the dictionary into five groups – A, B, C, D and E. If a word belongs to

the first thousand units in the dictionary in terms of its ranking we have placed it in group A; for example, the adjective *good* has a rank of 111 in the dictionary, therefore it belongs in group A; the verb *repair*, with a rank of 3998, belongs in group D. Words that are not included in the register (the 5,000 most frequently used words), and which thus have a final score above 5,000, were placed in group F. By way of example, the adjectives *unmarried*, *rude* and *evergreen*, the noun *clergy*, and the verb *embark* are not presented in the dictionary; consequently they are included in group F.

It is thus possible to designate each pair of antonyms using the two capital letters that correspond to the classification the two elements which compose it; for example, the antonymous pair *wide – narrow* can be represented using the combination BC, based on the rankings of its components in the dictionary (*wide* – 1181; *narrow* – 2014). Among 224 different pairs of antonyms there are pairs the components of which belong to the same group. They constitute almost 40% (89 different pairs) of the examples. Among them are the pairs *old – young* (AA), *converge – diverge* (FF), *light – dark* (BB), *maximum – minimum* (DD), and *shout – whisper* (CC). It should be noted that pairs of the type AA constitute a little over a fifth of the examples (20.54% – 46 pairs). This means that the lexical units which form these pairs belong to the first thousand most frequently used words in the English language (involving not only the raw frequency in the corpus, but also the dispersion index, which shows the equability of word distribution in all of the registers in the entire corpus). The antonymous pairs of the type FF, the components of which were not included in the dictionary, constitute slightly less (13.39% – 30 pairs). The percentage of other examples is considerably lower (BB – 3.57%; CC – 1.34%; DD – 0.89%). No pairs of the type EE were found at all.

Pairs within which the elements belong to different groups constitute about 60% of the examples (135 pairs). For example, the antonymous pair *rich – poor* is assigned to the category designated BA, since its elements, based on their rankings in the dictionary, belong to different groups (*rich* – 1090; *poor* – 718).

It is clearly evident that lexical units composing the selected pairs of antonyms have differing degrees of divergence in terms of their rankings in the dictionary. Sometimes there is a very significant divergence between the rankings of the elements of the antonymous pairs, such as *deep – shallow* (BE; 1179 – 4178), *arrive – depart* (AE; 813 – 4862), and *towards – away* (CA; 2067 – 742). With this fact in mind, in order to evaluate the significance of the antonymous pairs and to rank the pairs, but not their individual components, in terms of frequency, we have introduced an index referred to as the index of divergence by ranking. The index of divergence for a pair of antonyms is calculated as the arithmetic mean of the rankings which the elements of a given pair have in the dictionary, and is represented using the group designations A, B, C, D, and E; a subscript letter _p (for the English word ‘pair’) is added to it, indicating that this designation using the subscript letter _p, as in A_p, B_p, C_p, D_p, or E_p, denotes a pair, but not a separate lexical unit. Let us consider one example: we represent the antonymic pair *healthy – ill* using the designation BD, based on the rankings which its elements have in the dictionary (*healthy* – 1515; *ill* – 3016). In order to compare

this antonymous pair with the other pairs we define the index of divergence of its elements in terms of their ranking by calculating the arithmetic mean between 1515 and 3016, which gives us a value of 2265.5. Thus the index of divergence for the pair *healthy – ill* is $C_p - 2265.5$.

On the basis of the index of divergence the antonymous pairs were divided into five groups. The first and most numerous group constitutes almost a quarter of all the pairs (53 different pairs – 23.66%). These are the pairs with an index of divergence of A_p . Among these, two subgroups can be distinguished. The first subgroup contains the pairs of the type AA (46 pairs), such as *hot – cold*, *big – small*, *up – down*, *east – west*, *remember – forget*, and *after – before*. The second subgroup includes the pairs of the type AB (4 pairs) and BA (3 pairs), such as *love – hate*, *rich – poor*, *all – none*, *slowly – quickly*.

Antonymous pairs with the index of divergence B_p constitute the second group, including 33 different pairs (14.73%). These are pairs of the types AB and BA, BB, AC and CA, BC and AD, such as *dead – alive*, *male – female*, *married – single*, *happy – sad*, *raise – lower*, *include – exclude*, and *towards – away*.

The third group, which constitute 12.05% of all the examples, is formed of the 27 different pairs of antonyms that have the index of divergence C_p . Pairs of the types BC and CB, BD, BE and EB, AE and EA, CC, AD and DC are in this group; among them are *brilliant – stupid*, *defend – submit*, *frequently – rarely*, *arrive – depart*, *fat – thin*, *increase – decrease*, *marry – divorce*, *near – far*, *happy – unhappy*, *beautiful – ugly*, *deep – shallow*, and *clean – dirty*.

Antonymous pairs in the fourth group are less numerous; it contains 13 different pairs (5.8%) with the index of divergence D_p . Pairs of the type DE and ED, CD and DC, DD, CE and BE are in this category, including pairs such as *asleep – awake*, *criticize – praise*, *damage – repair*, *formal – informal*, *friendly – hostile*, *full – empty*, *interesting – boring*, and *permit – forbid*.

According to our analysis, no pairs with an index of divergence E_p were found. The fifth group contains pairs to which the index of divergence F_p can be conventionally assigned. These are antonymous pairs of which neither component was present in the frequency dictionary, and which have a final score higher than 5,000. These pairs are represented using the designation FF. The percentage which they represent within the total body of the examples is not high – 13.4% (30 different pairs). Among them are *inflate – deflate*, *polite – rude*, *adore – despise*, *darken – lighten*, *deciduous – evergreen*, *ferocious – meek*, *forwards – backwards*, *knit – unravel*.

One anomalous group takes in antonymic pairs whose index of divergence is impossible to define even conventionally in terms of the fact that one of its elements was not included in the register of the frequency dictionary. This takes in the pairs of the type AF and FA, CF and FC, BF and FB, FE and EF, FD and DF. Thus their index of divergence might range somewhere within the groups C_p , D_p , or E_p , or it might exceed 5000. This group constitutes slightly less than a third of the antonymous pairs (30.36% – 68 different pairs), including pairs such as *accept – turn down*, *attractive – unattractive*, *joy – sadness*, *maximize – minimize*, *sleep – insomnia*, *ascend – descend*, *cruel – kind*, *clever – stupid*, *left – right*, and *honest – dishonest*.

In our opinion, the antonymous pairs in which the components have a low degree of divergence in terms of their rankings in the dictionary should be considered individually. It is also necessary to calculate the difference between the rankings of the elements in the antonymous pair that we can define in the frequency dictionary. This provides the relative frequency of the antonyms within the antonymous pair. Among the examples, 22 such pairs were identified (almost 10% of the examples), in which the difference between the rankings of the components does not exceed 100.

The pair *girl – boy* has the smallest difference between the rankings of its components. The difference between the rankings of these lexical units in the dictionary is 1 (*girl* – 381; *boy* – 382). The three next highest positions are occupied by the pairs *large – small* (*large* – 225; *small* – 207), *man – woman* (*man* – 95; *woman* – 114), and *here – there* (*here* – 96; *there* – 117). The degree of divergence between the rankings of their elements is 18, 19, and 21 respectively. There is a much greater disparity between the rankings of the components of the remainder of the antonymous pairs.

All 22 of the antonymous pairs identified, in which the elements have a low degree of divergence between their rankings, belong to the type AA. Among them gradual antonyms (11 pairs) predominate, and there are significantly fewer complementary (5 pairs), antipodal (4 pairs), and reverse (2 pairs) antonyms.

Our analysis of the data relating to the frequency of the language units under study enabled us to draw certain conclusions. About 13% of the antonymous pairs were not included in the frequency dictionary, half of them being derived. The pairs in which one of the components was not included in the register of the dictionary (more than a third of them being derived antonyms) constitute about 30% of the examples.

It is necessary to note that almost 40% of the antonymous pairs (86 different pairs) have an index of divergence A_p or B_p . In our opinion, these pairs, based on the data from the dictionary, form the central zone of the field of antonyms. Gradable (41.9%) and complementary (27.9%) antonyms predominate among them. The majority of the gradable antonyms are adjectives; complementary antonyms are mainly composed of adjectives and verbs, and less frequently by nouns. The percentage of reverse and antipodal antonyms is 17.4% and 8.1% respectively. It is also necessary to point out that adjectives constitute almost half (47.7%) and verbs about a third (30.2%) of the total group of 86 pairs. Nouns (9.3%), adverbs (5.7%), prepositions (4.7%), pronouns, and numerals (1.2% each) occur much less frequently. Morphologically unrelated antonyms (96.5%) exceed derived ones, the former generally having a higher rank in the frequency dictionary than the latter. Almost a third of the derived antonymous pairs (30.6% – 15 different pairs) were not included in the frequency dictionary. In addition, the analysis of the frequency of the components in the derived antonymous pairs made it possible for us to identify one notable feature: an element with a negative prefix or suffix has a much lower ranking in the dictionary or is not included in its register at all.

Conclusions. On the basis of the study and comparison of the data obtained in the course of analyzing the illustrative material in the linguistics sources as well as the in-

formation regarding the frequency of the same language units in the frequency dictionary (a total of 224 different pairs), certain conclusions can be drawn.

Having compared the indices of divergence of the pairs in the dictionary and their ranks in linguistic works, we identified certain correlations. Practically all antonymous pairs with the highest levels in the rankings, from 13/13 to 5/13, have an index of divergence A_p and/or B_p (with the exception of one pair, *clean – dirty*, with a ranking of 5/13, which was designated using the index of divergence C_p). The pair of complementary antonyms *dead – alive* (AB) that was found to have occurred the most frequently and received the highest ranking, 13/13, has an index of divergence B_p (1136). The pair of gradable antonyms in the second highest position, *hot – cold* (AA), with a ranking of 12/13, is designated with the index of divergence A_p (813.5). The pair *good – bad* (AA), in the third-highest position with a ranking of 9/13, has an index of divergence A_p (200.5). The next two pairs *male – female* (BB) and *tall – short* (BA) with rank 8/13 received the index of divergence B_p (1504.5 and 1097 respectively). The two pairs of lexemes which occur next in the listings, *long – short* (AA) and *true – false* (AC), with a ranking of 7/13, have an index of divergence A_p (445) and B_p (1517) respectively. All three pairs with the ranking of 6/13 (*big – small*, *old – young*, and *up – down*), based on their index of divergence, are in the group A_p . These pairs fall into the type AA and occupy rather high positions in terms of the index of divergence (186; 198 and 85.5 respectively). Among the twelve antonymous pairs with a ranking of 5/13, six pairs belong to the group A_p , and four pairs to the group B_p ; one pair has an index of divergence C_p ; and one pair of the type AF also belongs here. In addition, the index of divergence A_p and B_p was also used in designating several pairs with rankings between 4/13 and 1/13.

Pairs with a ranking of 1/13 constitute more than a half of the pairs with the index of divergence C_p (15 pairs). There are significantly fewer pairs with a ranking of 2/13 in this group (only six of them). The index of divergence C_p was also assigned to two pairs with a ranking of 3/13 (*happy – unhappy* and *smooth – rough*), three pairs with a ranking of 4/13 (*beautiful – ugly*, *deep – shallow*, and *fast – slow*) and one pair with a ranking of 5/13 (*clean – dirty*).

The complete group of pairs having an index of divergence D_p , with the exception of the pair *asleep – awake* with a ranking of 3/13, is made up of pairs that received a ranking of 1/13, such as *criticize – praise*, *damage – repair*, *formal – informal*, *friendly – hostile*.

It is necessary to note the fact that the antonymous pairs

with the lowest rankings in the linguistic works – two pairs with a ranking of 2/13, and the other 28 pairs with a ranking of 1/13 – belong to the group of antonyms with the index of divergence F_p (where neither component of the pair was included in the dictionary).

The pairs with a ranking of 1/13 in linguistic works constitute almost 78% of the examples (53 different pairs) in the group where one of the elements of the pair is not included in the dictionary. There are significantly fewer pairs with a ranking of 2/13 (10 different pairs – 14.7%). Thus, almost the entire group (93%) consists of pairs which received rankings of 1/13 and 2/13 in linguistic works. Three pairs with a ranking of 3/13 (*clever – stupid*, *left – right*, and *sweet – sour*), one pair with a ranking of 4/13 (*honest – dishonest*) and one pair with a ranking of 5/13 (*open – shut*) also are included here.

The facts which have been presented demonstrate clearly that there are certain correlations between the rankings in linguistic works and the frequency of the pairs under study, since the pairs with rankings between 2/13 and 13/13, based on the index of divergence, mainly belong to the groups A_p (40.5%), B_p (18.9%) and C_p (16.2%). The pairs in which one of the components was not included in the dictionary (the other component mainly belonging to the first three thousands of words in the dictionary) constitute 20.3% of them.

The analysis of the semantic types of antonyms showed the numerical dominance of gradable and complementary antonyms both among the pairs in the linguistic works, and in the frequency dictionary. Reverses and antipodals were much fewer in number in both sources. Lexical semantic analysis demonstrated the dominance of the same lexical-grammatical classes both in the linguistic sources (adjectives – 60.8%; verbs – 24.3%), and in the frequency dictionary (adjectives – 47.7%; verbs – 30.2%). In terms of the formal structural approach, morphologically unrelated antonyms exceed derived ones, the former having higher rankings in linguistic works and higher indices of divergence in the dictionary.

On the basis of our assessments, the central zone of the category of antonymy in English is formed by approximately 55-60 pairs of antonyms which, on the one hand, have a high frequency, and on the other, are actively used as representative examples by the authors of linguistic works. The research which has been conducted enables us to affirm that the central zone of the field of antonymy is formed primarily by morphologically unrelated adjectives and verbs which illustrate gradable and complementary antonymy.

REFERENCES

1. Lytvyn, O.L. Lexical content of the category of antonymy (based on a selection of English-language linguistic works) / O.L. Lytvyn // New Philology. Collection of scientific papers. – Zaporizhzhya : ZNU, 2014. - № 64. – P. 49-54.
2. Chaffin, R., Herrmann D.J. The similarity and diversity of semantic relations / R. Chaffin, D.J. Herrmann // Memory and Cognition 12 (2), 1984. – P. 134-141.
3. Corpus of Contemporary American English (COCA) / URL: <http://corpus.byu.edu/coca/>.
4. Cruse, D.A. Lexical semantics / D.A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 311 p.
5. Davies, M., Gardner D. A frequency dictionary of contemporary American English : word sketches, collocates, and thematic lists / M. Davies., D. Gardner – London, New York : Routledge, 2010. – 357 p.
6. Lyons, J. Semantics / J. Lyons. – Vol. 1. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – 375 p.
7. Murphy, M.L. Semantic relations and the lexicon : antonymy, synonymy, and other paradigms / M.L. Murphy. – New York : Cambridge University Press, 2003. – 296 p.

Presenting conflict situations in the media discourse: verbal and non-verbal strategies

N.I. Lyutyanska*

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: natalka.lyutyanska@gmail.com

Paper received 08.07.15; Revised 15.07.15; Accepted for publication 17.07.15.

Abstract: The present paper deals with the notion of conflict situation as well as its presentation in the media discourse. The study is based mainly on the Internet media in multicultural countries, i.e. Great Britain and the United States of America. The present research is conducted in the framework of critical discourse analysis. The latter sees the text as a basic unit of communication. In our case the communication takes place between representatives of different ethnic, racial or religious groups.

Keywords: conflict situation, interethnic interaction, media discourse, speech strategies, pragmatic effect

Introduction

Communication is an essential part of human experience. The process of communication in the modern globalized world takes place between representatives of different cultures. Consequently, different outcomes are possible. They are reproduced via different means and media discourse is one of them.

Media discourse itself gains importance in the globalized world where information is rapidly spread through different channels. It is a leading means of describing different events in the life of multicultural societies. Thus, media discourse spreads information about conflict situations. The latter form the basis for the current research.

Many researches have investigated the nature of conflicts in different perspectives, i.e. sociological, psychological and political ones [see, for instance, 3; 4; 6]. Conflicts are of great interest in communication studies as well [2; 7]. The above mentioned researches are devoted to main reasons of conflicts and their effect on parties. However, little is known about ways and means for presenting conflict situations in different kinds of discourse, media in particular. Actualized contradiction of values, expectations and purposes of speech situation participants is defined as a conflict [11, p. 114]. It should be mentioned that one of the communication participants deliberately or unconsciously makes damages to another one. And at the same time the latter takes appropriate measures or steps to oppose [12].

Some certain problem, real or imaginary, could be the point for interpersonal conflict. The problem of power or the problem of superiority should be enumerated here. Specific element of material world or social reality could be the object of the conflict. Moreover, the above mentioned element can be the cross point of personal or group interests of different individuals going to control it [10, p. 13].

Situations of conflict can occur when participants of the speech process belong to different ethnic groups. Thus, we can distinguish interethnic conflicts. The causes for interethnic conflicts depend on different factors. Presence of historical memories of interethnic grievances,

institutional factors that promote ethnic intolerance are among them [1, p. 2-3]. Moreover, manipulation of historical memories in order to invoke emotions such as fear, resentment and hate form the basis for conflict situations.

The goal of the current research was to investigate the means used in the media to present interethnic conflicts.

Methods and corpus

A series of articles from British and American Internet media serve as a data for this study. It should be mentioned that qualitative newspapers as well as tabloids were taken into account. Information given in the articles represents several sections, mainly politics, society, education.

The critical discourse analysis or CDA was used as a main method while carrying out this research. The above mentioned term is used to denote the critical linguistic approach of scholars finding the larger discursive unit of text to be the basic unit of communication [8, p. 6]

Results and discussion

The findings of this research show that each interethnic conflict described in media discourse has its own characteristics. Authors of the articles use a variety of strategies to report situations for the readers in order to have some certain pragmatic effect. In this paper verbal and non-verbal strategies in presenting conflict situations are distinguished. Verbal strategies reflect language specifics of the newspaper articles whereas non-verbal strategies perform auxiliary function in reporting news from life of multicultural society.

Verbal means in presenting conflict situations are mostly represented by speech strategies. The latter include identification strategy since both participants of communication process are involved in conflict situation. This type of speech strategies shows the affiliation of the participants with the certain ethnic group. This strategy is realized due to identifying nationality of the participants. In some cases it is realized by showing their race or religion, both with the help of ethnonyms [13, p. 74].

Table 1. Verbal means in presenting conflict situations: speech strategies

Type of speech strategy	Example
Identification strategy (nationality)	Two heavily armed, camouflaged Mexican soldiers crossed 50 yards inside Arizona in January and drew their guns against U.S. Border Patrol agents who confronted them in a tense standoff [15].
Identification strategy (religion)	A married couple claim they were victimised at work due to their religious beliefs after being refused holidays during the Muslim holy month of Ramadan [16].
Identification strategy (race)	An African American San Diego police officer is suing the Police Department, alleging that he suffered harassment and job retaliation after complaining about the use of a racist cartoon during a training session. Sgt. Arthur Scott, 43, a 10-year veteran of the department, complained about the cartoon, which depicted Frank McCarter, the department's first black officer, as "apelike". [17].

Table 2. Verbal means in presenting conflict situations: expressive means, stylistic devices and special vocabularies

Verbal means	Examples
Expressive means: alliteration	U.S. officials said it was one of nearly two dozen border incursions by Mexican soldiers into southern Arizona in the last four years [15].
Expressive means: words with emotional meaning	A married couple claim they were victimised at work... [16]. Donna Tunkara, 32, and husband Yassin, 31, say they suffered discrimination, harassment, victimisation and constructive dismissal after bosses at the Portrack Lane warehouse in Stockton-on-Tees of supermarket giant Morrisons turned down holiday requests in 2012 [16]. A tribunal held at Teesside Magistrates' Court yesterday heard evidence from Mrs. Tunkara, who says her holiday request for the last 10 days of fasting during Ramadan was turned down unfairly [16].
Stylistic devices: epithets	... the 35-minute confrontation underscored the continuing friction between the U.S. and Mexico when it comes to policing the often chaotic and violent Southwest border... [15].
Stylistic devices: simile	He said: 'You have not got exactly what you wanted and acted like a spoiled brat ...' [16].
Special vocabularies: terms	Border incursion, border patrol, military uniform, the Mexican Embassy, a spokesman for President, International Boundary Fence Line, cartel; Tribunal, solicitor, cross examination, accusations, fabricate, holiday request, case, staff, shifts, breaks; Police department, sue, job retaliation, complain, officer, training session

The texts of media discourse are aimed at influencing the reader and appealing his/her emotions. This is achieved not only by using special technics, i.e. binding words, but also by variety of expressive means and stylistic devices [14, p. 66-67].

It should be mentioned that non-verbal strategies are also important in presenting conflict situations in media discourse. They embrace pictures or photos and graphs. The latter are used to support speech structures reporting conflict situations. The primary function of pictures or photos is to depict main protagonists of the news stories. Moreover, they represent them either in the moment of the conflict itself or after it. Graphs are used to support data given in the news stories.

Finally, structural parts of the article i.e. headline and main text itself should be also considered while analyzing conflict situations and their verbalization in media discourse. Information arrangement in the Internet media can have some pragmatic effect. The font and its size, the style of the text help convey the main content of the article. They enable readers to discern which topics or events are the most important or relevant in the particular case. Furthermore, each news item has links to social media networks (Facebook, Twitter, etc.) for readers to response. Thus, the Internet media give the opportunity to leave feedback for authors of the articles and their readers, developing the process of communication.

The present study is helpful for the further investigations of conflict situations verbalization in the media discourse.

REFERENCES

- [1] Blagojevic, B. Causes of ethnic conflict: a conceptual framework// Journal of global change and governance. – Volume 3, No.1. – Winter 2009. – P. 1-25.
- [2] Borisoff, D., Victor, D.A. Conflict management: A communication skills approach, 2 ed. – Boston: Allyn and Bacon, 1997. – 247 p.
- [3] Coser, L.A. Continuities in the study of social conflict. – New York: Free Press, 1967. – 272 p.
- [4] Fry, D.P., Bjorkqvist, K. Cultural variation in conflict resolution. – Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. – 296 p.
- [5] Habke, A., Sept, R. Distinguishing group and cultural influences in interethnic conflict: a diagnostic model // Canadian Journal of communication. – Vol. 18, No. 4. – April 1993. – P. 415-436.
- [6] Heitler, S. From conflict to resolution: Skills and strategies for individual, couple, and family therapy. – New York: W.W. Norton, 1993. – 368 p.
- [7] Jandt, F.E. Conflict resolution through communication. – New York: Harper& Row, 1973. – 473 p.
- [8] Wodak, R., Meyer, M. Methods of Critical Discourse Analysis. – London: Sage, 2001. – 200 p.
- [9] Wood, J.T. But I thought you meant: Misunderstandings in human communication. – Mountain View, Ca.: Mayfield Publishing 10Company, 1998. – 295 p.
- [11] Balandina, N.A. Negotiations discourse in the English business communication: dissertation abstract in the fulfilment of requirements for the degree of candidate of philological sciences: 10.02.04 "Germanic Languages"/ N.A. Balandina. – Volgograd, 2004. – 20 p.
- [12] Volkova, O.S. Speech situation "conflict": strategies of development and pragmatic and linguistic characteristics// Proceedings of the Russian state pedagogical university named after A.I. Gertsen. – 2008. - №73-1. – P. 114-120.
- [13] Gulakova, I.I. Communicative strategies and tactics of speech behavior in conflict situation: dissertation in the fulfilment of requirements for the degree of candidate of philological sciences: 10.02.01 "The Russian Language"; 10.02.19 "The Theory of Language"/ I.I. Gulakova. – Orel, 2004. – 152 p.
- [14] Levytskyi, A.E., Svyatyuk, Yu.V. Ethnonyms in the intercultural communication: a monograph. – K.: Logos, 2010. – 134 p.
- [15] Maksimov, S.Ye. Practical course of translation (English and Ukrainian): a textbook. – K.: Lenvit, 2006. – 157 p.
- [16] Mexico confirms confrontation with Border Patrol agents // The Los Angeles Times. - 2 April 2014 / URL: <http://www.latimes.com/nation/la-na-border-mexico-20140402,0,878301.story#ixzz2xkZ2pbwy>
- [17] Muslim couple claim they were victimized by Morrisons after they were refused holiday during Ramadan // The Daily Mail. – 2 April 2014 / URL: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2595159/Muslim-couple-claim-victimised-Morrisons-refused-holiday-Ramadan.html#ixzz2xkVtToWQ>
- [18] Black sergeant sues San Diego Police Department over racist cartoon // The Los Angeles Times. – 28 January 2015 / URL: <http://touch.latimes.com/#section/600/article/p2p-82655323/>

Concepts “LIFE” and “DEATH” in the modern novels about vampires

A.A. Prihodko

Zaporozhye national university, Zaporozhye, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: sasha1712@rambler.ru

Paper received 16.07.15; Revised 27.07.15; Accepted for publication 28.07.15.

Abstract: The article is dedicated to the peculiarities of the concepts “LIFE” and “DEATH” in the modern conceptual and language picture of the world. According to the distinctive features of understanding of these concepts we study the place and peculiar properties in the modern novels about vampires.

Keywords: *concept, conceptual picture of the world, language picture of the world, conceptual feature*

Today the mental processes, which are connected with the mechanism of thinking, evoke bigger and bigger interest of all the sciences in general, and of the linguistics in particular. The cognitive linguistics demonstrates us the peculiarities of understanding the world by human and that fact, how this world finds the reflection in the consciousness, perception of each person. At the same time, concepts, which create our picture of the world, are specific, as each of them is characterized with particular number of qualities and features, which are important predominantly for this concept.

In the process of interrelation with the outer world the human experienced it, created his own picture of the world, which was structures as a bipolar multitude in different spheres of understanding: from simple vision of the world to its cosmogonical model [3, p. 5]. Because of this the space was divided into binary opposition “own” and “alien” (own / alien territory; this real / beyond the grave non-real world). The time was also divided into the opposition – day / night, life / death.

The forming of the studying concept and its belonging to the general conceptual picture of the world is not denoted by the fact of objective, real existence of the depicted phenomenon. The fact that the phenomenon is not real is not the barrier to the existence of the concept of this phenomenon.

The culture of the people is shown in the language, the language, in particular, creates and accumulates the main concepts of the culture, showing them in the light of the signs – words. The language is the fact of the culture, it is the part of the culture which we usually inherit and at the same time its weapon.

Today the language is perceived not only as a process, which helps to understand the modern mentality, and as a method to comprehend the thinking of the ancient people, their opinion about the world, society and themselves [5, p. 81].

The language picture of the world is very important part of the general model of the world. It is connected into general notion and helps into the following understanding and perception of the world. The language picture of the world includes some understanding of the world, which depends on the national and cultural peculiarities of the speaker. The picture of the world is the representation of the world in the human’s imagination, phenomenon, which is more complex when the language picture of the world, as it included into the picture of the world, is the part of the conceptual world and has the strong connection with the language.

The conceptual picture of the world is more diverse and more rich than the language one. The language pic-

ture of the world is organized due to the rules of the language, and conceptual, because of its logic structure is build according to the rules of the real world [1, p. 239]. The peculiar element of the language picture of the world is the semantic field, and the units of the conceptual picture of the world are the constants of the consciousness. The conceptual picture of the world has an information, which is represented in the notions, and in the basis of the language picture of the world is the knowledge which is fixed in the semantical categories and semantical fields.

The concepts “LIFE” and “DEATH” accompany the world since its very beginning. During the whole history of the world, new and new treatments and understanding about life and death appeared, as they are one of the main concepts in the picture of the human’s world and human’s understanding of this world.

According to the different particular features (nature, culture, the degree of knowledge, gender and the degree of development) each person added his own understanding of the concepts to the existing one. So, today, we have the modern understanding of the concepts LIFE and DEATH.

Life is regarded as a period of activity of a person, while death is the ending of this period. But, today, because of the other understanding of the main constants of the existence, death is also considered as the special reality, which gives opportunities for development.

Due to this fact, modern gothic novels, which are very popular today, became more and more interesting. These novels are characterized with the distinct and exact pragmatic orientation. The novels about vampires is the genre of mass literature. The distinctive features of these novels are their direction to the wide, non-selective auditory and direction to the entertainment of the reader.

Also these novels show the connection between life and death in such a way, that death is the continuation of life, the opportunity to make some new deeds, new acts and create some new things. At the same time, the notion of the gothic novel has also changed. It also led to the different understanding of the antonymic concepts “LIFE” and “DEATH”. Today the shift from one state to the other is not seen as something horrible as earlier, today it is the shift to the new, more active stage of existence.

The English gothic novels became the material of our study, as they became very popular today, and they are the best and the brightest representation of the change of the attitude of people to the notions of “LIFE” and “DEATH”.

In modern linguistic studies the notion “concept” is widely investigated in different spheres of humanitarian

sciences. It is the phenomenon with great number of levels, which, at the same time, is the part of logical and intuitive, conscious and unconscious.

As the main unit of cognitive linguistics and linguoculturology, the concept is distinguished by its ambiguous and contradictory meaning. Some scientists understand concept as the multitude of the fixed features, which are used to depict some part of the world or some particular fragment of this part. The concept is some idea about the fragment of the world or its part, which has complex structure, which is shown with the help of different language means [4].

The concepts can be classified according different features, the number of which is endless, as the process of cognition is also endless, both in scientific-theoretical and scientific-practical aspects.

Concepts are distinguished according the: level of concreteness – abstractness of the content; expressiveness – non-expressiveness in the language; the level of stability; the frequency and regularity of actualization; structure; the way of the language expression; the nominative density; standardization and the level of abstraction [10, p. 536].

From the point of view of discourse as the place of language existence of concepts, there exist everyday, scientific and artistic concepts [6, p. 7].

According to the belonging to some particular groups of the language speaker, there exist universal, ethnical, civilizational, group (micro- and macro-) and individual concepts.

From linguocultural point of view V.A. Maslova [2, p. 75] distinguishes all concepts into some groups: 1) the world; 2) elements and nature; 3) ideas about humanity; 4) moral concepts; 5) social notions and attitude; 6) emotional concepts; 7) the world of artifacts; 8) sphere of scientific concepts; 9) sphere of art concepts.

In the novels about vampires the concepts “LIFE” and “DEATH” are treated both as separate and antonymous concepts:

“**natural** life” (‘functioning or occurring in a normal way’) – “**mysterious** death” (‘beyond ordinary understanding’);

● “**unpleasant** death” (‘offensive, causing discomfort or unhappiness’) – “**luxurious** life” (‘rich, comfortable and very pleasant’);

● “**imminent** death” (‘close in time, about to occur’) – “**eternal** life” (‘continuing forever’).

The most frequent representation, which are used with the concept LIFE are those, which show the characteristics of duration of time. In their meaning there is the same ‘every’, ‘each’, ‘all’, ‘lifetime’, ‘span’ – “**every** night of your life”, “**every** minute of human life”, “**every** night of our lives” – “showing how often something happens”; “... **all** life” “the whole, entire”; “**will always** stay alive” – “at all times”; “...**day-to-day** life” – “*occurring every day*”.

So, those, which exist during each night, each minute, during the whole period of existence and have no ending.

At the same time, for the concept DEATH characteristic is something short, limited last:

“at last ... death itself” – ‘as the result, so, those things, which are the final result, the final fact.

So, life is depicted as a long process, which does not have the end, and death is something short, one-time action, which has the beginning and ending.

Also, these concepts are used not only separately, but also together:

“... **filling her with death** even as he **filled her with life**”. [7, p. 98]

Here we see the usage of the antithesis for the bigger pointing of the reader’s attention at that fact, that both concepts “ЖИЗНЬ” / “LIFE” and “СМЕРТЬ” / “DEATH” are the antonyms, but at the same time, they supplement with each other.

At the same time at the novels about vampires the usage of the adjectives, which show the duration of life and death is very frequent:

‘*eternal*’ – ‘continuing forever, without end’; ‘*continued*’ – ‘without stop or interruption; ‘*long*’ – ‘of great duration’, that makes them at some sense similar:

*Every one of them owed his or her **eternal** life to Raphael*... [7, p. 16];

*... to be worthy your **continued** existence.* [7, p. 20];

*... called for a **long** dead*... [7, p. 99].

These adjectives not only show the duration of the life and death, but also show the fact, that they are the unit, as life is impossible without death and vice versa.

Let’s look at the example, which shows the transfer from one concept to the other:

*Even at the moment of **destruction**, I would **be alive** as I have never been.* [8, p. 12].

According to the dictionary of synonyms [2] one of the synonym of the lexeme ‘destruction’ is ‘death’ – ‘an event (or the result of an event) that completely destroys something’; and lexeme ‘alive’ is characterized as – ‘full of life and spirit’. So, we can make a conclusion, that the usage of antonymous concepts “ЖИЗНЬ” / “LIFE” and “СМЕРТЬ” / “DEATH” shows the change of the attitude to these concepts, as here they are used as the opposition to each other.

Here is one more example:

*What does it mean **to die** when you can **live until the end of the world**?* [9, p. 79]

Here we can also see the usage of the antonymous concepts “ЖИЗНЬ” / “LIFE” and “СМЕРТЬ” / “DEATH”. The word combination ‘live until the end of the world’ demonstrates the duration of the life to the end of the world, which is not normal for the simple person, but is quite average to the vampire. The amplification of the duration of life shows the fact, that the life can be everlasting, if it includes the death.

At the next example we can see the usage of the noun ‘beauty’ – ‘the qualities that give pleasure to the sense’, which is characterized as something pleasant, beautiful, together with the noun ‘death’ – ‘the event of departure from life or the state of being dead’, which is not usually associated with some beauty and good emotions.

At the same time for the characteristic of the lexeme ‘life’ the word combination ‘point of death’ – ‘instant time of death’, is used, and describes it:

*“And with that same sensibility that you cherish you will see **death in its beauty**, **life** as it is only known on the very **point of death**.”* [9, p. 46].

At the next example the connection between the process of life and death is also seen very clearly, between

the fact, that one creature lives, exists and is not changing during the long period of time:

*"...bodies will stay **always** as they are, **fresh** and **alive**"* – 'always' – throughout the long period of the past and present'; 'fresh' – 'full of energy'; 'alive' – 'living, not dead'.

And the other should die, as it is the way of life of the vampire – to bring death without any doubts:

*"never **hesitate** to **bring death**...**how** we **live**"* – 'hesitate' – 'be reluctant to do something'; 'bring death' – 'cause the end of life'.

"Our bodies will stay as they are, fresh and alive; but we must not hesitate to bring death, because it is how we live" [9, p. 54].

So, the concepts "ЖИЗНЬ" / "LIFE" and "СМЕРТЬ" / "DEATH", while using in the novels about vampires, change their initial functions. Today the authors of these novels show us the interrelation between these concepts, showing the indissoluble chain of actions, which threatened people earlier. But today death does not mean the "end of existence", and means only the "continuation", "new stage" of life.

REFERENCES

- [1] Mazaeva, A.U. The conceptual and language pictures of the world and their interrelation / A.U. Mazaeva // New in the cognitive linguistics. – Kemerovo: KemGU, 2006. – P. 237-242.
- [2] Maslova, V.A. Linguoculturology / V.A. Maslova. – M.: Academia, 2004. – 208 p.
- [3] Onishuk I.U. The emotion of the concept "VAMPIRE" in English language (on the material of English dictionaries and novels-thrillers): I.U. Onishuk. – Odessa, 2006. – 20 p.
- [4] Pimenova, M.V. Types of concepts / M.V. Pimenova // Mentality and the language: collective work. – Kemerovo: KemGU, 2004. – 265 p.
- [5] Pimenov, E.A. Concept and the picture of the world / E.A. Pimenov // New at the cognitive linguistics. – Kemerovo: KemGU, 2006. – P. 81-87.
- [6] Ponomareva, E.U. Conceptual opposition "Life – Death" in poetic discourse (on the material of the poetry of D.Tomas and V. Brusov) / E.U. Ponomareva. – Tyumen, 2008. – 22 p.
- [7] Reynolds, D.B. Raphael. – ImaJinn Books, Inc., 2013. – 224 p.
- [8] Rice, A. The Vampire Lestat. – Ballantine Books, 2001. – 576 p.
- [9] Rice, A. The Interview with the Vampire. – Turtleback, 1993. – 352 p.
- [10] Rosch, R. H. Cognitive reference points / R.H. Rosch // Cognitive psychology. – Berkeley : University of California, 1975. – Vol. 7. – P. 532 – 547.
- [11] The Webster's Dictionary / URL: <http://www.webstersonline-dictionary.org>

Носій емоційного стану Heimweh як складова частина мікропропозиції фреймового моделювання ситуації емоційного стану Heimweh

Л.М. Близнюк*

Східноєвропейський національний університет, Луцьк, Україна
кафедра німецької філології

*Corresponding author. E-mail: luda_blysnjuk@ukr.net

Paper received 03.07.15; Revised 10.07.15; Accepted for publication 14.07.15.

Анотація. У статті йдеться про фреймове моделювання ситуації емоційного стану Heimweh в німецькій мові, складовою частиною якої є носій емоційного стану. Встановлюються фактори, за якими може бути охарактеризованим носій емоційного стану Heimweh. Виокремлюються маркери, які позначають вік, стать, професію, рід занять носія емоційного стану Heimweh. Описується вплив причини емоційного стану на носія цього стану, його цінності, уподобання.

Ключові слова: фрейм, моделювання, пропозиційна схема, носій емоційного стану, ситуація емоційного стану

Постановка наукової проблеми та її значення. Для лінгвістичного дослідження тексту важливо визначити адекватні форми репрезентації результатів процесу індивідуального пізнання концептуальної системи, на основі якої можна простежити особливості мовомислення художнього дискурсу. Методологічного основою одного з можливих варіантів розв'язання цього завдання є вживані у сучасній науці поняття моделі та моделювання. Пізнати об'єкт – значить змоделювати його. У другому випадку, при зростанні складності й обсягу науково – технічних та соціальних завдань, моделювання подекуди стає єдиним ефективним способом їх розв'язання.

Моделювання знань у системах штучного інтелекту надало для інтерпретації дискурсу формальний апарат у вигляді фреймів. Фрейм трактується як система вибору мовних засобів (граматичних правил, лексичних одиниць, мовних категорій пов'язаних з прототипом сцен), одиниця знань, організована навколо певного поняття, але, на відміну від асоціацій містить факти про суттєве, типове і можливе для даного поняття. Фрейм володіє більш чи менш конвенційною природою і тому конкретизує, що у певній культурі характерно і типово, а що – ні [3, с 187-188].

У сучасній когнітивній лінгвістиці фреймовий підхід до вивчення концептів вважається дуже продуктивним, оскільки на думку О.О. Селіванової фреймова модель є гнучкою та узгодженою із психологічними концепціями пам'яті й експериментальними психофізіологічними даними [6, с. 771]. Українська дослідниця С. Жаботинська, стверджує, що є 5 фреймових типів, залежно від того, які слоти включає фреймова структура і як ці слоти взаємопов'язані між собою, а слотами фрейму виступають пропозиційні суб'єкт (Sb) – предмет і його пропозиційні предикати – кількість (Qn), якість (Ql), динамічна ознака чи дія (P), місцезнаходження (L), час існування предмету (T). [1, с. 25-32]. Фрейм формується шляхом поєднання пропозицій. Пропозиція – це елементарна структура пред'явлення знань, яка включає логічний суб'єкт і логічний предикат. Пропозиція знаходить вираження у реченні. Щоб відмежувати речення від висловлювання З.Д. Попова Та І.А. Стернін користуються поняттями «структурна схема простого речення» (ССПР) та «пропозиційна схема» (ПС). Як зазначають автори (2007), структурні схеми простого речення (ССПР) – це знак операції предикатування, а різнови-

ди ССПР – знаки різновидів таких операцій. Висловлювання володіють позиційною схемою, в той час як речення – структурною схемою. Пропозиційна схема відображає денотативну ситуацію, про яку йдеться – пропозицію, яка складається з із окремих компонентів смислу – актантів і ситуантів – та відношень між ними. Пропозиція не має ні головних ні другорядних членів, жодної формальної структури. Це чисто смисловий концептуальний набір компонентів, які мовець намагається вербалізувати (діяч, дія, інструмент, об'єкт дії і т.п.) Смісл належить висловлюванню. Одна і та ж пропозиція може бути виражена різними способами, наслідком чого є множина конкретних висловлювань. Співвідношення між ССПР та ПС демонструється на прикладі висловлення «В эту ночь я не мог уснуть до утра» ССПР – Я не мог уснуть. З погляду ПС ці словоформи представляють «особу» і її «стан». Інші позиційні смисли – час, причина, тривалість стану – представлені компонентами пропозиційної схеми, але в ССПР не входять [3, с. 72-75].

Мета і завдання статті. Ситуація емоційного стану Heimweh як макропропозиція розгортається в низці мікропропозицій, які й відображають наявність та характеристики різних складових даної ситуації (ситуантів). Серед таких складових виділяємо таку складову як «носій емоційного емоційного стану». **Завданням** даної розвідки є розглянути дану складову ситуації емоційного стану Heimweh детальніше та прослідкувати якими мовними засобами вона вербалізується у німецькій мові.

Висловлювання, які виражають емоційний стан характеризуються наявністю носія стану. Носій стану – це живий інактивний учасник ситуації, який щось переживає [2, с. 444]. Цей учасник ситуації може відрізнятися соціальним статусом, віковим та гендерним аспектами, професією, тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Емоційний стан за своїм походженням є суб'єктивним. Саме носій може містити інформацію про наявність самого стану Heimweh, про його причину, ступінь інтенсивності, шляхи подолання, реакцію, наслідки.

Емоція туги може охоплювати різні соціальні верстви населення: учнів, студентів, митців, вчителів, поліцейських, лікарів тощо. Варто зазначити широке вживання іменників на позначення роду занять носія стану Heimweh: *der Arzt, der Künstler, der Modera-*

tor, der Lehrer тощо та займенників **er, sie, es, wir**. Наприклад: 1) *Auch an den jüdischen Arzt Dr. Walter Heinemann musste ich denken. Er, den einst die Nazis aus Braunschweig verjagten, arbeitete in den 1940er-Jahren in einer Praxis an der Madison Avenue. Einer seiner Briefe an den Historiker Richard Moderhack offenbarte das Heimweh nach seiner Heimatstadt. Ich schaue auf mein Bücherregal. Goethe, Goethe, Goethe. Eine Büste von Einstein und der Löwe in Bronze. Und ich glaube den Duft zu riechen, der mir einst aus Höfen, Türen und Kellern der uralten Fachwerkstadt in die Nase wehte. Manchmal steigen mir dann Tränen in die Augen*" [7].

Як показує приклад носієм емоційного стану Heimweh є лікар-єврей, думки якого дозволяють нам проникнути в зону його ментальності, його внутрішнього стану. У своєму листі до історика Річарда Модергака він відверто зізнається, що сумує за своїм рідним містом. Він згадує свою полицю, на якій стояли твори Гете, бюст Енштейна і статуетка лева. Він – носій емоційного стану Heimweh – сумує за рідним оточенням, країною, де він жив, подвір'ям і запахом від старої майстерні. Цей запах «переслідує» його, на очах навертаються сльози.

2) *Moderator Alfred Biolek ist aus Heimweh von Berlin zurück nach Köln gezogen – allerdings hat er nicht den Ort, sondern die Menschen vermisst: „In Köln habe ich etwas, was andere Menschen eine Familie nennen. Ich habe weder Frau noch Kinder, war nie verheiratet. Es ist vor allem die Nähe zu den vertrauten Menschen, die bei mir Heimatgefühle erzeugen“, sagte der 78-Jährige dem Magazin des „Kölner Stadt-Anzeiger“ (Samstag-Ausgabe). Vor allem nach seinem schweren Treppensturz im Jahr 2010 sei diese Vertrautheit sehr wichtig für ihn gewesen: „Um das zu verkraften, braucht man einen über Jahre gewachsenen Freundeskreis, der einen auffängt“ [8].*

Дещо інша ситуація окреслена в наведеному прикладі 2). Для модератора, який перебуває на пенсії, саме туга стає причиною його повернення з Берліну до Кельна. Але не місто, а люди вабили його. Поряд з ними він відчуває довіру, яка асоціювалась у нього з батьківщиною. Саме там він міг знайти підтримку.

Отже, залежно від того, що стає причиною емоційного стану Heimweh можна дещо сказати про носія цього стану, про його цінності, уподобання і тощо. Хтось є високо інтелектуальною людиною, не позбавленою в той же час емоційності та романтики: лікар Вальтер Хайдеманн у прикладі 1) захоплювався творчістю Й.С. Гете, збірок творів якого він мав немало (тричі повторюється в його листі Goethe, Goethe, Goethe, особистістю для нього є Енштейн, бюст якого він зберігав, статуетка лева – певний для нього символ чогось, що мало велике для нього значення у його житті. І в той же час запах рідного міста (старої майстерні) не відпускає його у новому оточенні. Для когось важливим є не стільки місто, а люди, серед яких пізнав почуття довіри (vertraute Menschen, die Vertrautheit), чого не відчуваш у іншому місті. А хтось болісно переживає тривалу розлуку з сім'єю (Familienmensch) та друзями. Отже, носій емоційного стану Heimweh живе у полоні постійних спогадів і можливо не помічає або не хоче помічати багато позитивного, не виключно кращого у новому середовищі.

В якості носія емоційного стану Heimweh можуть виступати навіть тварини та рептилії. Характерним є вживання іменників **das Pferd, der Affe, der Gorilla, die Katze, der Hund, die Schlange**, тощо. Наприклад: 1) *Erst hatte er Heimweh, dann fand der Affe die Balance: Mit einem seiltanzenden Gorilla kann der Zoo in Krefeld zum 75. Jubiläum aufwarten. Gorilla Kidogo war im vergangenen April aus Dänemark nach Krefeld gekommen. Nachdem er anfangs extrem unter Heimweh gelitten hatte, hat er einem Bericht der „Rheinischen Post“ zufolge inzwischen den Artisten in sich entdeckt. Mit Leichtigkeit und Eleganz spazierte er auf dem Seil ins Jubiläumsjahr, berichtete eine Zoo-Sprecherin. Der zwölf Jahre alte Silberrücken lebt mit den beiden Weibchen Muna und Oya im neuen Gorilla-Garten des Tierparks.dpa.* В таких випадках концептуалізація внутрішнього стану проходить з точки зору спостерігача за поведінкою тварин. У наведеному прикладі носіями емоційного стану Heimweh є мавпа та горила, які завдяки постійній зайнятості подолали тугу за своїм середовищем, обжившись у новому. Подібні висловлювання не є прямою мовою і лише зовнішні ознаки та поведінка носія стану Heimweh вказують на наявність самого стану.

2) *Sie züngelte an den Holzwänden und bei dem Kinde blieb sie lange. Die Schlange kroch der Sonne nach und tastete sich auch an der Wiege hinauf... Die grüne Schlange hatte Heimweh nach der ernährenden Sonne. Der Raum war ihr leer und tot. Sie bewegte sich im Dunkel auf dem Boden zum Fenster hinauf und hinaus ins Freie.* Як показує приклад 2) від стану туги потерпала зелена змія, а сумувала вона за теплом, за зігріваючим сонцем, за свободою, яку вона можливо втратила через певні обставини. Спостерігач робить висновки про наявність стану Heimweh у носія за зовнішніми ознаками та манерами поведінки: змія рухалася в темряві до вікна.

Варто звернути увагу, що носій емоційного стану Heimweh може бути охарактеризованим за віковим аспектом. Стан Heimweh можна пережити і в молодому, і в солідному віці. Причому, в старшому шкільному віці туга є такою великою, що навіть хочеться кинути навчання чи перебування на чужині і поїхати, повернутися додому. Однак в юності вона швидко минає, час лікує. І не тільки час, а обов'язкова праця, нові враження, нові друзі. Через кілька місяців стану Heimweh не залишається й сліду. З історії вікової психології відома теорія американського психолога Еріка Еріксона, який досліджував становлення особистості в умовах соціального оточення. За його концепцією людина проходить сім стадій, кожна з яких відповідає певному віку і співпадає з центральними пріоритетами віку, тобто досягненням тієї чи іншої соціально цінної якості. Розвиток відбувається в результаті додавання цих якостей. Восьму і останню стадію можна назвати стадією інтегративності, яка є сукупністю всіх семи попередніх стадій. Людина на цій стадії, оглядається в минуле і відчуває задоволення. Відсутність інтегративності, за Еріксоном, приводить в стан безнадійності через можливості, які були упущені в минулому [4, с 23].

З прикладів бачимо, що стан Heimweh переживають як малі діти так і люди середнього віку та старше покоління. Проте вік відповідає і ставленню суб'єкта до речей, які викликають в нього стан Heimweh. Слід зве-

пнути увагу на використання числівників, які позначають вік особи: (**zehnjährige, 17-jährige, der 75-Jährige** тощо) та прикметників (**klein, jung, alt, klug**, тощо). Наприклад: 1) *Die zehnjährige Lara hat Heimweh. Sie zieht sich in ihren Schlafsack zurück. Betreuerin Julia Scharrer kümmert sich um das Mädchen. „Viele der Kinder übernachten das erste Mal allein in einer fremden Umgebung. In den meisten Fällen legt sich das Heimweh nach kurzer Zeit aber wieder“, sagt Scharrer. So ist das auch bei Lara. Eine halbe Stunde später hat sie sich mit zwei Mädchen angefreundet* [9]. Десятирічна дівчинка перебуває в стані туги. Про це засвідчує її зовнішня поведінка. Можливо, вона вперше перебуває поза межами свого дому без батьків. Дівчинка сумує за рідним її оточенням, за батькамисаме як тільки вона знайшла нових друзів, її туга вгамувалась.

2) *Den Wiederaufbau der Stadt hat er hautnah miterlebt. „Ich sehe Nürnberg noch als reine Ruinenstadt vor mir. Vom Hauptmarkt bis zum Rathenauplatz konnte man fast ungehindert durchschauen“, erinnert sich der 75-Jährige. Heute ist Sengfelder stolz, dass Nürnberg wieder mittelalterliches Flair ausstrahlt. „Unsere Altstadt ist einmalig. Als ich mit Zündapp für fünf Jahre nach München ging, hatte ich immer Heimweh“* [10]. Вік носія стану Heimweh формує його цінності. У прикладі 2) носій емоційного стану Heimweh 75-річний чоловік. Він має тугу за цілою епохою в своєму місті. Саме тут стан Heimweh служить мостом між минулим місцем Нюрнберга та його сьогоденням. Це впливало на людину літнього віку позитивно, він гордиться тим, що Нюрнберг знову набув ознак середньовіччя. Носіями емоційного стану Heimweh можуть бути діти, а саме хлопці та дівчата, що позначається іменниками **der Bub, das Mädchen, der Junge, die Kinder, der Sohn, die Tochter**, власними іменами та займенниками **er, sie, es**, тощо. Наведемо приклади:

1) *Der Vater fuhr mit dem Sohn nach Stuttgart ins Hotel Graf Zeppelin. Dort gingen sie geradewegs in die Küche und fragten, ob man einen Kochlehrling gebrauchen könne. «Er soll am Montag anfangen», bekamen sie zur Antwort. Es war hart. Der Chef war streng, der Bub hatte Heimweh* [11].

В прикладі 1) емоційний стан Heimweh переживає хлопчик, що засвідчується лексемами **der Sohn, der Bub**, який покинув рідну домівку і поїхав в інше місце, щоб вчитися.

2) *Ihre Jugendjahre sind ein einziges trauriges und tragisches Schicksal. Als Kind einer jüdischen Familie in Nazi-Deutschland hatte sie immerhin soviel Glück, dass sie noch in die Schweiz gelangte und im Kinderheim «Wartheim» wenigstens sicher war. Aber das kleine Mädchen litt unter Heimweh, Einsamkeit und Schuldgefühlen und stand am Ende des Krieges als Vollwaise da. Über ihren Aufenthalt in Heiden sagt sie heute: «Es war eine harte, aber auch positive und glückliche Periode in meinem*

Leben. In Heiden habe ich gelernt, immer das Gute zu sehen, aber mit dem Schlimmsten zu rechnen» [12].

У прикладі 2) носієм емоційного стану Heimweh є дівчинка (**sie, das Mädchen**), яка в трагічні роки нацистського режиму в Німеччині потрапила у Швейцарію, у дитячий будинок. Їй, дитині з єврейської сім'ї, пощастило, хоча в післявоєнні часи вона залишилась сиротою. Тепер вона згадує ці роки, коли вона постійно відчувала самотність та почуття провини. Цей період вона пізніше оцінить по-дорослому, де при згадках стане зрозумілим, що переживання стану Heimweh в дитинстві позитивно впливає на її подальше соціальне становлення, вона навчиться бачити добро і рахуватися зі злом. Носіями емоційного стану Heimweh старшого покоління є як жінки так і чоловіки, що виражається іменниками **die Frau, der Mann, die Mutter, der Sohn, die Tochter, der Vater, der Großvater, die Tante, Mama, Papa**, тощо часто в поєднанні з прикметниками **jung, alt**. Хоча для чоловіків не є природним показувати свої емоції, особливо свої слабкі сторони, вони, також потерпають від стану Heimweh. Наприклад: *Der Männer-Projektchor unter Leiterin Elisabeth Seidl träumte sich in ferne Länder. Wie mit dem Popsong „California Dreamin‘“, der durch die US-amerikanische Musikgruppe „The Mamas and the Papas“ bekannt wurde. Doch schon bald packte die Männer das Heimweh, sie saßen nun am Wannensee und hörten den Wellen zu. Auch dieser Song „Westerland“ von den Ärzten war für Chöre umgeschrieben. „Keine Angst, niemand muss singen“, wendete sich Holger Schneibel an die vier Bürgermeisterkandidaten Gottfried Störmer, Frank Schall, Jens Klingler und Lothar Pfeiffer, die jetzt die Bühne eroberten* [13].

Для позначення чоловіка чи жінки як носія емоційного стану туги маркером виступає артикль перед загальною назвою – назвою професії, роду занять та власні імена (у наведеному прикладі йдеться про чоловіків: **der Männer-Projektchor, Gottfried, Frank, Jens, Lothar**). Як відомо, жінки переживають розлуку зі своїми дітьми важче ніж чоловіки. Вони сумують за дітьми, за повноцінними сім'ями як це ми бачимо у такому прикладі: *Der älteste Sohn (20) hat die Schule beendet und bekam eine Teilzeitarbeit. Er möchte endlich die Berufsausbildung beginnen, glaubt aber, daß dies nur in der Heimat Sinn macht. Die Mutter spürt starkes Heimweh nach der Familie, und wie sie empfindet auch der jüngste Sohn (15), der in Nürnberg-Nord eine Hauptschule besucht.* [14].

Висновки. Отже, мовні засоби для вираження віку чи біологічного роду носія емоційного стану Heimweh взаємодіють один з одним та доповнюють один одного. Сам носій емоційного стану Heimweh є поряд з іншими – стан Heimweh, складовою частиною мікропропозиції фреймового моделювання ситуації емоційного стану Heimweh.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Жаботинская С.А. Homo Nomine Recuniae Ludens / Человек, играющий именем денег / С.А. Жаботинская // Вісник Київського лінгвістичного університету, 1998. Серія Філологія Т. 1. – № 1. – С. 25-32
- [2] Зализняк А.А. Многозначность в языке и способы его представления / А.А. Зализняк. – М.: Языки славянских культур, 2006. – 672 с.
- [3] Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский – М.: Энергия, 1979, с 187-188.
- [4] Новиков Е.В. Лики ностальгии / Е.В. Новиков. – Человек. – 2006. – №3. – С. 23
- [5] Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, І.А. Стернін. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007 – 314, [6]с. –

Лінгвістика і міжкультурна комунікація. Золота серія,

- [6] Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля К, 2010. – 844 с.
- [7] BRZ13/MAI.08864 Braunschweiger Zeitung, 25.05.2013, Ressort: 1BS-BI; Ein Braunschweiger in New York / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [8] NUZ13/APR.01643 Nürnberger Zeitung, 20.04.2013, S. 7, Ressort: FEUI; Beim Namen genannt / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [9] NUN13/JAN.00747 Nürnberger Nachrichten, 08.01.2013, S. 11, Ressort: LOKAL; Auch schlafende Delfine schwimmen - Eine Nacht im Tiergarten: Kinder lernen die Gewohnheiten von Meeressäugern kennen / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [10] NUN13/JAN.01321 Nürnberger Nachrichten, 12.01.2013, S. 33; Erfolgreicher Motorsportler ist stolz auf die Altstadt - Mein Nürnberg [Kurzzitierung nicht verfügbar] / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [11] Die alten Freunde waren weg. A13/MAR.06323 St. Galler Tagblatt, 14.03.2013, S. 46; Der Kuchler / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [12] A98/JUN.37503 St. Galler Tagblatt, 06.06.1998, Ressort: AT-VOR (Abk.); Sex-Therapeutin lebte in Heiden / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [13] 13/AUG.05487 Mannh. Morgen, 19.08.2013, S. 15 / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [14] NUN96/MAI.02070 Nürnberger Nachrichten, 29.05.1996, S. 13; Nürnberger Puppenmutter Rose Wehreter wurde Zeugin, wie kroatische Grenzposten eine Moslemfamilie zurückwiesen / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>

REFERENCES

- [1] Zhabotinskaya, S.A. Homo Nomine Recuniae Ludens / The man is played by money / S.A. Zhabotinskaya // Bulletin of Kiev Linguistic University, 1998. Series Philology, Vol. 1. – № 1. – P. 25-32
- [2] Zaliznyak, A.A. The ambiguity in the language and methods of its presentation / A.A. Zaliznyak. – M.: Languages of Slavonic Cultures, 2006. – 672 p.
- [3] Minskiy, M. Frames for knowledge representation / M. Minskiy – M.: Energy, 1979, P. 187-188.
- [4] Novikov, E.V. Faces of nostalgia / E.V. Novikov. – Human. – 2006. – No3. – P. 23
- [5] Popova, Z.D. Cognitive Linguistics / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – M.: AST: Vostok – Zapad, 2007 – 314, [6]p. – Linguistics and Intercultural Communication. Gold Series.
- [6] Selivanova, O.O. Linguistic encyclopedia / O.O. Selivanova. – Poltava: Environment K, 2010. – 844 p.
- [7] BRZ13/MAI.08864 Braunschweiger Zeitung, 25.05.2013, Ressort: 1BS-BI; Ein Braunschweiger in New York / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [8] NUZ13/APR.01643 Nürnberger Zeitung, 20.04.2013, S. 7, Ressort: FEUI; Beim Namen genannt / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [9] NUN13/JAN.00747 Nürnberger Nachrichten, 08.01.2013, S. 11, Ressort: LOKAL; Auch schlafende Delfine schwimmen - Eine Nacht im Tiergarten: Kinder lernen die Gewohnheiten von Meeressäugern kennen / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [10] NUN13/JAN.01321 Nürnberger Nachrichten, 12.01.2013, S. 33; Erfolgreicher Motorsportler ist stolz auf die Altstadt - Mein Nürnberg [Kurzzitierung nicht verfügbar] / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [11] Die alten Freunde waren weg. A13/MAR.06323 St. Galler Tagblatt, 14.03.2013, S. 46; Der Kuchler / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [12] A98/JUN.37503 St. Galler Tagblatt, 06.06.1998, Ressort: AT-VOR (Abk.); Sex-Therapeutin lebte in Heiden / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [13] 13/AUG.05487 Mannh. Morgen, 19.08.2013, S. 15 / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>
- [14] NUN96/MAI.02070 Nürnberger Nachrichten, 29.05.1996, S. 13; Nürnberger Puppenmutter Rose Wehreter wurde Zeugin, wie kroatische Grenzposten eine Moslemfamilie zurückwiesen / URL: <https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/faces/home.xhtml>

Heimweh emotional state experiencer as a constituent part of microproposition in Heimweh emotional state situation frame modelling

L. Blyznyuk

Abstract. The article focuses on Heimweh emotional state situation frame modelling in German. The constituent part of the situation is an experiencer of emotional state. The factors defining Heimweh emotional state experiencer are determined. Markers indicating age, gender, profession and occupation of Heimweh emotional state experiencer are specified. The impact of emotional state causes on an experiencer, his/her values and preferences are described.

Keywords: frame, modelling, propositional scheme, emotional state experiencer, emotional state situation

Лінгвостилістична характеристика політичних епіграм Г.В. Катула

I.M. Борбенчук

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Paper received 08.07.15; Revised 24.07.15; Accepted for publication 28.07.15.

Анотація. У статті, присвяченій політичним епіграмам римського поета I ст. до н.е. Г.В. Катула, розглядаються лінгвостилістичні засоби, які надали творам поетичності, сатиричного забарвлення, гостроти, що дозволило поезіям стати актуальними та цікавими для сучасного читача.

Ключові слова: епіграма, сатира, сарказм, іронія, тропи та фігури

Історія виникнення епіграми бере свій початок від давньогрецької літератури, де епіграмою вважався надгробний чи присвячений богам напис у вигляді одного або двох елегічних дистихів із гострою і тонкою думкою афористичного характеру. Відомими грецькими епіграматистами були Архілох і Симонід Кеоський. Зокрема, в епіграмах-епітафіях Симоніда зображено величні картини подій початку V ст. до н.е. У пам'ять про бійців на Марафонському полі, при Фермопілах, Саламіні згадуються такі відомі імена, як Мальтіад і Леонід. З-поміж цих епіграм вишуканим смутком вирізняється напис на могилі Анакреонта [4, с. 79]. З розвитком індивідуалізму маленькі вірші змінили свою спрямованість і стали зручною формою для передачі вражень поета, його відношення до людей і досить часто мали в'їдливий характер.

В олександрійську епоху епіграма та епітафія розділили сфери вживання і призначення. Епітафія, звузивши специфіку, стала функціонувати в якості надгробного напису, а виділена в окремий жанр епітафія почала вживатись для передачі дотепних, сповнених глибоким підтекстом, думок. До нас дійшло 3 епіграми Сапфо, 26 епіграм лірика Феокріта, зразки епіграм Асклепіада Самоського. І якщо елліністична епіграма являла собою стислий ліричний вірш, іноді з незвичайною кінцевою фразою, то за римських часів вона набула чітких сатиричних ознак.

Видатним поетом римської літератури був Гай Валерій Катул (87-54 рр. до н.е.). Його талант проявився в багатьох літературних жанрах (любовна лірика, епілії, епіталами тощо), та з-поміж них чільне місце посідають епіграми, звернені до ворогів, політичних діячів, суперників у коханні. Бурхливе життя в Римі цього періоду вимагало швидкої реакції на події з метою привернення до них уваги. Епіграма як жанр літератури могла викликати широкий суспільний інтерес, оскільки завдяки короткості, влучності передавала характер події, ставлення власне автора до неї, що звучало в об'язковому підсумку вірша. На думку Курціуса "жодна з поетичних форм не сприяє так грі із загостреними, приголомшливими думками, як епіграма... Само собою це добре вживається зі справжнім поетичним змістом" [3, с. 322].

Життя епіграми коротке, оскільки вона закінчує свій поетичний вік, коли у суспільстві втрачається інтерес до описаної події чи явища. Однак із творами Катула маємо іншу картину: незважаючи на плин часу вони і сьогодні привертають увагу читачів та науковців різних галузей своєю гостротою, поетичністю, талановитим викладом, а тому є **актуальними** для нашого дослідження. **Мета** даної статті полягає у висвітленні пи-

тання лінгвостилістичних засобів латинської мови, використаних у епіграмах Катула, що підтверджують художню майстерність автора та поетичну цінність творів. **Завданням** є виявити в латинськомовних епіграмах лексичні, сатиричні, стилістичні, граматичні засоби, що передають гостроту думки та внутрішню красу слова. У дослідженні **об'єктом** виступили спільні за тематикою політичні епіграми Катула.

Як відомо, перебуваючи в Римі Катул вів досить веселе та безтурботне життя. Цикл епіграм, присвячений ворогам і друзям, коханій жінці та просто невідомій особі відтворюють події, що вражають та мають вплив на поета і його творчість. Часто провідною темою епіграм стає політика. Дослідники припускають, що саме через політичні погляди поет посварився з батьком, прихильником і другом Цезаря. Батькові начебто вдалося примирити сина з Цезарем, і останній навіть запропонував Катулу місце на службі. Достеменно не відомо, чи відбулося примирення двох видатних діячів Риму – поета і політика, – однак, Катул більше не виступав проти Цезаря у властивій йому поетичній формі – сатиричній епіграмі [5, с. 339].

Однією з характерних ознак епіграми є адресат, відповідно політичні твори Катула умовно можна поділити на такі, що направлені проти Цезаря [епіграми під номером 29, 54, 93], Гнея Помпея [29, 113], цезаріанців, зокрема Мамурри, [43, 57, 114, 115]. Особливість та своєрідність жанру епіграми в тому, що вона коротко і влучно підкреслює головну думку. Та за розміром епіграма Катула являє собою не лише два елегічні дистихи [93, 94, 105], часто це цілі інвективи, що нараховують від чотирьох до двадцяти чотирьох строф [29, 54, 57, 113, 114, 115].

Серед лінгвостилістичних засобів, використаних автором, нами були виділені сатиричні засоби (сарказм, іронія, інвектива), лексичні засоби (вульгаризми, деминутиви, неологізми, фразеологізми), художні засоби (тропи та фігури) та стилістичні засоби (синтаксичні конструкції, граматичні форми). Причому досить часто автор поєднує різні види засобів для підсилення сили слова, надання фразі переконливості та відповідного настрою.

Як зазначалося, епіграма покликана викрити негативні явища, вчинки, події. Для цього використовуються такі сатиричні засоби, як іронія – образний вислів, застосований на називанні супротивного, коли про щось говориться ніби в позитивному плані, але прихований підтекст свідчить про зовсім протилежне; сарказм – особливо дошкульна викривальна насмішка, що виявляє крайню ненависть і презирство до зображуваного; інвектива – пряме, зовсім не приховане

засудження певної вади. Варто зауважити, що вище-перераховані виражальні засоби в сукупності надають творам іронічно-саркастичного забарвлення.

Мова політичних епіграм досить колоритна, розповідь ведеться переважно в теперішньому часі, автор констатує факти, згадує минулі події або вчинки ворогів. Катулові властиве спілкування і звернення до своїх опонентів у формі кличного відмінка. Напр.: (*cinaede Romule* [епіграма 29, рядки 5, 9], *opulentissime socer generique* [29.23-24], *salve...puella* [43.1], *unice imperator* [54.7], *Caesar* [93.1]). Зустрічаються у поетичних творах синтаксичні звороти: неповний *ablativus absolutus* **consule Pompeio** [113.1], що вказує на події часів консульства Помпея; *ablativus* незалежний (повний), що позначає дію, виражену основним дієсловом **facto consule** [113.2]; *nominativus cum infinitivo* **mentula conatur Pipleium scandere montem** [105.1].

Політична тема обрана Катулом не випадково. У 50-х рр. I ст. до н.е. політичне свавілля досягло такої межі, що про нього не можливо було мовчати. Поет прагне викрити Цезаря і його оточення завдяки сатиричним засобам сарказму, іронії, інвективи. Для досягнення саркастичного тону були використані численні вульгаризми: Цезар постає *розпусником* (*impudicus*), *ненаситним* (*vorax*), *азартним гравцем* (*aleo*) [29. 2, 10], *кінедом* (*cinaedus*), *що надає перевагу неприродним статевим зносинам* [29. 5, 9; 57. 1], *розпусником* (*pathicus*) [57. 2], *коханцем* (*adulter*) [57.8], *він піде по всіх ліжках* *perambulabit omnium cubila* *піде по всіх ліжках* [29. 7]. Цезар і його соратник Мамурра – *improbi cinaedi* *безсоромні кінеди* [57. 1], *morbosi pariter* *однаково розпусні, gemelli utrique* *обидва близнюки* [57. 6]. Часто героєм епіграм виступає Мамурра, названий вуличним прізвиськом *mentula*. Це іменник жіночого роду на позначення чоловічого статевого органу (*mentula, ae f.*). Для надання людських властивостей ментулі Катул вдається до персоніфікації:

1) *Ut ista vestra diffututa mentula / Ducenties comesset aut trecenties? Щоб цей заїжджений член у вас ковтає по-двісті чи по-триста разів?* [29. 13-14];

2) *Aut quid hic potest / nisi uncta devorare patrimonium? Що ж він може, як не пожерти батьківське майно?* [29. 22];

3) *Mentula moechatur. Член займається розпустою* [94. 1];

4) *Mentula conatur Pipleium scandere montem. Ментула заохотів вибратися на Пімплейську гору* [105. 1];

5) *Firmano saltu non falso Mentula dives / fertur, qui tot res in se habet egregias. Не даремно на Фірманському пагорбі проживає багатий ментула, і скільки у нього гарних речей* [114. 1-2];

6) *Mentula habet instar triginta iugera prati / Quadrageinta arui: cetera sunt maria. У ментули є ліси, тридцять десятин покосів, сорок полів, решта – водойми* [115. 1-2].

Характеристичні Мамурри-ментули сприяють влучні епітети: *mentula magna* *мінах член великий і загрозливий* [115. 8], *diffututa mentula* *заїжджений член* [29.13], *mentula dives* *багатий член* [114.1].

Для саркастичного зображення використано такий поетичний троп як гіпербола: Мамура настільки розпусний, що може ковтати член по 200-300 тисяч разів *ducenties comesset aut trecenties* [29.14]. Дружина

Помпея кількість коханців із двох збільшила до двох тисяч *sed creverunt milia in unum singula* [113.3]. При описі величезних статків Мамури гіпербола у поєднанні з гомеопотом (однаковий відмінок) і полісиндетоном (велика кількість сполучників) увиразнює мову, підкреслюючи значення кожного слова. Напр.: 1) *auscipium omne genus, piscis, prata, arva ferasque* *пташине полювання, всілякі риби, покоси, ниви і звірі* [114.3]; 2) *prata arva ingentes silvas saltusque paludesque/ usque ad hyperboreas et mare ad Oceanum* *луги, поля, величезні ліси і маєтки, і болота аж до гіпербореїців та до моря-океану* [115.5-6].

Іронічному настрою сприяють такі лексичні засоби:

1) деминутиви: *ut albulus columbus aut Adoneus? Ніби білесенький голуб чи Адоніс?* [29. 8], *nec nigris oculis* *не з чорними оченятами* [43. 2], *caput oppido est pussillum* *голова така вже крихітка* [54.1], *uno in lectulo erudituli ambo* *в одному ліжечку обоє досвідчененькі (в коханні)* [57. 7], *rivales socii puellularum* *спільні суперники до дівчаток (легкої поведінки)* [57. 9], *tusae furcillis praescipitem eiciunt* *музи відразу вилочками скинули (ментулу)* [105. 2]. У 105 епіграмі автор приховано говорить про розмір ментули, адже музам було достатньо маленьких вил, щоб із ним розправитись;

2) неологізми: *diffututa* *ментула заїжджений член* [29. 13], *expatrativ* *протратив у розпусті* [29.16]; *semilauta* *скура недомиті стегна* [54.2], *erudituli* *досвідчені у любовних справах* [57. 7], *subtile et leve peditum Libonis* *з тонким і легким лібонським вітром* [54. 3]. (іменник *peditum*, і *n* *вітри* є медичним терміном, тому в даному випадку це натяк на хворобливий неприємний запах тіла). Неологізми передають нові відтінки на позначення такого явища як розпуста. Поет неодноразово наголошує на тому, що Цезар і його оточення перевищують своїх попередників у розпусті та розбещеності, а тому, можливо, і вносять до словника латинської мови нові лексеми на позначення цих явищ;

3) іронізує автор, вживаючи найвищий ступінь прикметника *eone nomine urbis opulentissime/ socer generique, perdidistis omnia?* *чи ж не з цієї причини ви, найніжніші* *тесть і зять, усе місто розграбували?* [29.23-24].

Вдалій словесній грі сприяє зовнішнє оформлення епіграми. Серед художніх фігур, покликаних прикрашати мову, були виділені:

1) алітерація: *Mentula moechatur. Moechatur mentula. Член займається розпустою. Розпустою займається член* [94. 1], *Ipsa olera olla legit. Горищик сам обирає собі овочі* [94. 2];

2) кондуплікація (підкреслює значення повторюваних слів): *quis hoc potest videre, quis potest pati* *хто може це бачити, хто може витерпіти* [29. 1], *parum expatrativ an parum elluatus est* *чи ж мало він протратив, чи ж мало розжбурляв* [29. 16];

3) повтор рядків у різних частинах вірша: *nisi impudicus et vorax et aleo* *якщо не безсоромник, і розпусник, і гравець* [29. 2 і 10 рядки], *cinaede Romule, haec videbis et feres* *розпусний Ромуле, ти бачиши все і терпиш* [29. 5 і 9 рядки], *pulcre convenit improbis cinaedis* *вам пасує безсоромним розпусникам* [57. 1 і 10 рядки];

4) градація передає наростання гніву: *paterna prima lancinata sunt bona, secunda praeda Pontica, inde tertia/ Hibera...* *спочатку* *були розтрачені батьківські*

статки, *nomim* Понтіїська здобич, *no-треме* Іберська [29. 17-18].

Автор полюбляє вдаватися до неочікуваних кінцівок у вигляді фразеологізмів філософського характеру. Наприклад, такі прислів'я є підсумком для деяких епіграм: *O saeculum insapiens et infacetum!* *О вік брутальний і вульгарний!* [43. 8], *Fecundam semen adulterio*. *Плодюча зернами розпуста* [113. 4], *Ipsa olera olla legit*. *Горицьк сам обирає собі овочі* [94.2], *Fructus sumptibus exsuperat*. *Прибуток перевищує витрати* [114. 4]. Окрім прислів'їв вжиті сталі словосполучення *furcilla ejicere* *прогнати в шию* [105. 2], *senex recoctus* *старий пройдисвіт* [54. 5], *pulcre convenit* *до лиця, пасує* [57. 1].

Характерним поетичним прийомом Катула є побудова епіграми на нагромадженні та повторюваності одного й того ж виражального засобу. Так, 29 епіграма побудована на риторичних питаннях, що не вимагають відповіді, але увиразнюють та підсилюють емоційність фраз. Напр.: *Quid hunc malum fovetis? Aut quid hic potest / nisi uncta devorare patrimonium?* *Що ж ви це зло оберігаєте? Що ж він може, / як не пожерти батьківське майно?* [29. 21-22] Присвячена подрузі Мамурри 43 епіграма побудована на численних літотах: *nec minimo naso* *не з малим носом*, *nec bello*

pede *не з гарними ногами*, *nec nigris ocellis* *не з чорними оченятами*, *nec longis digitis* *не з довгими пальцями*, *nec ore sicco* *не з витертим ротом*, *nec sane nimis elegante lingua* *не з дуже вишуканою мовою*. У 93 епіграмі одна яскрава літота, що як засіб сатири підкреслює презирливе ставлення до людини: *nil nimium studeo, Caesar, tibi, velle placere* *я ніскільки не бажаю тобі сподобатися, Цезарю* [93.1].

Важливим нововведенням Катула у латинську поетичну мову є сталий епітет до річки *aurifer Tagus* [29. 19] *золотоносний Таг*. Пізніше римські поети, називаючи річку золотоносною, мали на увазі лише Таг.

Отже, в результаті лінгвостилістичного аналізу політичних епіграм римського поета Г.В. Катула можемо зробити деякі висновки: 1) Катул зумів спричинити масовий резонанс у римському суспільстві завдяки такому жанру літератури, як епіграма; 2) сатиричні засоби: іронія, сарказм, інвектива – у повній мірі передали зневагу і презирство до описуваних подій та політичних постатей; 3) епіграми Катула вдало поєднують поетичну форму з поетичним змістом; 4) фразеологізми, вульгаризми, деминутиви, повтори, підтекст сприяють поетичній грі слів, а розмаїття художніх засобів свідчить про великий талант поета.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М.: Русский язык, 2000. – 846 с.
- [2] Дуров В.С. Основы стилистики латинского языка: учеб. пособие. – СПб.; М.: Изд. центр “Академия”, 2004. – 112 с.
- [3] Курціус Е.Р. Європейська література і латинське середньовіччя. – Львів: Літопис, 2007. – 752 с.
- [4] Лосев А.Ф. Античная литература: учебник для высшей школы [Под ред. А. А. Тахо-Годи]. – М.: ЧеРо, при участии изд. “Омега-Л”, 2005. – 543 с.
- [5] Тронский И.М. История античной литературы. – М.: “Высшая школа”, 1988. – 464 с.
- [6] C. Valerii Catulli Carmina/ Recognovit brevique adnotatione critica instruxit R.A.B. Mynors. Oxonii e typographeo clarendoniano. – N.Y.: Oxford University Press 1958. – 113 p.

REFERENCES

- [1] Dvoretzkiy, I.H. Latin-Russian dictionary. – M.: Russian language, 2000. – 846 p.
- [2] Durov, V.S. Bases of stylistics of Latin: tutorial. – Spb.; M.: Publish Centre “Akademia”, 2004. – 112 p.
- [3] Kurtsius, E.R. European literature and Latin middle ages. – Lviv: Litopis, 2007. – 752 p.
- [4] Losev, A.F. Ancient literature: tutorial [ed. A.A. Taho-Godi]. – M.: CheRo with participation of “Omega-L”, 2005. – 543 p.
- [5] Tronskiy, I.M. History of ancient literature. – M.: “High school”, 1988. – 464 p.
- [6] C. Valerii Catulli Carmina/ Recognovit brevique adnotatione critica instruxit R.A.B. Mynors. Oxonii e typographeo clarendoniano. – N.Y.: Oxford University Press 1958. – 113 p.

Linguistic characteristic of Katul's political epigrams

I.M. Borbenchuk

Abstract. The article is devoted to political epigrams of the Roman poet of the I century BC Katul. It shows linguistic means that gave the epigrams poetry, satiric color, acuteness which made them up-to-date and interesting for the modern reader.

Keywords: epigram, satire, sarcasm, irony, tropes and figures

Когнітивна лінгвістика: історія становлення і розвитку напряму лінгвістичного вчення

Г.Г. Вісько*

Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
кафедра германської філології

*Corresponding author. E-mail: hannahwissko@yahoo.com

Paper received 25.06.15; Revised 10.07.15; Accepted for publication 14.07.15.

Анотація. У статті розглянуто історію зародження та становлення відносно молодого напряму лінгвістики – когнітивної лінгвістики. Подано погляди науковців на співвідношення когнітивної лінгвістики із когнітивною наукою. Представлено думки дослідників щодо мети даної дисципліни, предмету її дослідження, джерел та матеріалів, основних завдань та постулатів.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, когнітивна наука, когніція, мова

Когнітивна лінгвістика є відносно молодим напрямом лінгвістичної науки, який стрімко розвивається і зацікавлює дедалі ширші кола мовознавців. Утім, думки дослідників щодо її місця серед інших наук, вихідних положень, призначення, зв'язків з іншими дисциплінами не є одноставними і потребують певної систематизації. Цим зумовлена актуальність статті. Об'єктом статті є власне дисципліна когнітивна лінгвістика, а предметом – такі вихідні питання, як історія зародження даної науки, її зв'язок та взаємодія з іншими науками, зокрема з когнітивною наукою, мета, предмет та джерела когнітивної лінгвістики, найважливіші імена, пов'язані з цим напрямом.

Як зазначено у словнику *Lexikon der Sprachwissenschaft* ("Лексикон мовознавства"), когнітивна лінгвістика з'явилася в 50-х рр. XXст. в США як міждисциплінарний напрям досліджень, метою якого було дослідження ментальних процесів під час опанування і застосування знання та мови: "Ende der 50er Jahre in den USA entstandene interdisziplinäre Forschungsrichtung, die sich mit der Untersuchung mentaler Prozesse bei Erwerb und Verwendung von Wissen und Sprache beschäftigt" [10, с. 342].

Німецькі дослідники Герт Рікхайдт, Забіне Вайс і Ганс-Юрген Айкмайр, говорячи про історію становлення даної дисципліни, відмічають дві вихідні передумови у когнітивній лінгвістиці: раціоналістичну та емпіричну. Раціоналістичну передумову вони пов'язують з критикою Н. Чомскі на адресу книги Б.Ф. Скіннера *Verbal Behavior* (1957): "Mit seiner harschen und wohl überzogenen Kritik an Skinners Buch... läutete Noam Chomsky (1959) die kognitive Wende in der Linguistik ein... Chomsky kann somit als Begründer der Kognitiven Linguistik angesehen werden, der die menschliche Fähigkeit zur Bildung unendlich vieler grammatisch korrekter Sätze, auf kognitive Prozesse zurückführte" [11, с. 10-11]. Таким чином, саме Н. Чомскі розглядається цією групою дослідників як засновник когнітивної лінгвістики. Емпірична передумова полягає у відмежуванні психолінгвістики як дисципліни у 70-х рр. від уявлень генеративної граматики, яка нехтувала таким фактором як знання про світ, кругозір при дослідженні застосування мови: "Sowohl bei der Sprachproduktion als auch beim Sprachverstehen spielen das Weltwissen der Interaktionspartner und die Umweltfaktoren eine wichtige Rolle...

Aber all diese Faktoren wurden im Paradigma der Generativen Grammatik nicht beachtet, weil sie der Performanz zugeordnet wurden, die... bei der Entwicklung einer Universalgrammatik keine Rolle spielte, da man sich auf die Kompetenz eines idealen Sprecher-Hörers, also auf die Struktur einer Universalgrammatik, konzentrierte" [11, с. 11-12]. Проте саме Н. Чомскі та біхевіористи надали поштовху для розвитку нової дисципліни: Н. Чомскі показав неефективність біхевіористської схеми "стимул-реакція"; але біхевіористи, у свою чергу, розробили ряд методів, які були відшліфовані та відкориговані представниками нового підходу.

Українська дослідниця Т.В. Монахова підтримує і далі розвиває думку В.А. Маслової, що когнітивна лінгвістика бере свій початок у 70-х рр. XXст., і першим етапом її становлення зазначає 1975 р., коли "у статті Дж. Лакоффа і Г. Томпсона "Представляємо когнітивну граматику" було вперше вжито термін когнітивна граматику, яким у США найчастіше називають когнітивну лінгвістику" [7, с. 29]. На її ж думку, "поява когнітивної лінгвістики була реакцією на зневажання семантики в лінгвістичних теоріях, що панували в Північній Америці в сімдесятих роках XX ст." [7]. Моментом виникнення когнітивної лінгвістики як науки дослідниця називає симпозиум у Дуйсбурзі 1989 р., організований Рене Дирвеном, де було засновано журнал "Когнітивна лінгвістика", який згодом став одним із провідних лінгвістичних видань. Цю тезу поділяють З.Д. Попова та І.А. Стернін: "Формально в лінгвістичній історіографії виникнення когнітивної лінгвістики відносять до 1989р., коли в Дуйсбурзі (ФРН) на науковій конференції було оголошено про створення асоціації когнітивної лінгвістики, і когнітивна лінгвістика, таким чином, стала окремим лінгвістичним напрямом" [8, с. 10]. Схожа думка щодо зародження когнітивної лінгвістики як науки і українського мовознавця А.С. Зеленька [4, с. 89].

Підґрунтям для когнітивної лінгвістики стала також когнітивна психологія, яка виникла, певною мірою, як своєрідна реакція на біхевіористський напрям у психології. "Досвід війни особливо яскраво показав обмеженість формули "стимул-реакція", яка змушувала вважати науковими лише безпосередньо спостережувані явища... це не пояснювало того явища, чому у однієї і тієї ж людини

та у різних людей реакції на однакові стимули можуть бути діаметрально протилежними. Проте без розуміння цього поведінка людини здавалася непередбачуваною... у вказаній діаді між стимулом і реакцією постає дія численних факторів, які до цього моменту або взагалі не бралися до уваги, або враховувалися недостатньо" [5, с. 16]. До цих факторів віднесли психічні та ментальні явища, тобто "внутрішні стани людини". Теорія когнітивізму, за Є.С. Кубряковою (і дана теза є схожою із вищезгаданою тезою про емпіричні передумови для становлення нової дисципліни, висловленою З. Вайс, Г. Рікхайд та Г.-Ю. Айкмаєром), стала просуватися вперед тоді, коли стала досліджуватися внутрішня організація розуму. Проте це не означає, що біхевіоризм таким чином повністю заперечувався. Навпаки, саме від нього нова дисципліна перейняла зацікавленість поведінкою людини" [5; с. 16], хоча і змінила повністю підхід до її вивчення.

В.А. Маслова, і з нею погоджується Т.В. Монахова, до джерел когнітивної лінгвістики також відносить когнітивну науку, лінгвістичну семантику, лінгвістичну типологію й етнолінгвістику, нейролінгвістику, культурологію, порівняльно-історичне мовознавство тощо [6, с. 17-20].

Що стосується когнітивної науки, то Є.С. Кубрякова (і ми підтримуємо її позицію) відносить її не стільки до джерел когнітивної лінгвістики, скільки до "наднауки", міждисциплінарної науки, вираз "когнітивна наука" являє собою "парасольковий термін" для цілого ряду наук – когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, філософської теорії когніції, логічного аналізу мови, теорії штучного інтелекту, нейрофізіології..." [7, с. 9].

Німецькі вчені Герт Рікхайд, Забіне Вайс і Ганс-Юрген Айкмайр підгрунття до когнітивної лінгвістики називають наукові розробки психо-, нейро- та комп'ютерної лінгвістики: "Als Basis für die moderne Kognitive Linguistik sehen wir vor allem psycho-, neuro- und computerlinguistische Forschungsperspektiven" [11, с. 5].

Їхнє бачення співвідношення когнітивної науки і когнітивної лінгвістики схоже із баченням Є.С. Кубрякової: когнітивна наука – міждисциплінарна "наднаука", і когнітивна лінгвістика – одна із її складових дисциплін поряд з філософією когніції / "Philosophie der Kognition", когнітивною інформатикою / "Kognitive Informatik", когнітивним вченням про нейрони / "Kognitive Neurowissenschaft", когнітивною психологією / "Kognitive Psychologie", когнітивною антропологією / "Kognitive Anthropologie" [11, с. 9].

В.З. Дем'янков так само називає когнітивною лінгвістикою напрям когнітивної науки, "...у центрі уваги якого знаходиться мова як загальний когнітивний механізм" [3, с. 22]. Когнітивна наука, на його погляд, є міждисциплінарним явищем в науці: "Когнітивісти приречені на міждисциплінарність... Тільки спільними зусиллями психології, лінгвістики, антропології, філософії, комп'ютерології можна відповісти на питання про природу розуму, про осмислення досвіду, про організацію концептуальних систем" [3, с. 24]. Цитуючи німецьких дослідників, зокрема Г. Рікхайта, В.З. Дем'янков форму-

лює центральну задачу когнітивної лінгвістики - "...опис і пояснення внутрішньої когнітивної структури і динаміки мовця-слухача", де мовець-слухач постає як система обробки інформації, "що складається із кінцевого числа самостійних компонентів (модулів) і співвідносить мовну інформацію на різних рівнях" [3, с. 23] – і мету: "у дослідженні такої системи і встановленні найважливіших її принципів, а не тільки в систематичному відображенні мови" [3, с. 23].

Американський дослідник Алан Ченки розуміє під терміном "когнітивна лінгвістика" групу "теоретичних підходів, які в цілому сумісні один з одним і поділяють деякі основні принципи, наприклад:

Мова – це невід'ємна частина пізнання...

Мова віддзеркалює взаємодію між психологічними, комунікативними, функціональними і культурними факторами" [9, с. 340].

З. Вайс, Г. Рікхайд та Г.-Ю. Айкмаєр, які у своїх дослідженнях з когнітивної лінгвістики міцно тримаються за надбання нейро- та психолінгвістики, додають ще два принципи:

– опанування мови є не тільки (і не стільки) фізіологічним процесом дорослішання, а й перш за все навчальним процесом, на який впливають численні фактори "Der Spracherwerb ist nicht nur ein Reifungsprozess, sondern vor allem ein Lernprozess, der von vielen Faktoren beeinflusst wird" [11, с. 14];

– нейропсихологічне та генетичне підгрунття є вирішальними для вживання мови (Sprachgebrauch, language use) "die neurophysiologischen und genetischen Grundlagen bedingen den menschlichen Sprachgebrauch entscheidend" [11, с. 14].

Розглядаючи її відношення до когнітивної науки, А. Ченки бачить лінгвістику "невід'ємною частиною когнітивної науки і безпосередньо пов'язаною з психологією і нейронаукою, як і з антропологією і філософією" [9, с. 341]. Отже, його погляди схожі з поглядами Є.С. Кубрякової та німецьких лінгвістів. Як і Є.С. Кубрякова, він вбачає у появі когнітивної лінгвістики реакцію на тогочасні панівні теорії: "виникнення когнітивної лінгвістики... було реакцією на знехтування семантикою в лінгвістичних теоріях, що панували (особливо в Північній Америці) в 1970-х роках" [9, с. 344]. Саме тому, на думку вченого, значну роль у дослідженнях з когнітивної лінгвістики відіграє семантика і "розглядається в ній як рушійна сила у використанні мови" [9, с. 344].

Метою когнітивної лінгвістики є дослідження мови як важливої складової частини когніції. Когніція у даному випадку не є повним синонімом до поняття "пізнання". Як відмічає В.З. Дем'янков, "Когніція – не орнаментальний іншомовний варіант терміна пізнання, а скоріш процедури отримання і використання "передзнань" (рос. "предзнаний") ... різновиду мисленнєвих операцій, що обслуговують та супроводжують сприйняття... і продукування як знань, так і мовних засобів вираження для цих знань" [2, с. 5].

За З.Д. Поповою та І.А. Стерніним, які посилаються

на "Короткий словник когнітивних термінів" Є.С. Кубрякової, когнітивна лінгвістика "вивчає мову як когнітивний механізм, який грає роль у кодуванні та трансформуванні інформації" [8, с. 7].

В.А. Маслова зазначає три головні проблеми, що стоять перед когнітивними лінгвістами: "про природу мовного знання, про його засвоєння і про те, як його використовують" [6, с. 24]. Центральною проблемою дослідника відзначає категоризацію людського досвіду: "Категоризація тісно пов'язана зі всіма когнітивними здібностями людини, а також з різними компонентами когнітивної діяльності – пам'яттю, увагою, увагою та ін.. Категоризація сприйнятого – це найважливіший спосіб упорядкувати інформацію, що надходить до людини" [6, с. 25]. Предметом дослідження в когнітивній лінгвістиці, на думку вченої, є

- 1) когнітивна семантика;
- 2) образні схеми, метафора, метонімія;
- 3) дискурс (з когнітивних позицій);
- 4) інші форми подання знань: скрипти, фрейми, сценарії, пропозиції;
- 5) концепти, точніше моделювання світу за допомогою концептів [6, с.26-27].

В.А. Маслова також наголошує на постулатах дисципліни, що були висунуті А.Н. Барановим та Д.О. Добровольським:

- 1) постулат про примат когнітивного: за значеннями слів, граматичних категорій, синтаксичних структур, стилів і реєстрів мовлення стоять когнітивні структури;
- 2) постулат про нерелевантність лінгвістичного та екстралінгвістичного знання;
- 3) постулат про тенденції до економії зусиль;
- 4) постулат про множинність втілення когнітивних структур у мові;
- 5) постулат про неоднорідність плану змісту мовного виразу;
- 6) постулат про множинність семантичного опису;
- 7) постулат про значущість нестандартних вживань: більша частина лексичних одиниць використовується в тексті з порушенням певних норм [6, с.27-29].

Український мовознавець А.С. Зеленько визначає такі теорії та концепції в когнітивній лінгвістиці, як когнітивна семантика, відмінкові граматики, когнітивна граматики Р. Ленекера, теорія гештальтів Дж. Лакоффа, конструкційна граматики Ч. Філлмора, та додає свій авторський напрям когнітивної лінгвістики – "синергетичний детермінізм" [4, с. 95].

Серед визначних мовознавців-когнітологів можна назвати С. Аскольдова, О. Бабушкіна, С. Воркачова, В. Дем'янова, Р. Джекендоффа, В. Карасика, Є. Кубрякову, Дж. Лакоффа, Р. Ленекера, В. Маслову, З. Попову, І. Стерніна, Л. Талмі. "Праці Є.С.Кубрякової стали фундаментальними, вони лягли в основу когнітивної лінгвістики в Росії" [8, с. 10].

В українській науці серед спеціалістів у когнітивній лінгвістиці слід зазначити Л. Белехову, О. Воробйову, Г. Голубовську, А. Зеленька, С. Єрмоленка, С. Жаботинську, В. Жайворонок, В. Іващенко, В. Кононенко, Т. Космеда, Н. Слухай, Т.Монахову та ін. А.С. Зеленько відзначає наукові наробки С.С. Єрмоленка, який "на противагу тезі про довільність зв'язку позначаючого з позначуваним Фердинанда де Соссюра, ідучи за Ч. Моррісом та Ч. Пірсом, демонструє зумовленість змісту знака його формою" [4, с. 95].

У 2012 р. було відкрито Центр когнітивних та семіотичних студій під керівництвом проф. О. Воробйової, яка наголосила на зв'язку української когнітивної школи з науковою школою, яку очолювала Є.С. Кубрякова [1, с. 2].

Таким чином, погляди провідних фахівців-когнітологів на когнітивну лінгвістику та її місце серед інших наук не є однорідними. Певні дискусії точаться з приводу співвідношення "когнітивна наука – когнітивна лінгвістика", джерел когнітивної лінгвістики. Щодо стану розвитку даної дисципліни, то спостерігаємо, що на Заході та в Росії вже багато років існують наукові школи лінгвокогнітологів. Україна підтримала цей напрям відносно недавно, проте вже також встигла започаткувати свою наукову школу, утворити центр лінгвокогнітивних досліджень та встановити зв'язки із науковими школами закордоном.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Бюлетень української асоціації когнітивної лінгвістики і поезики // Лютий 2012. – №1. – 15 с.
- [2] Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания, 1994. – №4. – 17-33 с.
- [3] Демьянков В.З. Когниция и понимание текста // Вопросы когнитивной лингвистики. М.: Институт языкознания; Тамбов: Тамбовский гос. университет им. Г.Р. Державина, 2005. – № 3. – 5-10 с.
- [4] Зеленько А.С. Когнітивна лінгвістика // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – №13 [200]. – Ч. II. – 88-96 с.
- [5] Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики // Е.С. Кубрякова. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Ин-т языкознания РАН. – М.: Знак, 2012. – 13-36 с.
- [6] Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова. – Мн.: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
- [7] Монахова Т.В. Методи когнітивної лінгвістики в дослідженні концептів // Новітня філологія. / ред. А.М. Наumenко. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 37. – 25-34 с.
- [8] Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2010 – 314 с.
- [9] Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике // А. Ченки // Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров / под ред. А.А. Кибрика и др. М.: Изд-во Московского университета, 1997. – 340-369 с.
- [10] Bußmann, Hadumod. Lexikon der Sprachwissenschaft / H. Bußmann, H. Lauffer. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2008. – S. 342-343.
- [11] Rickheit, Gert. Kognitive Linguistik: Theorien, Modelle, Methoden / G. Rickheit, S. Weiss, H.-J. Eikmeyer. – Tübingen u. Basel: A. Francke Verlag, 2010 – 340 S.

REFERENCES

- [1] Bulletin of the Ukrainian Association of Cognitive Linguistics and Poetics // February 2012. – №1. – 15 p.
- [2] Demyankov, V.Z. Cognitive linguistics as a kind of interpretive approach // Problems of Linguistics, 1994. – №4. – 17-33 p.
- [3] Demyankov, V.Z. Cognition and understanding the text // Issues of cognitive linguistics. M.: Institute of Linguistics; Tambov: Tambov State University n.a. G.R. Derzhavin, 2005. – № 3. – 5-10 p.
- [4] Zelenko, A.S. Cognitive linguistics // Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University, 2010. – №13 [200]. – Part II. – 88-96 p.
- [5] Kubryakova, E.S. On cognitive science and actual problems of cognitive linguistics // E.S. Kubryakova. In search of the essence of language: Cognitive Studies / Institute of Linguistics, Russian Academy of Sciences. – M.: Sign, 2012. – 13-36 p.
- [6] Maslova, V.A. Cognitive Linguistics: Tutorial / V.A. Maslova. – Mn.: TetraSistems, 2004. – 256 p.
- [7] Monakhova, T.V. Methods of cognitive linguistics in concept studie // Modern philology / ed. A.M. Naumenko. – Mykolajiv : Petro Mohyla Black Sea State University, 2010. – Is. 37. – 25-34 p.
- [8] Popova, Z.D. Cognitive Linguistics / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – M.:AST: East-West, 2010. – 314 p.
- [9] Chenki, A. Semantics in cognitive linguistics // A. Chenki // Fundamental trends in contemporary American Linguistics: Sb. obzorov / ed. A.A. Kibrik et al. M.: Publishing house of the Moscow University, 1997. – 340-369 p.
- [10] Bußmann, Hadumod. Lexicon of Linguistics / H. Bußmann, H. Lauffer. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2008. – P. 342-343.
- [11] Rickheit, Gert. [Cognitive Linguistics: Theories, Models, Methods / G. Rickheit, S. Weiss, H.-J. Eikmeyer. – Tübingen u. Basel: A. Francke Verlag, 2010 – 340 P.

Cognitive Linguistics: a history of formation and development of the branch of linguistic study

G.G. Visko

Abstract. This article deals with the rise and development of the cognitive linguistics in the historical perspective. The opinions of the researchers on the question of the "Cognitive Linguistics-Cognitive Science" relation as well as on the goal of the discipline, its subject, sources, main tasks and postulates are presented.

Keywords: *cognitive linguistics, cognitive science, cognition, language*

Роль авторської системи тропів (на прикладі порівняння) у творенні мовної картини світу в публіцистиці Миколи Хвильового

О.М. Григор'єв*

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: grelex1@ukr.net

Paper received 19.07.15; Revised 25.07.15; Accepted for publication 28.07.15.

Анотація. У статті розглянуті особливості авторського використання тропів (на прикладі порівняння) в публіцистиці Миколи Хвильового. Саме порівняння поряд із іншими тропами, а також стилістичними фігурами є важливим чинником індивідуально-авторської мовної картини світу. Памфлети письменника мають яскраво виражений полемічний, пропагандистський характер. І тому перелічені стилістичні прийоми є важливим засобом постановки проблеми, надання авторській мові особливого динамізму й експресії.

Ключові слова: тропи, порівняння, комунікативність, мовна картина світу

Вступ. Микола Хвильовий (1893 – 1933рр.) був провідним письменником свого часу, його новаторська проза – один із наріжних каменів сучасної української літератури. Проте він став також ідеологом української культурної еволюції, і його ідеологічний дискурс в останні роки життя різко суперечив тогочасним панівним принципам “пролетарської культури”. Свої “думки проти течії” письменник озвучував у блискучих за стилем, енергійних, часом навіть агресивних за манерою висловлювання поглядів памфлетах.

Вибір певних стилістичних засобів у публіцистичному тексті – це вибір певної стратегії переконання, за допомогою якої автор створює у свідомості адресата потрібний йому образ події або явища. Художня і мовна картина світу постає в нерозривному зв'язку з репрезентацією образу автора та авторської позиції. Аксиологічна шкала публіцистичних творів продиктована установками людини з власною шкалою цінностей та певними морально-етичними принципами, пристрасної у боротьбі за свої ідеали, яка блискавично та експресивно реагує на суспільно важливі події і, керуючись цим, обирає мовні засоби.

Саме такий самобутній образ автора був створений у публіцистиці Миколи Хвильового.

Короткий огляд публікацій за темою. Нариси і памфлети М. Хвильового розглядалася лише спорадично і принагідно, переважно як своєрідний додаток до його прози, лінгвістичний же аналіз публіцистики письменника практично не проводився. Винятками у цьому плані є кандидатські дисертації А.М. Микитенка “Засоби публіцистичної виразності та дієвості (на матеріалі памфлетів і нарисів Миколи Хвильового)” (Київ, 2005) та О.О. Усової “Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового” (Донецьк, 2006). Лише в останній роботі дослідниця, приділяючи основну увагу прозі М. Хвильового, характеризує також його памфлети і нариси.

Матеріали і методи дослідження. В статті досліджується мова публіцистичних творів М. Хвильового на прикладі порівняння. Зокрема індивідуальні особливості публіцистичного мовлення М. Хвильового, мовна картина світу, що постає в його памфлетах та її реалізація в тропях; граматичні особливості та стилістичні засоби організації тексту в публіцистиці митця визначаються специфікою роботи та окресленими завданнями. Для досягнення основної мети дослідження засто-

совано комплексне поєднання методів контекстуального, концептуального, семантико-стилістичного та лінгвокультурологічного аналізів, методу лінгвістичного спостереження й опису мовних явищ, а також когнітивних методик.

Результати та обговорення. Із погляду впливу на свідомість читача науковці розрізняють такі механізми, як переконання, неправда та маніпулювання. При цьому маніпулювання відрізняється від переконання тим, що має прихований та примусовий характер. Водночас у процесі переконання комунікат свідомо погоджується на те, щоб бути переконаним, і може напряму комунікувати з джерелом інформації. В публіцистичному тексті відокремити та чітко визначити ці два поняття неможливо, адже задля досягнення своєї мети автор використовує всі доступні йому засоби, як відкриті так і приховані.

Таким чином, публіцистичний текст – це складна ієрархічна структура, у якій поєднуються два плани висловлювання лінгвістичних стратегій та тактик переконання: експліцитний – відкрите переконання, що впливає на розум читача, та імпліцитний, що впливає безпосередньо на підсвідомість адресата. Проте співвідношення відкритого переконання та маніпуляції саме й визначається етичністю та моральністю публіциста.

Варто зазначити, що в будь-якому суспільстві існує певна система цінностей, обумовлена історично та етнічно й яка віддзеркалює усвідомлення дійсності. До цієї системи входять моральні, етичні, естетичні, політичні, ідеологічні та інші поняття, й оцінювання відбувається з точки зору відповідності цінностям або нормам поведінки.

Проблема цінностей в особливо гострій формі виникає в суспільстві, в якому девальвуються культурні традиції та ідеологічні установки якого дискредитуються.

Микола Хвильовий не приховує у своїх текстах протиставлення “свого” “чужому”, через що використовує агресивну тональність, водночас схвально описуючи “своє”: “Мужня цільність мусить бути ближчою нам від рідної розляпаної психіки” (“Україна чи Малоросія?”), “Ми, наприклад, одну Тичинівську “Бурю” або одну Йогансенову “Комуну” не проміняємо на всі вози віршів, що риплять до города по великому тракту. Ми, наприклад, одну щирю новелу не проміняємо на всі просвітанські лантухи оповідань” (“Камо грядеши”).

Агресивна тональність відчуватиметься за рахунок використання різких, негативних лексем та тропів (зокрема порівнянь), що створюють відповідний словесний ряд, який сприяє створенню стилістичної тональності всього тексту, за допомогою якого автор реалізує стратегію переконання в тому, що описувані ним події або персоналії є негативними.

Об'єктивність також реалізується за допомогою начебто справедливого співвідношення негативних та позитивних сторін у зображенні явища чи події. Таке порівняння покликане показати об'єктивність і неупередженість авторського погляду на світ, але має зовсім протилежну дію, бо сила впливу на свідомість адресата неявна, проте від того не менш ефективна через те, що не викликає відторгнення й заперечення на відміну від відкритого нав'язування своїх ідей автором: "Проте, з другого боку, було б несправедливим відмовити як Юринцеві, так і навіть Хвилі в деяких і плюсах. Погоджуючись з нами, що могутній вчора та скомпрометований нами сьогодні славнозвісний масовізм є шкідливе явище, вони тим самим відкривають нову сторінку в літературній дискусії. В своїй останній статті, підводячи підсумки нашої першої перемоги і намічаючи теми для дальшого обговорення, ми самі до цього й закликаємо" ("Україна чи Малоросія?").

Стилістична тональність тексту допомагає розкрити ставлення автора до дійсності, його ідеали, переконання, його вольові та емоційні принципи, які передаються через риторико-композиційні прийоми побудови тексту, а саме тропи, фігури, ампліфікації тощо.

Особливу роль у будь-якому виразовому тексті відіграють порівняння. Оцінка через порівняння часто застосовується при відкритому висловлюванні авторської позиції, при цьому ускладнюється механізм впливу на адресата, оскільки порівняння в цьому випадку можна розглядати як аргумент на користь авторської оцінки.

У логіко-філософських працях слово "порівняння" описане саме як засіб пізнання дійсності. Як доступне визначення цього засобу можна навести формулювання І. Канта: "Перш ніж скласти об'єктивне судження, ми порівнюємо поняття [які містяться в ньому], щоб встановити тотожність (багатьох уявлень, підпорядкованих одному поняттю) для побудови загальних або відмінностей для побудови приватних суджень, або ж щоб встановити згоду чи суперечності між ними, звідки виникають позитивні або негативні судження і т.п." [1]. Інакше кажучи, коли ми порівнюємо два предмети, то в категорії порівняння маємо два базових значення: перше пов'язане з встановленням схожості, друге – зі встановленням відмінності.

Порівняння в логіці – це процес встановлення подібності й відмінностей об'єктів і явищ дійсності, у лінгвістиці порівняння – це певний, сформований у конкретній культурі мовний засіб, у якому віддзеркалилися в ході історичного розвитку деякі результати пізнавальної діяльності людей. У психології порівняння є однією з ключових операцій, здійснюваних людиною при пізнанні навколишнього світу, себе самого та інших людей, а також у ситуаціях вирішення різноманітних, зокрема, когнітивно-комунікативних завдань.

Порівняння лежить в основі будь-якого оцінного судження; розглядається як умова процесів суб'єктивного виміру, емпіричного узагальнення, категоризації та ідентифікації об'єктів і явищ; служить засобом формування уявлень людини, елементарних понять, системи знань; відіграє важливу роль у процесах запам'ятовування, відтворення, збереження й забування засвоєної раніше інформації; є однією з важливих складових процесу пізнавального розвитку.

Оцінка через порівняння – це зіставлення понять, явищ, подій та людей і з наступним відкритим або прихованим порівнянням. Різновидами оцінки через порівняння є оцінка в історичному контексті, випереджувальна, коли відбувається порівняння з уявною ситуацією в майбутньому, або непряма оцінка [2].

У загальному сенсі найчастіше під порівнянням розуміють сам процес порівнювання об'єктів.

У риторичі порівняння – це троп, у якому відбувається уподібнення одного предмета або явища іншому за якоюсь загальною для них ознакою. Мета порівняння – виявити в об'єкті порівняння нові, важливі для суб'єкта висловлювання властивості.

У порівнянні виділяють порівнюваний предмет (об'єкт порівняння), предмет, із яким відбувається зіставлення (засіб порівняння), і їхня загальна ознака (підстава порівняння, порівняльна ознака). Однією з відмінних рис порівняння є згадування обох порівнюваних предметів, при цьому загальна ознака згадується далеко не завжди.

Розрізняють такі види порівнянь: порівняння у вигляді порівняльного звороту, утвореного за допомогою сполучників "як", "ніби", "наче" та ін.; безсполучникові порівняння – у вигляді пропозиції зі складним іменним присудком; порівняння, утворені за допомогою іменника в орудному відмінку; заперечні порівняння; порівняння у формі питання.

Порівняння часто розглядається як особлива синтаксична форма вираження метафори, коли остання з'єднується з висловлюванням нею предметом за допомогою граматичної зв'язки "як", "наче", "наче" і т. п., при чому ці сполучники можуть бути вилучені.

У порівнянні, крім того, важливою є саме роздільність зіставляваних предметів, яка зовні виражається часткою "як" і т. п.; між порівнюваними предметами відчувається відстань, яка долається в метафорі. Метафора наче демонструє тотожність, а порівняння – різність. Тому образ, який залучають для порівняння, легко розгортається в самостійну картину, пов'язану часто лише в одній з ознак із тим предметом, який викликав порівняння.

У публіцистичному тексті порівняння зазвичай оформлюють як структурно і графічно виділені порівняльні звороти (речення) чи вводять лексеми "на зразок", "на кшталт", "так як", "наче", "неначе", "схожий", "нагадує", "скидається", "здається", або ж за допомогою лексеми "порівняти":

"Чи не нагадує вам ця цитата гоголівських "приятних" дам? Нагадує? А нам от вона нагадала статтю Луначарського з журналу "Октябрь", де описано враження від наради пролетарським..."

"Отже, такі недалекі розмови нагадують нам порожнє белькотіння (ти не ображайся, Валер'яне, "ми тебе

не хочемо підозрівати в цьому)", і в наші ділові будні розраховано куркам на сміх... і емігрантам на розвагу".

"Хоч наша лопанська столиця і не дуже до столиці подібна, але в даному випадкові ми маємо право зітхнути:

– Ех, матушка провінція!"

"Ви питаєте, яка Європа? Беріть яку хочете: "минулу – сучасну, буржуазну – пролетарську, вічну – мінливу". Бо і справді: Гамлети, Дон-Жуани чи то Тартюфи були в минулому, але вони є і в сучасному, були вони буржуазні, але вони є і пролетарські, можете їх уважати "вічними", але вони будуть і "мінливі"."

"В цьому сенсі ми нічого по маємо проти того, що би Леніна порівняти з Петром Великим: як той, так і другий належали до одного типу громадської людини й саме ідеального, що його нам дала Європа. І імператор Римської імперії Август, і мислитель буржуазії Вольтер, і пролетарський теоретик Маркс – всі вони в цьому сенсі подібні один до одного".

"Висловлюючись м'яко, всі їхні виступи були трохи туманні... порівнюючи з петербурзькими осінніми туманами, і *трохи* короткозорі... порівнюючи з доброю курячою сліпотою" ("Думки проти течії").

У памфлеті "Камо грядеши" знаходимо такі порівняння:

"Але все це – маленькі дефекти порівняно з тими величезними ляпсусами, про які ми будемо зараз говорити".

"Отже, позитивний – це стара, давно відома марксистська естетика. Тут заслуга Воронського, порівняно з "олімпійцями", тільки та, що він – син тієї нації, яка не плентається в хвості, і нічого не має спільного з "хохлами" і "малоросіянами". Негативний бік – це й справді оригінальний твір самого Воронського".

"...Орел не ловить мух. Це прислів'я треба розуміти не в тому сенсі, що на городі бузина, а в Києві дядько, а в тому, що ми, "олімпійці", ніколи б не полемізували з гр. "енком" (бо ж йому цього тільки й треба!), коли б воістину "сурйозна" "Просвіта" найшла серед своїх лідерів більш письменних і менш безславних та нудних літераторів, коли б вона свою другу невдало компілятивну статтю не доручила колективній творчості кількох "енків", а попросила б написати одного із "аблокатів", що вміють із так званого "пролеткультівського" барахла зробити принаймні веселу бутафорію на зразок левівської теоретичної беліберди".

Складносурядні речення зі сполучниками "а", "але", "так", "же", "зате", "а втім", "проте", "однак", "однак", "тимчасом" і деякими іншими зазвичай виділяють як окремий тип:

"До цього часу ми гадали, що "Плуг" і "Гарт" різняться між собою територіями впливу, а за "енком" виходить "зовсім навпаки": головна різниця – це ідеологія".

"...Ім здається, що вони бачать далеко, але це тільки ілюзія, бо даль вже не хвилює їх, вона для них темна, мертва пляма – і тільки. Зате вони нічого не бачать під своїм носом".

"Бо це ж дуже показово, що цей же "Плуг" за кілька років своєї роботи не виділив із себе жодного художника... Зате він дав "масову літературу", якої ніхто не читає".

"Ми знаємо:

– важкий наш шлях і велику вагу беремо ми на себе. Зате – це радісний шлях духмяної боротьби, – шлях, що біжить у майбутнє за багряними кіннями нашої геніальної революції".

"...класова культура, цебто сума всього утвореного зусиллями господаря становища, мав консервативні тенденції: вона переконує клас в одвічності нескінченності його диктатури. Мистецтво ж, будучи чуйною сторожою, ідеологічною надбудовою, звільняється від цих тенденцій" ("Камо грядеши").

У памфлеті "Україна чи Малоросія?" знаходимо порівняння, оформлені таким чином: "Греція і сьогодні живе, але це вже не Греція далекої прекрасної культури. Рим і сьогодні жевріє, але жодний Муссоліні уже не підніме його на висоту колишньої грандіозії".

"Не треба забувати, що коли феодальний легітимізм переміг в Східній Європі завдяки відсталості буржуазії, то той же легітимізм в якихось 50-60-х роках минулого століття зміцнювався й філософією заячого шопенгауерського міщанства".

Крім поняття "порівняння" розрізняють також поняття "зіставлення", "відповідності" і "невідповідності", які тісно пов'язані між собою. Зіставлення як певна розумова процедура є загальним змістовним компонентом для речень зі сполучниками "а"; "якщо ... то", "в той час як", "тим часом як", "тоді як", "по мірі того як", "чим ... тим", "наскільки ... настільки", "як ... так і". Зіставлення з метою знаходження відмінностей об'єднує речення з порівняльним сполучником "а" та речення зі сполучниками "якщо ... то", "в той час як", "тим часом як", "тоді як".

Висновки. В основі мовної картини світу письменника лежить процес творення нових концептів, який залежить від пізнавальних процесів, життєвого досвіду, культури автора, а також від його майстерності позначити мовною формою об'єкти і увиразнити невидиму картину світу – створити його мовну картину, яка сприймається за допомогою вербально-образних асоціацій слів і виразів. Слід зазначити, що МКС у творі віддзеркалює й індивідуальне бачення художником дійсності, що зумовлюється багатьма психофізіологічними, ідейно-світоглядними причинами, життєвим досвідом, творчою обдарованістю тощо. Індивідуального характеру набувають і методи опису картини світу.

Постать Хвильового для українського медійного простору 1920-х років була нетиповою. Письменник лише певний час відігравав роль *посередника, медиума*, як належить публіцистові. Дуже скоро його памфлети вивели його з медійної сфери, точніше – перетворили на законодавця цієї (і не тільки цієї) сфери.

У художній мові (у публіцистиці зокрема) стилістичні засоби виступають як інструмент мовного впливу на читача, спрямований на зміну його моделі світу за допомогою долучення його до мовної картини світу художника, її сприйняття й інтерпретації.

Розглянута стилістична тональність публіцистичних текстів М. Хвильового допомагає розкрити ставлення автора до дійсності, його ідеали, переконання, його вольові та емоційні принципи, які передаються через риторико-композиційні прийоми побудови тексту, зокрема й через порівняння.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Кант И., Критика чистого разума (Пер. с нем. Н. Лосского) // М.: Мысль, 1994. – 591 с.
- [2] Кайда Л.Г. Авторская позиция в публицистике (функционально-стилистическое исследование современных газетных жанров): Автореф. диссертации д-ра филол. наук // М., 1991. – 44 с.

REFERENCES

- [1] Kant, I. Critique of pure reason (Tr. of Losskiy N.) // M.: Mysl. 1994. – p. 591
- [2] Kayda, L. The position of the author in non-fiction. Авторская позиция в публицистике (Functional and stylistic analysis of the modern genres in newspaper): Synopsis. // M., 1991. – 44 p.

The role of the author's system of tropes (in this case, simile) in forming a linguistic picture of the world, in the sociopolitical tracts of Mykola Khvylovyj

O.M. Grygoriev

Abstract. This article examines the characteristics of the author's use of tropes (in this case, simile) in the sociopolitical tracts of Mykola Khvylovyj. Simile, together with other tropes and stylistic features is an important element in his personal linguistic picture of the world. The writer's pamphlets are characterized by the bold nature of their polemics and propaganda. Therefore the fore mentioned stylistic forms are important in posing the problem, imbuing the author's language with particular dynamism and expression.

Keywords: tropes, simile, communicability, linguistic picture of the world

Типологічні особливості дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики

І.М. Дерік*

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського" Одеса, Україна

*Corresponding author. E-mail: anoli@odessa.tv

Paper received 09.07.15; Revised 14.07.15; Accepted for publication 17.07.15.

Анотація. Стаття присвячена опрацюванню проблеми визначення типологічних лінгвістичних особливостей дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики. Дискурс потрактовано як комплексне мовленнєве утворення, що складається з послідовності речень, які перебувають у смислового зв'язку. З'ясовано специфіку лінгвістичного оформлення досліджуваного виду дискурсу у неспоріднених англійській та українській мовах та експериментально доведено наявність типологічно спільних лінгвістичних особливостей. У результаті дослідження зафіксовано наявність типологічних лінгвістичних особливостей дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики на лексичному, граматичному і фонетичному рівнях. Експериментально доведено, що визначені особливості корелюють з наявними у досліджуваному дискурсі емоційно-модальними конотаціями.

Ключові слова: типологічні лінгвістичні особливості, дискурс Інтернет-повідомлень ділової тематики, неспоріднені англійська та українська мови, емоційно-модальні конотації

Вступ. Протягом багатьох десятиріч дослідження у сфері дискурсології залишаються пріоритетними як у загальному мовознавстві, так й у таких прикладних лінгвістичних дисциплінах, як психолінгвістика, комунікативна лінгвістика та соціолінгвістика. Цей перелом у ментально-мовній парадигмі ознаменувався переосмисленням центрального об'єкту наукових лінгвістичних розвідок – на зміну фразі як мисленнєво-комунікативній одиниці прийшла надфразова єдність.

Короткий огляд публікацій за темою. Спираючись на фундаментальні дослідження в галузі дискурсології В.Г. Борботька, В.І. Карасика, Ю.С. Степанова, Т.А. ван Дейка, приймаємо за основу визначення дискурсу як комплексного мовленнєвого утворення, що складається з послідовності речень, які перебувають у смислового зв'язку [1;2;3;4]. У наведених вище працях дискурс досліджувався як у власне лінгвістичних, так і у лінгвосинергетичних аспектах (зокрема, у ситуативно-денотативному, соціально-психологічному та аксіологічному аспектах).

Актуальність і новизна цієї статті у тому, що в ній здійснено спробу визначити типологічні особливості лінгвістичної побудови дискурсу на основі статистично оброблених результатів комплексного різнорівневого лінгвістичного аналізу цього багатоаспектного утворення у двох різносистемних мовах – українській і англійській.

Мета дослідження – системний аналіз різнорівневих лінгвістичних характеристик дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики у різносистемних мовах (германських і слов'янських, спрямований на визначення типологічних особливостей цього типу дискурсу).

Дискурс Інтернету-повідомлень ділової тематики (скорочено ІПвДТ) є складним утворенням, що сформувалося на базі трьох видів дискурсу: мережного дискурсу або дискурсу Інтернету (на основі його інтерактивної природи й широкого використання мультимедійних і гіпертекстових технологій), дискурсу медіа або ЗМІ (на основі реалізації функції періодичного розповсюдження масової інформації з дотриманням вимог до ЗМІ, наявності при телекомунікації посередника й певного технічного середовища) і ділового (комерційного) дискурсу (на основі тематики й вокабуляра).

Матеріали та методи. Об'єкт дослідження – дискурс Інтернету-інформаційних повідомлень ділової тематики, предмет – лінгвістичні особливості дискурсу

Інтернету-інформаційних повідомлень ділової тематики у зіставлюваних типологічно неспоріднених мовах – українській та англійській. *Матеріал дослідження* – озвучені тексти англійських та українськомовних інформаційних Інтернет-повідомлень компаній *Forbes*, *Dow Jones*, *MSNBC*, *TCH*, «*Era*», представлені в Інтернет у мультимедійному форматі. Дослідження здійснювалось у рамках науково-дослідницької роботи кафедри "Теоретичні та прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис сучасного дискурсу".

Дослідження здійснювалось із використанням методів теоретичного узагальнення, зіставного аналізу та методів фонетичного експерименту (слухового, спектрографічного та інструментального аналізу) з подальшим статистичним обробленням одержаних даних. Інструментальне оброблення відрізків звучного мовлення виконувалося за допомогою комп'ютерних програм аналізу та синтезу – *Wincecil*, *Praat*, *WabeLab* з метою укладання інтонограм для виявлення піків інтенсивності, тривалості та частоти основного тону.

Результати та їх обговорення. Дискурс ІПвДТ наслідує види дискурсу, що стали основою для його становлення, у таких характерних рисах:

- щодо технічних характеристик інформаційно-комунікативного процесу:
 - 1) використання спеціального технічного пристрою для передачі інформації (ПК із кабельним або телефонним Інтернет-підключенням);
 - 2) використання електронного сигналу як каналу передачі й сприйняття інформації за допомогою цифрового потоку;
- щодо функціональних характеристик інформаційно-комунікативного процесу: оперативність, масовість, універсальність, періодичність, віртуальний характер комунікаційного процесу, глобальність, опосередкованість;
- щодо характеру взаємодії комунікантів, їх статусно-рольових характеристик – інтерактивність, дистантність комунікантів, егалітарність;
- щодо загальних характеристик комунікації – за масштабістю – групова («один до багатьох»), за характером адресності – ретельна, за знаковим оформленням – писемна (гіпертекстова форма) + усна (мультимедійний формат – наявність аудіо-візуального компонента); за способом передачі інформації – віртуальна.

Незважаючи на наявність у ПвДТ багатьох спільних рис з тими типами інформаційних повідомлень, на яких вони базуються, можна класифікувати дискурс ПвДТ як нове утворення, самостійний вид дискурсу, унікальність якого підтверджується такими положеннями:

- одночасна професійна і особистісна орієнтованість дискурсу (за кількісним складом учасників комунікація визначається як масова, але за своїм змістовним наповненням вона наближається до міжособистісного професійного спілкування);
- інтегральний характер арсеналу комунікативних стратегій (поєднання ініціатором комунікативного процесу стратегій ділового дискурсу та дискурсу медіа);
- специфічність статусно-рольових характеристик комунікантів (базова пара – ведучий ПвДТ та Інтернет-користувач; спеціаліст, який володіє інформацією у сфері бізнесу, та бізнесмен, що цікавиться цією інформацією);
- створення оптимальних умов для успішності процесу отримання й
- обробки інформації реципієнтом.

Аналіз особливостей дискурсу ПвДТ як самостійного виду інституціонального дискурсу дозволив дійти висновку про наслідування ним характерних рис прототипних видів дискурсу, зокрема:

- спільність характерних рис дискурсу ПвДТ і дискурсу Інтернету визначається такими характеристиками інформаційно-комунікативного процесу, як віртуальність, інтерактивність, оперативність, масовість, універсальність, періодичність, глобальність, дистантність та егалітарність комунікантів, технічна опосередкованість, широке використання гіпертекстових та мультимедійних технологій, можливість архівування інформації;
- близькість до дискурсу медіа визначається такими особливостями інформаційно-комунікативного процесу, як періодичність розповсюдження, масовість, актуальність, подійність і видовищність як головні критерії відбору матеріалу, адресність, інтратекстуальність, що реалізується як поєднання знаків різної природи; багатожанровість Інтернет-повідомлень, обумовленість їх жанрової специфіки цільовою установкою, інтимізований діалогічний характер комунікаційного процесу, творчий підхід у характері подання інформації, висока експресивність мовлення ведучого, широке використання мовленнєвих стратегій розмовного стилю в аспекті граматичного і лексико-стилістичного оформлення;
- схожість з дистинктивними рисами ділового дискурсу характеризується такими аспектами, як спільність тематики (загальноекономічна та біржова діяльність), подібність комунікативних стратегій (компенсаційних, організаційних й риторичних) та характеру взаємодії базової пари комунікантів (статусна орієнтованість дискурсу) і, як наслідок цього, наявність спільних лінгвістичних характеристик щодо особливостей лексичного складу, синтаксису і стилістичного оформлення.

У той же час, самотуність та оригінальність дискурсу ПвДТ підтверджується його унікальністю в таких аспектах:

- одночасна професійна і особистісна орієнтованість дискурсу (за кількісним складом учасників комуні-

кація визначається як масова, але за своїм змістовним наповненням вона наближається до міжособистісного професійного спілкування);

- інтегральний характер арсеналу комунікативних стратегій (поєднання ініціатором комунікативного процесу стратегій ділового дискурсу та дискурсу медіа);
- специфічність статусно-рольових характеристик комунікантів (базова пара – ведучий ПвДТ та Інтернет-користувач; спеціаліст, який володіє інформацією у сфері бізнесу, та бізнесмен, що цікавиться цією інформацією);
- особиста зацікавленість комунікантів в успішності інформаційно-комунікативного процесу (з боку ведучого ПвДТ прагнення зацікавити аудиторію, підвищити свій рейтинг, з боку Інтернет-користувача отримати потрібну інформацію);
- контроль за якістю інформації, за її релевантністю (відповідність заголовка змісту повідомлення);
- створення оптимальних умов для успішності процесу отримання й обробки інформації реципієнтом (високий ступінь архівування повідомлень, можливість отримання й обробки реципієнтом архівної інформації великого обсягу у будь-який зручний для нього час, що забезпечується функцією “podcast” (робота зі збереженими електронними версіями мультимедійних файлів Інтернет-повідомлень);
- особливість лінгвістичного оформлення, що визначається співіснуванням таких лінгвістичних характеристик, як: висока експресивність та емоційна забарвленість мовлення (широке вживання різномовних засобів вираження експресії, розповсюдженість стилістичних прийомів); стандартизованість мовлення (використання клішованих мовленнєвих одиниць та стандартних синтаксичних конструкцій); різноманіття стилів літературної мови – поєднання мовленнєвих стратегій офіційно-ділового й розмовного стилів.

Дослідження лексико-граматичних особливостей дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики на матеріалі української та англійської мови засвідчило наявність таких закономірностей:

- в аспекті лексичних засобів:
 - високий вміст термінологічної лексики (3% -7 % від загального обсягу вибірки);
 - поширеність лексичних одиниць, що передають модальні та емоційні значення – відповідно 10 %-16 % емоційно-оцінної лексики та 11% -19 % образної лексики від загального обсягу вибірки;
 - наявність слів широкої семантики – 3% - 8% від загального обсягу вибірки;
 - широке використання лексичних засобів мовленнєвого контакту – 1%-5% від загального обсягу вибірки;
- в аспекті граматичних засобів:
 - поширеність номінативної лексики та лексики на позначення динамічної ознаки – відповідно 23% -35 % та 20 % -30 % від загального обсягу вибірки;
 - використання особового, темпорального й просторового дейксису (до 5 % -8 % від загального обсягу вибірки);
 - більш висока дистрибуція іменників (23% -35 % вибірки) у порівнянні з дієсловами й дієслівними формами (20% - 30%);
 - розповсюдженість лексики на позначення статичної ознаки (10% - 20% вибірки);

- перевага неособових форм дієслова (інфінітив, герундій, дієприкметник) – 12% - 18% над особовими (8 % - 12% вибірки);
- часте використання форм пасивного стану у порівнянні з формами активного стану;
- перевага особових дієслівних форм теперішнього і майбутнього часу над формами минулого часу;
- частотне вживання дієслів недоконаного виду, що позначають дію як незавершений процес;
- більш частотне використання складних речень та речень з конструкціями вторинної предикації.

Висновки. Лінгвістична інтерпретація результатів дослідження дозволила дійти таких висновків щодо типологічних особливостей досліджуваного дискурсу:

1. Типологічними лексико-семантичними особливостями є такі: частотне вживання термінологічної лексики (загальноекономічної та біржової), слів широкої семантики, лексичних одиниць, що передають модальні та емоційні значення, образної лексики та лексичних засобів мовленнєвого контакту.

2. Типологічними граматичними особливостями в аспекті морфології є такі: розповсюдженість мовних одиниць із граматичними значеннями номінації, ідентифікації, детермінованості, динамічної чи статичної ознаки, дії та стану; частотне використання темпорального й просторового дейксису, вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників, дієслівних форм, що позначають дію як незавершений процес, кількісне переважання неособових форм дієслова над особовими, форм пасивного стану над формами активного стану; дієслівних форм теперішнього і майбутнього часу над формами минулого часу – результатом чого є створення ефекту залученості адресата до описуваного процесу; широке використання клішованих синтаксичних конструкцій; уживання складних речень зі зв'язками сурядності й підрядності; високий ступінь наявності конструкцій вторинної предикації з неособовими дієслівними формами. Серед типологічних синтаксичних особливостей слід відзначити частотне уживання простих номінативних речень, речень із вторинною структурою предикації, одно- та двоскладних речень, складних речень із зв'язком сурядності та підрядності.

3. Головними висновками здійсненого дослідження, що найповніше відображають типологічні фонетичні особливості досліджуваного дискурсу на сегментному рівні слід вважати:

- релевантність в аспекті фонетичних засобів актуалізації змісту висловлювань таких якісних і кількісних просодичних характеристик, як тип синтагми (фінальна/нефінальна), тип фрази (ініціальна/фінальна), тип пауз, показники сумарної акустичної енергії, інтенсивності, тривалості звучання складів і пауз;
- наявність таких спільних особливостей, як кореляція інтенсивності і тривалості звучання голосних звуків з позицією наголосу у слові (редукція голосних у ненаголошених складах), зміна акустичних характеристик голосних звуків у слабкій ненаголошеній позиції (укр. [o] → [Λ]; укр. [e] → [и]; англ. [æ] → [ə]), відмінності у показниках сумарної акустичної енергії та висоти тону при вимовлянні ненаголошених складів у порівнянні з наголошеними);
- вимова службових слів разом із самостійними частинами мови як одного фонетичного слова чи однієї

ритмогрупи, переважання одно- і двохкомпонентних ритмогруп (синтагм, фраз) над трьох- і чотирьохкомпонентними з метою прискорення темпу мовлення, більша виразність вимовляння фінальних синтагм і фраз, зменшення розміру відрізків звучного мовлення, релевантність темпоральних і динамічних ознак мовлення на суперсегментному рівні.

4. За даними інтонаграфічного та спектрографічного аналізу дискурсу інформаційних Інтернет-повідомлень ділової тематики у досліджуваних мовах було експериментально встановлено та статистично підтверджено обробкою даних за критерієм Ст'юдента наявність таких типологічних просодичних особливостей:

- широке використання просодичних параметрів для маркування найбільш значимої текстової інформації, варіювання тембру залежно від емоційного характеру інформації, підпорядкованість просодичних характеристик змістовному аспекту повідомлення, додаткове інформаційне навантаження паузації, акцентуації, ритмічного малюнку і темпових характеристик мовлення;
- наявність розходжень у мелодичному оформленні перед'ядерного та ядерного сегмента у фразах, різних за комунікативною і прагматичною спрямованістю;
- часте використання певних інтонаційних контурів у фразах, що характеризуються спільністю комунікативної й прагматичної спрямованості;
- маркірованість просодичних характеристик, їх кореляцію з іншими виражальними лінгвістичними засобами у фразах, що визначаються забарвленістю емоційно-модальними конотаціями, а саме:
 - вживання різних за характером інтонаційних контурів у помірно емоційних реалізаціях та у фразах зі значною емоційно-модальною насиченістю;
 - подібність характеру дистрибуції шкал та термінальних тонів в аспекті розповсюдженості спадної, рівної та висхідно-спадної шкал, спадного і спадно-висхідного термінального тону;
 - кореляцію релевантних мелодичних характеристик фрази і її сегментів з емоційно-модальними конотаціями, наявними в цій фразі (значення ЧОТ у фразі: англ.: від 1,01 в.од. до 1,2 в.од.; укр.: від 1,06 в.од. до 1,25 в.од.);
 - релевантність динамічних характеристик фрази і її сегментів у висловленнях, що містять елементи, які потребують логічного й емпатичного виділення (підвищення рівня інтенсивності на складі, що є логічним або емпатичним центром до 1,16 в.од. в англійській мові та 1,18 в.од. в українській мові);
 - збіг локалізації максимуму інтенсивності в обох мовах по кожному інтонаційному контуру (максимальне значення: англ.: 1,23 в.од.; укр.: 1,26 в.од.);
 - високий темп мовлення, обумовлений прагненням ведучого забезпечити успішність процесу комунікації, менша тривалість складу у шкалі в порівнянні з ядром та хвостом (англ.: 1,3 - 1,7 в. од.; укр.: 1,3 - 1,6 в.од.);
 - залежність показників тривалості від типу паузи (англ.: 0,18 - 0,6 в.од.; укр.: 0,12 - 0,4 в.од.).

Перспектива дослідження убагацьється у визначенні типологічно спільних особливостей досліджуваного виду дискурсу на матеріалі романських і слов'янських мов.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике / В.Г. Борботько. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 288 с.
- [2] Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена.– 2002.– 477 с.
- [3] Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, факт и принцип причинности/ Ю.С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М.: РАН, 1996. – С.37-73.
- [4] Dijk, van T.A. Principles of Critical Discourse Analysis / T.A. van Dijk // The sociolinguistic Reader.– 1998. – Vol. 2: Gender and Discourse. – P. 367–393.

REFERENCES

- [1] Borbot'ko, V.G. Principles of Discourse Formation: From Psycholinguistics to Linguosynergetics / V.G. Borbot'ko. – M.: Knizhnyj dom "LIBROKOM", 2009.– 288 p.
- [2] Karasik, V.I. Language Circle: Personality, Concepts, Discourse / V.I. Karasik. – Volgograd: Peremena.– 2002.– 477 p.
- [3] Stepanov, Ju.S. Alternative World, Discourse, Fact and Causal Principle/ Ju.S. Stepanov // Jazyk i nauka konca 20 veka. – M.: RAN, 1996.– P. 37-73.
- [4] Dijk, van T.A. Principles of Critical Discourse Analysis / T.A. van Dijk // The sociolinguistic Reader.– 1998. – Vol. 2: Gender and Discourse. – P. 367–393.

The Typological Peculiarities of the Internet Business Messages Discourse

I.M. Derik

Abstract. The *purpose* of the article is to tackle the problem of outlining typological linguistic peculiarities of the Internet business messages discourse as well as to find out the specific linguistic features of the discourse under analysis in the typologically distant English and Ukrainian languages. The *subjects* of this study are the Internet business messages discourse and the linguistic peculiarities of this type of discourse in the typologically distant languages, Ukrainian and English. *Methods* of linguistic, comparative and instrumental analysis, as well as descriptive method are used in this given research. Identifying the typological common linguistic peculiarities in the distant English and Ukrainian languages on the lexical, grammatical and phonetical levels is the *finding* of research. The comparison of the lexical, grammatical and prosodic features on the segmental and suprasegmental levels of the English and Ukrainian Internet business messages under analysis revealed some common features which have been experimentally and statistically verified as typological: 1) on the lexical level the extensive use of general and specific terms, intensifiers and means of personal contact; 2) on the grammatical levels the employment of passive constructions, non-personal verbal forms, dynamic verbs, numerals, structures of secondary predication, complex and compound sentences; 3) on the prosodic level the correlation of pitch, intensity and tempo parameters with the presence of the emotional and attitudinal connotations. The *practical value* of the research is to use the results of it to optimize the processes of mastering business English discourse and to improve the skills of translating Internet business messages from English into Ukrainian and vice versa, as well as for fundamental studies of general and comparative linguistics.

Keywords: *typological linguistic peculiarities, Internet business messages discourse, the distant English and Ukrainian languages, the emotional and attitudinal connotations*

Лексеми *патріотизм* і *антипатріотизм* у метафоричних контекстах сучасної української художньої публіцистики

Т.І. Должикова, О.С. Антіпов*

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

*Corresponding author. E-mail: oleg_andropov@mail.ru

Paper received 16.07.15; Revised 02.07.15; Accepted for publication 03.07.15.

Анотація. У статті згідно з теорією метафори як образного засобу, який базується на переносному вживанні слів і покликаний орнаментувати художній текст, висвітлено основні типи метафоризації, особливості функціонування метафоричних перенесень. Предметом детального розгляду обрано природоморфну метафору як засіб вираження семантики лексем *патріотизм* і *антипатріотизм* у сучасній українській художній публіцистиці, зацентовано увагу на індивідуально-авторських метафорах з реципієнтними зонами *природа, вода, тварини, птахи* та ін.

Ключові слова: *метафора, природоморфна метафора, зооморфний код, орнітологічна метафора, реципієнтна зона.*

У письменницькій публіцистиці активно виявляється багатство мовних засобів. Тропи в публіцистичному мовленні є елементом оцінності й часто використовуювані авторами з метою вираження позитивного чи негативного ставлення до зображуваного. Художня функція тропів полягає в тому, що вони допомагають виділити, підкреслити в характері, явищі, предметі потрібну рису чи якість, тобто є засобом індивідуалізації.

З огляду на опрацьований лінгвістичний матеріал вважаємо, що найрепрезентативнішим серед засобів образності в сучасному художньо-публіцистичному дискурсі є метафора.

Специфічна риса метафори – її семантична двоплаовність, тобто зіставлення двох змістових планів, конкретного, старого, звичного, та нового, переносно-фігурального, що виступає як засіб художньої зображальності. Хоч більшість лінгвістів аналізує метафору в художньому тексті, вона властива й іншим стилям мови. В. Гак наголошує на універсальності процесу метафоризації, що «виявляється в просторі і в часі, у структурі мови і в функціонуванні. Вона властива всім мовам і всім епохам; вона охоплює різні аспекти мови і виявляється у всіх її функціональних різновидах» [6, с. 11].

У другій половині ХХ ст. українські лінгвісти досліджували метафору переважно в лексико-семантичному аспекті та вважали її «прикрасою мови»: «Мова літературного твору – це, передусім, засіб мистецького оформлення змісту твору. Отже, при дослідженні пам'яток мусимо звертати увагу на ті засоби «прикрашення мови», що їх у творі вжито. <...> Звичайно говорять про ці засоби прикрашення мови, як про «тропи та фігури» мистецької мови» [17, с. 23]. Сьогодні метафору розглядають і як лексико-семантичний процес, і як засіб посилення образності й виразності мови.

Після здобуття Україною незалежності стало відчутним пожвавлення української письменницької публіцистики, тексти якої позначені специфічністю позиції автора, оригінальним підходом до бачення й подачі суспільно вагомих проблем, вибору матеріалу й здатністю впливати на читача. Художня публіцистика стає орієнтиром у процесі формування громадської позиції щодо соціального життя та джерелом, яке провокує роздуми про стан розвитку суспільства та визначення його перспектив.

Стильовими рисами художньо-публіцистичного тексту є образність та емоційність, створювані різними

мовними засобами, які здатні репрезентувати ідеї суспільно-політичного життя конкретної доби [12, с. 35].

Сучасна художня публіцистика представляє феномен *патріотизм* як такий, що виявляється у ставленні людей до своєї країни, традицій народу та його надбань. Для письменників він інтегруюча основа відродження духовних цінностей суспільства, стабілізуючий чинник національної та громадянської злагоди в незалежній Україні: «Справжній патріот України, після здобуття нею незалежності, повинен шанувати висунуті на перший план такі цінності: «національне минуле», «національні герої», «національна пам'ять», «національна культура», «рідна мова», «народні звичаї та фольклор» [7, с. 212–213].

У сучасній художній публіцистиці метафоричні конструкції найповніше відтворюють функційно-стилістичний потенціал лексем із семантикою *патріотизм* й *антипатріотизм*. Так, трапляються контексти, у яких поняття *патріотизм* відтворено метафорично з різною конотацією, але здебільшого негативною, як-от: *дивна сума й суміш взаємозаперечних технологій і міфологій* (Ю. Андрухович), *останній притулок негідників* (Ю. Винничук), *сором* (С. Жадан), *глибоко мазохістське явище* (О. Забужко) та ін., наприклад: «Цей український патріотизм – дивна сума й суміш взаємозаперечних технологій і міфологій» [1, с. 77]; «Патріотизм – останній притулок негідників» [5]; «Сором – це різновид патріотизму» [9]. Пейоративно забарвленою є метафора феномену державних пацанів, яка перенесена на реципієнтну зону *антипатріотизм*, як-от: «А наприкінці 90-х <...> постав ще один феномен – феномен державних пацанів (чи злочинців?), які, збивши великі капітали, пішли в політику, легалізувалися й стали депутатами, прем'єрами чи міністрами» [7, с. 84].

Почуття патріотизму – одна з ознак духовно розвинутої людини, воно органічно пов'язане з безкорисливою любов'ю до України, рідної землі та корельоване з такими ключовими поняттями, як Батьківщина та Вітчизна.

Для репрезентації концептуальних ознак патріотизму письменники на сторінках художньої публіцистики використовують метафори з реципієнтною зоною *Україна*. Як правило, іділічне зображення країни є вагомим складником концепту *Україна*, як-от: *своя територія* (С. Жадан), *клаптик*; *незалежна Україна дорівнює вільна людина у вільній країні* (Ю. Андрухо-

вич) та ін., проте у творах сучасних письменників-публіцистів домінують метафори з негативною конотацією: *примарне світло*; *горілчане тепло*; *кінець віку*, *кінець світу і всього іншого*; *трофей*; *остання територія*; *обдерта провінція*; *країна суцільної нелюбові та байдужості*; *хата скраю села*; *всуціль неперспективне село* (Ю. Андрухович); *відьомський край*; *країна, якої немає*; *барак*; *розлом*, *вулкан* (Т. Прохасько); *рваний шланг і відсутність напору*; *транзитний вокзал* (С. Жадан); *чужа присадибна ділянка* (Ю. Іздрик); *держжава-імпотент*; *беззуба у національному плані держава*; *окраїна іншої держави*; *великий склад*, *на якому нема ані господаря, ані сторожа* (Ю. Винничук); *велетенський, багатющий «колгосп»* (О. Забужко); *авторитарний монстр* (М. Рябчук) та ін. Пор., «Що поганого в тому, що ти **тримаєшися своєї території** й навіть не думаєш від неї відмовлятися?» [8, с. 100]; «Я живу в країні, яка нікуди мене від себе не відпустить. <...> Я мушу любити це **особливе горілчане тепло**, це **примарне світло**, <...> любити свою **остання територію**, на якій мене поки що неможливо вполювати» [1, с. 62–63]; «Коли ми (український народ, – прим. наша) боремося за Європу, то це означає – й за незалежність. Отже, за наші людські права і свободи. <...> Європейський вибір дорівнює **незалежна Україна дорівнює вільна людина у вільній країні**» [3]; «Україна – це **відьомський край**» [14, с. 17]; «Україна – це **країна, якої нема**. <...> Сучасна Україна – це **розлом**, **вулкан**, який змінює базову географію» [14, с. 20] та ін.

У сучасній письменницькій публіцистиці трапляються контексти, у яких відбуваються метафоричні проєкції *земля (територія) → Батьківщина, Україна*, як-от: «Це **моя територія**, це **мій підозрюваний і зневажааний світ**, <...> але в мене немає іншого виходу, як тільки боронити **цей шматок, цей клаптик, ці клапти, що розлазяться навсідч**» [2, с. 123]; *земля (країна) → Україна*, наприклад, «**Наша країна – це не просто якась територія, а земля**, дбайливо засмічена консолідованою історичною нацією» [14, с. 218].

Серед основних різновидів метафоричних конструкцій, що широко представлені на сторінках сучасної художньої публіцистики, є антропоморфна, природоморфна та артефактна метафори. У межах цієї розвідки основна увага зосереджена на висвітленні природоморфних метафоричних контекстів, оскільки цей різновид метафоризації є найбільш репрезентативним у художньо-публіцистичних дописах та має яскраво виражену прагматичну настанову.

Під природоморфною розуміємо метамору, донорською зоною якої є структура знань концептосфери *природа*. Найчастіше письменники-публіцисти звертаються до донорських зон *водний басейн*, *тварини* та *птахи*.

Метафоричне перенесення з компонентами *вода*, *море* репрезентує патріотизм як велику стихійну силу, внутрішній стан людини, її емоції та почуття. Особливу увагу привертає метафоричний стереотипний вираз «*тихі води*», який є традиційним для української літератури і який представлений як інтегрований компонент. Метафори-перифрази з компонентом *вода* імпліцитно відображають виплеканий століттями в неволі й представлений в українських думках образ

України, рідної землі. Наприклад, «*Враження таке, мов **тримільйонна столиця перетворилася на море братньої любові***» [10, с. 39].

Загальновідомо, що одним з напрямків метафоризації є *тварина → людина*. Зооморфна метафора – це популярна модель, когнітивним джерелом якої слугують тварини, їх риси зовнішності, особливості поведінки, перенесені на людину. Царство тварин як фрагмент реального світу є потужним чинником, який ініціює створення вторинної образно-символьної картини світу, що репрезентує зооморфний код. Номени тварин є об'єктом вивчення з позиції їх метафоричного емотивного переосмислення.

Зооморфна метафора приписує людині певні ознаки, які переважно завжди мають оцінний смисл, бо перенесення на людину ознак тварин завжди передбачає оцінні конотації. Самі назви тварин оцінки не містять. Такий тип перенесення «відіграє роль своєрідного морального регулятива» [13, с. 138].

Серед зооморфних метафор в українській художній публіцистиці досліджуваного періоду переважають такі, що є пейоративно забарвленими та спроектованими на реципієнтну зону *антипатріот України*. Зокрема, негативну конотацію мають метафори, донорськими зонами яких є чи то хижі, чи то отруйні, чи то «зовні неприємні» тварини. Отже, зооморфна метафора – це такий образ, семема якого одночасно поєднує семи «людина» і «тварина», але ключовим елементом такого перенесення є «людина».

Емотивна сема обмеженості розумових здібностей, нікчемності виражена метафорою *щур*, що має генералізовану образливу семантику *падлюка, негідник, злодій, неприємна та підступна людина*, як-от: «Найбільшою загрозою зараз для всіх надій і сподівань на зміни, на краще життя є **щури – такі сірі, непримітні, вертляві істоти**. <...> Зараз, без перебільшення, у кожній державній установі є такі **щури**. Їхнє основне завдання – вижити за будь-яку ціну, не втратити посади, зарплат, пільг, пенсій. <...> Вони зараз, як завжди, будуть найпершими патріотами Майдану. Вони навіть звинуватять у неповазі тих, хто був на Майдані. У них будуть патенти, посвідчення, документи з гербовими печатками про те, що всі зміни в країні зробили вони, навіть ті, які ще не сталися» [8, с. 53–54]; «А тим часом із потопуючого корабля втікають **щури, які спритно перефарбовуються в помаранчевий колір**, з надією, що їм простять не лише зраду, а й поважні злочини» [11, с. 203].

У сучасній лінгвокультурі метафоричну конотацію глупоти, упертості отримує номен *віслюк*, тоді як *тигр* посідає одне з найпочесніших місць, виступаючи носієм таких рис, як хоробрість, відвага, велична гідність та влада, також він символізує жорстокість і асоціюється з небезпекою. У сучасній художній публіцистиці трапляються контексти з поєднанням цих зооморфних кодів, як-от: «Щось подібне мали ми з героями *Помаранчевої революції*. Ми **голосували за тигрів** (принаймні, нам так здалося), а до влади прийшли **віслюки**, котрі лише пахнуть тиграми» [4].

Метафоричне перенесення *шакал* акцентує на таких негативних рисах особистості, як неохайність, нелюдяність і може бути актуалізована семами «харчуватися падаллю», «прислужуватися», наприклад: «Але самими

лише грифами сцена не обмежується. Бо є ще **шакали**. **Причому свої**. <...> З їхніх вишкірених пацек теж вириваються заклики до поділу України» [8, с. 121].

Продуктивною в українській художній публіцистиці досліджуваного періоду є орнітологічна метафора. Найчастіше перенесення типу *птиця* → *людина* є пейоративним та спроектованим на реципієнтну зону *антипатріот України*. Представники родини яструбових (яструб, орел, гриф та ін.) у символічному й метафоричному значеннях співвідносяться із силою та могутністю влади, інколи образно із грізним володарем. *Яструб*, наприклад, традиційно асоційований із людьми крайніх поглядів, рішучих дій, які характеризуються жорстокістю й немилосердністю. Сучасні письменники-публіцисти яструбами називали ворогів країни, тобто *антипатріотів*, як-от: «...**Парламентські яструби** івалтували регламент...» [15, с. 215].

Особливе місце в екосистемі займає хижий птах *гриф* – стерв'ятник, відомий тим, що кружляє над здобиччю, яка вмирає. Так само діють «державні стерв'ятники», що терпляче чекають на рештки збанкрутілої економіки країни, як-от: «Україна мені нагадує пораненого героя вестерну. Ціла зграя імперських грифів уже наготові й жваво обговорюють, якими саме ласими шматочками вдасться їм поласувати» [8, с. 121].

Орлами українські митці традиційно називають юнаків, чоловіків, воїнів. Цей образ належить до солярного архетипу, в основі якого актуалізовані такі семи, як 'хоробрість', 'сила' та 'розум'. Проте, на сторінках художньої публіцистики трапляються контексти, у яких орнітологічна метафора *орел* набуває пейоративного конотування, оскільки вжита в переносному значенні (на це вказує оформлення лапками) та спроектована на реципієнтну зону *антипатріот України*. Наприклад, «Під оцим оглядом не лише президент України, а й усі його олігархи та інші **«орли»** є плоттю від плоті «українського народу» – народу реального, а не літературного, опіваного поколіннями щиросердних народників-українофілів» [16, с. 12].

У межах орнітологічної метафори варто звернути увагу на перенесення з компонентом *голуб*. Цей птах

актуалізує абсолютну чистоту душі, втілення лагідності та смиренності, позначений позитивним емоційно-оцінним забарвленням. Однак, у художній публіцистиці досліджуваного періоду метафора *голуб* набуває негативної конотації й уживається з реципієнтною зоною *антипатріот України*, наприклад, «...Отакий **голуб з душою бандита** йде в президенти України!» [11, с. 184].

Художнє призначення метафори – відкрити метафізичну сутність предметів і явищ, створити естетично вартісну авторську картину світу – реалізоване в сучасній українській художній публіцистиці за допомогою метафор із тваринною семантикою. Залежно від ознаки, покладеної в основу метафоричного перенесення, у моделі *тварина (птиця)* → *людина* можна виділити такий її різновид: *сукупність тварин (птиць)* → *група людей (антипатріотів України)*, як-от: «Я не звинувачую **нинішню владну зграю**, яка бореться за свої інтереси – наївно було б вимагати від них **благодіянь**, ще й любові до України, котру вони, як окупанти, ненавидять» [11, с. 153].

Як бачимо, у процесі зооморфізації реалізовано емоційно-оцінний зміст і здебільшого тавровано негативні риси характеру людини.

Отже, саме письменницька публіцистика забезпечує органічний зв'язок літературного процесу з політичним і культурним життям суспільства, оперативно реагує на події в державі, впливає на громадську думку.

Яскравим репрезентантом мови художньої публіцистики є мовні трансформації. У межах природоморфної метафори вибір донорської зони, безперечно, зумовлений системою культурно-національних стереотипів, але на цей процес впливає й світосприйняття і світорозуміння автора. Активне вживання метафор із концептосферою *природа* свідчить про емоційність і чуттєвість українців. Метафоричне перенесення *тварина* → *людина* відіграє роль потужного експресивного засобу, що надає суб'єктові метафори яскраво вираженої здебільшого пейоративної маркованості. Метафори із тваринною семантикою відкривають метафізичну сутність предметів і явищ, створюють неповторну авторську художню картину світу.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Андрухович Ю.І. Диявол ховається в сирі [текст] / Юрій Андрухович. – К. : «Критика», 2007. – 318 с.
- [2] Андрухович Ю.І. Дезорієнтація на місцевості [текст] / Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. – 128 с.
- [3] Андрухович Ю.І. Ковзанка, слизка від крові / Юрій Андрухович / URL: <http://tsn.ua/analitika/kovzanka-slizka-vid-krovi-323495.html>
- [4] Винничук Ю.П. Запах віслюка / Юрій Винничук / URL: <http://tsn.ua/analitika/zapah-vislyuka-372799.html>
- [5] Винничук Ю.П. Патріотизм – останній притулок негідників / Юрій Винничук / URL: <http://tsn.ua/analitika/patriotizm-ostanniy-pritulok-negidnikiv.html>
- [6] Гак В.Г. Метафора : универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте / Отв. ред. В.Н. Телия. – М. : Наука, 1988. – 11–26 с.
- [7] Дністровий А. Письмо з околиці: статті та есеї [текст] / Анатолій Дністровий. – К. : Грані-Т, 2010. – 240 с.
- [8] Свромайдан: хроніка відчуттів [колекція есе Тараса Прохаська, Івана Ципердюка, Юрія Андруховича, Сергія Жадана, Юрія Винничука]. – Брустурів : Дискурсус, 2014. – 156 с.
- [9] Жадан С.В. Сором як різновид патріотизму / Сергій Жадан / URL: <http://tsn.ua/analitika/sorom-yak-riznovid-patriotizmu.html>
- [10] Забужко О.С. Let my people go [Текст] : 15 текстів про українську революцію / Оксана Забужко. – 2-е вид. випр. – К. : Факт, 2006. – 232 с.
- [11] Іваничук Р.І. Нещоденний щоденник [текст]. – Львів : Літопис, 2005. – 216 с.
- [12] Коць Т.А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі : [монографія] / Т. А. Коць. – К. : Логос, 2010. – 303 с.
- [13] Кравець Л.В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : [монографія] / Лариса Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 416 с.
- [14] Прохасько Т.Б. Одної і тої самої [текст] / Тарас Прохасько. – Чернівці : Книги – XXI, Meridian Czernowitz, 2013. – 240 с.

- [15] Рябчук М.Ю. Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації [текст] / Микола Рябчук. – К.: «К.І.С.», 2012. – 288 с.
- [16] Рябчук М.Ю. Зона відчуження: українська олігархія між Сходом і Заходом [Текст] / Микола Рябчук. – К.: Критика, 2004. – 224 с.
- [17] Чижевський Д.І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д.І. Чижевський. – Т.: МПП «Презент», за участю ТОВ «Феміна», 1994. – 480 с.

REFERENCES

- [1] Andrukhovych, Y. The devil hidings in cheese / Yuri Andrukhovych. – K.: Krytyka, 2007. – 318 p.
- [2] Andrukhovych, Y. Disorientation on the ground / Yuri Andrukhovych. – Ivano-Frankivsk, 2006. – 128 p.
- [3] Andrukhovych, Y. Skating rink which is slippery from the blood / Yuri Andrukhovych/ URL: <http://tsn.ua/analitika/kovzanka-slizka-vid-krovi-323495.html>
- [4] Vynnychuk, Y. The smell of ass / Yuri Vynnychuk/ URL: <http://tsn.ua/analitika/zapah-vislyuka-372799.html>
- [5] Vynnychuk, Y. Patriotism is the last refuge of scoundrels / Yuri Vynnychuk/ URL: <http://tsn.ua/analitika/patriotizm-ostanniy-pritulok-negidnikiv.html>
- [6] Hak, V. The metaphor: universal and specific / V. Hak. – M.: Nauka, 1988. – 11–26 p.
- [7] Dnistrovyy, A. The letter from neighborhood / A. Dnistrovyy. – K.: Hrani-T, 2010. – 240 p.
- [8] Euromaidan: chronicle of feelings. – Brusturiv: Dyskursus, 2014. – 156 p.
- [9] Zhadan, S. Shame is as a form of patriotism / Serhiy Zhadan/ URL: <http://tsn.ua/analitika/sorom-yak-riznovid-patriotizmu.html>
- [10] Zabuzhko, O. Let my people go: 15 texts about the Ukrainian revolution / O. Zabuzhko. – K.:Fakt, 2006. – 232 p.
- [11] Ivanychuk, R. Not daily dairy / R. Ivanychuk – L.: Litopys, 2005. – 216 p.
- [12] Kots, T. Literary norm in the functional and stylistic and structural paradigms / T.Kots – K.: Logos, 2010 – 303 p.
- [13] Kravets, L. The dynamics of metaphor in the Ukrainian poetry during the XX c. / L. Kravets'. – K.: VC «Akademiya», 2012. – 416 p.
- [14] Prokhasko, T. And one of the same / T. Prokhasko. – Chernivtsi, Meridian Czernowitz, 2013. – 240 p.
- [15] Ryabchuk, M. From the «chaos» to the «stability»: Chronicle of authoritarian consolidations / M. Ryabchuk. – K., 2012. – 288 p.
- [16] Ryabchuk, M. Exclusion Zone: Ukrainian oligarchs between the East and the West / M. Ryabchuk. – K., 2004. – 224 p.
- [17] Chyzhevs'kyi, D. History of Ukrainian literature (from the beginning to the era of realism) / D. Chyzhevs'kyi. – T., 1994. – 480 p.

Lexemes *patriot* and *anti-patriot* in the metaphoric contexts in modern art publicistic

T.I. Dolzhykova, O.S. Antipov

Abstract. In the article according to the metaphor theory, as an imagine tool, which is based on the figurative using of the words and made to decorate the art text, expressed the main types of metaphorization, the peculiarities of function of metaphor figurations. As the subject for the detail research was chosen the nature-morphed metaphor as the way of expression of semantic lexemes *patriotism* and *anti-patriotism* in modern art publicistic, paid the attention to the individual-author metaphors with the recipient zones *nature*, *water*, *animals*, *birds* etc.

Keywords: metaphor, nature-morphed metaphor, zoo-morphed code, ornithological metaphor, recipient zone

Процесс заимствования из языков коренного населения в национальный американский вариант английского языка и типологические особенности ситуаций заимствования

О.В. Домнич*

Запорожский национальный университет, Запорожье, Украина

*Corresponding author. E-mail: olga-nika02@znu.edu.ua

Paper received 12.07.15; Revised 17.07.15; Accepted for publication 21.07.15.

Аннотация. Процесс и результаты автохтонных заимствований в национальный американский вариант английского языка сопоставляются с типологическими особенностями ситуаций заимствования. Ассимиляция заимствованной лексики протекает на протяжении всего периода языковых контактов.

Ключевые слова: автохтонные заимствования, американский вариант английского языка, лексика, этимологические характеристики, языковые контакты

Одной из ярких особенностей английского языка на протяжении всей его истории была открытость заимствованиям, а также способность ассимилировать их. Закономерно, что исследователи проявляют постоянный интерес к этому слою лексики, который служит неперменным объектом в научных работах по истории английского языка [1, 8, 11, 15, 16, 18, 21, 25, 26, 36, 37].

Учитывая тот факт, что подавляющая часть заимствований поступает в язык в результате контактов языковых сообществ, этому слою лексики уделяется значительное внимание и в исторической, и в ареальной, и в контактной лингвистике. Именно в последней заимствования рассматриваются в более широком этнолингвистическом и социоллингвистическом контексте [2, 8, 9, 12-14, 19, 20, 23, 27, 28, 30-34]; в рамках контактной лингвистики процесс и результаты заимствований сопоставляются с типологическими особенностями ситуаций заимствования [3 - 7].

Заимствования из языков коренного населения США методами контактной лингвистики не изучались, несмотря на то, что они, в определенной мере, обусловили своеобразие лексического состава национального американского варианта английского языка (далее АМА), что, в частности, нашло отражение в лексикографической практике [40 - 47].

Заимствования из языков коренного населения Северной, Центральной и Южной Америки в американский вариант английского языка являются **объектом** исследования. Этимологические характеристики автохтонных лексических единиц и таксономические особенности языковых контактов представляют **предмет** данной работы. Основными **методами** являются сравнительно-исторический, типологический, описательный, элементы компонентного анализа. **Целью** исследования является установление корреляции между таксономическими особенностями языковых контактов и этимологическими характеристиками автохтонных заимствованных лексических единиц в АМА.

Теоретической базой рассмотрения заимствований в американском варианте английского языка послужили исследования данного варианта, выполненные Ю.А. Зацным (1975, 1999), Ю.О. Жлуктенко (1964, 1966), В. И. Скибиной (1996, 1998), М. Стинглом (1984), Л.А. Файнбергом (1991), А.Д. Швейцером (1971, 1983), R.W. Bailey (2004), Е. Finegan (2006), H.L. Mencken (1963), G. Ward (2003). Фактическим

материалом выступает лексика америндских и эскимосско-алеутских языков коренного этноса Северной Америки в американском английском, отобранная методом сплошной выборки из авторитетных лексикографических источников и справочников [40-47].

В ходе количественного анализа установлено, что из языков коренного населения Северной, Центральной и Южной Америки в американский вариант английского языка было заимствовано 1256 ЛЕ (лексических единиц). Лексика из многочисленных индейских языков составляет 98,5%, из эскимосско-алеутских – 1,5%.

Изучение этимологических справок показало, что автохтонные заимствования дополнили лексический состав АМА из языков, принадлежащих к **макросемье северных америндских языков**, а именно из **алгонкино-ритванской языковой семьи** (Algonquin, Virginia Algonquin, Abenaki, Arapaho, Blackfoot, Cree, Fox, Huron, Illinois, Delaware, Micmac, Massachusetts, Mohican, Narragansett, Ojibwa), **вакашско-салишской языковой семьи** (Kwakiutl, Nootka, Nuuchah-nulth, Okanagan, Straits, Salish), **из языковой семьи хока-сиу** (Caddo, Cherokee, Creek, Crow, Dakota, Iroquoian, Lakota, Mohawk, Siouan), **прокезской языковой семьи** (Iroquoiaht, Mohawk, Huron), **из на-дене** (Haida, Tlingit), **(атабаскских языков)** (Athabaskan, Kiowa-Apache, Navajo), **языковой семьи галф** (Natchez, Muskogee) и **хокальтекской** (Pomo, Washoe, Mohave, Yavapai). Наиболее многочисленной из данной макросемьи является алгонкино-ритванская языковая семья. **Эскимосско-алеутская языковая семья** представлена следующими языками: Eskimo, Inuktitut, Aleut, Yupik.

Автохтонные лексические единицы из **северных америндских языков** переходили в английский язык как непосредственно, так и опосредовано, а именно через **французский** (7,75%) и **испанский языки** (1,8%), а также – **жаргон чинук** (1,42%) и **нидерландский** (голландский) язык (0,13%).

Автохтонные лексические единицы из **макросемьи центральных америндских языков**, принадлежат к **танано-ютоацтекской языковой семье** (Aztec, Nahuatl, Ute, Hopi) и **мая-киче языковой семье** (Maya(n)).

Из **макросемьи южных америндских языков** автохтонные лексические единицы принадлежат к **андо-экваториальной языковой семье** (согласно классификации Ч. Лоукотка и Дж. Гринберга [17]), которая подразделяется на следующие: **языковая семья чибча** (Colorado, Mosquito), **аравакская** (Arawakan, Taino),

карибская (Carib), **кечумара** (Aymara, Quechua), **арауканская** (Araucanian), **тупи-гуарани** (Guarani, Tupi). Наиболее многочисленной из данных макросемей является тано-ютоацтекская.

Автохтонные лексические единицы из данных языковых семей переходили в английский язык как непосредственно, так и опосредовано, а именно через **испанский** (25,32%), **португальский** (4,9%) и **французский** (2,58%) языки, а также **средневековую латынь** (Neo-Latin) (0,13%).

Данные по результатам анализа этимологических справок сопоставлялись с периодами языкового контактирования. При этом анализу подвергнуто лишь 761 ЛЕ (60,59%), по которым имеются достоверные этимологические данные в лексикографических источниках [40-47]. В наших предыдущих исследованиях [7, с. 42-51] определены особенности контактных ситуаций между автохтонным населением и представителями англо-саксонского этноса, который переселился на территорию США, а также подана характеристика процессов и результатов заимствования лексики из языков коренного социума, а именно америндских и эскимосско-алеутских языков, в национальный американский вариант английского языка. Характеристике конкретных языковых ситуаций предшествует изучение разработанных ранее классификаций языковых контактов [3] и наблюдения над эмпирическим материалом. На этом основании были установлены языковые (лингвальные) и внеязыковые (экстралингвальные) параметры, значимые для языковых контактов между автохтонными и интродуцированным англоязычным этносом, а также выделены их виды [7, с. 47]. К экстралингвальным мы относим временной, территориальный и демографический параметры; к лингвальным – количественный параметр (количество контактирующих языков); к социально-лингвистическому, охватывающему количественные характеристики (количество носителей каждого языка) и качественные характеристики (количественный, статусный), а также функциональный и трансферный параметры.

Полученные результаты показали, что в первом периоде (1500-1564 гг.) наблюдается незначительное количество заимствованной лексики (1,13%) основными источниками заимствования были языки именно центрально- и южноамериканских индейцев (Aztec, Quechua, Taino, Tupi). Необходимо отметить, что все заимствованные лексемы проникали в лексическую систему АМА только опосредованно, а именно через языки первых колонизаторов данного континента: испанский и французский (например, **cassava** *n.* any of several tropical American plants, shrubs, and trees (genus *Manihot esculenta*) of the spurge family [<French *cassave* <Spanish *cazabe* <Taino *casávi*, *cazábbi*, 1560]). Количество заимствованной лексики за первый период составляет 1,13% от общего числа (см. таблицу 1).

Данные факты возможно констатировать следующим образом: первыми колонизаторами Центральной и Южной Америки были испанские конкистадоры (1493 г.). То есть испанские завоеватели первыми основывают свои поселения (1499 г.) на данной территории. Следующими европейскими колонизаторами Южной Америки являются выходцы из Португалии, которые пребывают в 1503 г. и впоследствии руково-

дят дальнейшей колонизацией данного континента. Индейцы Центральной и Южной Америки более 350 лет жили под испанским и португальским колониальным господством [22, с. 197-198].

Опираясь на особенности контактных ситуаций между автохтонным населением и представителями англо-саксонского этноса, который переселился на территорию США, в первом периоде истории контактирования автохтонных и интродуцированного англоязычного этноса языковые контакты были прямыми и опосредованными, спорадическими, дистальными и интрарегиональными, преимущественно индивидуальными и многоязычными, при равновесном соотношении языков-участников контакта, их эквивалентном статусе и сбалансированной функциональной нагрузке. Таким образом, данная характеристика языковых контактов объясняет незначительное количество заимствованной автохтонной лексики.

Во втором периоде (1565 – 1814 гг.) заимствуется значительно больший пласт лексики. По сравнению с первым периодом, заимствованиями выступают лексемы как из североамериканских, так и центрально- и южноамериканских индейских языков. Так, прямые / непосредственные ЛЕ из индейских и эскимосско-алеутских языков составляют – 21,37% (например, **mummichog** *n.* a silver and black killifish, *Fundulus heteroclitus*, found in fresh, brackish, and salt water along the Atlantic coast of the U.S. [< Narraganset *moamitteaug*, 1643]).

В данном периоде наблюдается процесс заимствования лексики из языков коренного населения как непосредственно, так и опосредовано через европейские языки предыдущей колонизации (**французский** (11,83%), **испанский** (7,35%), **португальский** (3,26%), **нидерландский** (голландский) языки (0,4%) и жаргон чинук – (1,22%) (например, **carcajou** *n.* a North American name for wolverine [< Canadian French < Montagnais *kwa-hkwa-če-w*, cognate with Cree *kwi hkwa-ha-ke-w*, 1695]; **chinchilla** *n.* a small rodent (*Chinchilla laniger*) found in the Andes; the expensive, soft, pale-gray fur of this animal [<Spanish, Aymara or Quechua, 1600]; **ipecacuanha** *n.* the dried root of a shrubby South American plant, *Cephaelis ipecacuanha*, of the madder family; the plant itself [< Portuguese < Tupi *ipekaaguéne*, 1780]; **Manhattan** *n.* island in south east New York, between the Hudson and East rivers, forming part of New York City [<Dutch <a Delaware (Algonquian) source akin to Munsee < *manah*, island + *atin*, hill, 1620]; **salal** *n.* an evergreen shrub, *Gaultheria shallon*, of the heath family, native to the western coast of North America, having leathery, oblong leaves and clusters of pink or white flowers and purplish-black fruit [< Chinook Jargon *sallal* < Lower Chinook *sálat*]). Общее количество ЛЕ, перешедших опосредовано, составляет 24,06%. Количество лексики, заимствованной за второй период составляет 45,43% от общего числа (см. таблицу 1).

Как мы отмечали ранее, первыми колонизаторами индейских племен Центральной и Южной Америки стали испанцы и португальцы, однако, открывать, завоевывать и колонизировать северную часть Америки начинают представители других европейских этносов (французы, англичане, голландцы, шведы, немцы) [22, с. 294-295]. Так, в 1534-1535 гг. приходят первые

французские экспедиции с французскими поселенцами, в 1530-1531 гг. немецкие экспедиции исследуют данную территорию и, значительно позднее в 80-х годах XVI века британские мореплаватели приходят к берегам Северной Америки, но образуют свои поселения они только в первом десятилетии XVII века, а 1620 г. с прибытием корабля «May flower» начинается заселение Северной Америки британскими колонизаторами [22, с. 296]. Испанские завоевания данного континента отмечены 1524 г. и 1541 г. Данными историческими факторами объясняется значительное количество опосредованных автохтонных заимствований данного периода в АМА.

Значительное увеличение количества автохтонных лексических единиц в английский язык объясняется следующим. Опираясь на особенности контактных ситуаций отметим, что серьезно изменилось качество контактов, то есть в течение второго периода на данной территории наблюдаются уже перманентные, интрарегиональные, этнические, многоязычные, а также мажоритарные, доминирующие и преобладающие для английского языка, прямые и интермедиарные языковые контакты. Благодаря данным факторам, в этом периоде начинается процесс активации заимствования лексем из языков коренного населения в английский.

В третьем периоде (1815–1924 гг.), заимствуется лексика из индейских и эскимосско-алеутских языков (33,52%) (например, **wanigan** *n.* a small house on wheels or tractor treads, used as an office or shelter in temporary lumber camps [*< Ojibwa wanikkan pit— to dig a hole in the ground < Proto-Algonquian wabehke, 1840*]), в том числе и опосредовано через **испанский** (9,16%), **португальский** (2,3%), **французский** (1,52%), **латинский** (Modern Latin) (0,38%) **языки** и через **жаргон чинук** (1,9%) (например, **togue** *n.* lake trout [*< Canadian French < Eastern Algonquian, perhaps shortening of Micmac atoywasu trout, 1830*]; **warsaw** *n.* a large grouper, *Epinephelus nigritus*, found in the warmer waters of the Atlantic Ocean [*< Spanish guasa < native Indian word, 1880*]; **arapaima** *n.* a very long, edible, large-scaled bony fish (*Arapaima gigas*) of the rivers of the Amazon region [*< ModLatin < Portuguese < Tupi, 1830*]; **iguanodon** *n.* any of a genus (*Iguanodon*) of very large, vegetarian, two-footed ornithopod dinosaurs [*< ModLatin < Spanish iguan (a) < Arawak iwana, 1825*]; **cheechako** *n.* a tenderfoot; greenhorn; newcomer [*< Chinook Jargon; chee just now, new < Lower Chinook čxis straight way+chako come < Nootka čokwa come!, 1895*]). Общее количество ЛЕ, перешедших опосредовано, составляет – 15,26%. Количество заимствований за третий период составляет 48,78% от общего числа (см. таблицу 1).

Отдельные автохтонные лексические единицы переходили в АМА через два или даже три европейских языка (например, **margay** *n.* a feline mammal, *Felis wiedi*, of Central and South America, having a dark-striped coat [*< French, alteration of margaia < Portuguese maracajá < Tupi marakaya, 1775*]).

Характер и качество контактов между двумя исследуемыми этносами остаются прежними (перманентные, интрарегиональные, этнические, многоязычные, а также мажоритарные, доминирующие и преобладающие для английского языка, прямые и интермедиарные языковые контакты), однако, несмотря на то, что про-

должается вытеснение туземных народов в резервации и контакты приобретают характер агрессии со стороны англо-саксонского этноса [39], именно в этот период наблюдается наибольшее число заимствованного пласта лексем в АМА (48,78%). Вплоть до середины XIX столетия североамериканские индейцы не соприкасались тесно с белым европейским этносом и «таким образом сохранили без серьезных изменений характерные черты своей культуры» [22, с.49], а соответственно и языка. Процесс активации заимствования лексем из языков коренного населения в АМА продолжается и незначительно увеличивается сравнению со вторым периодом.

В четвертом периоде (1925 – до наших дней) объем автохтонных заимствованных лексических единиц резко сокращается (4,66%) по сравнению со вторым и третьим периодами. Заимствованиями выступают лексемы как из североамериканских, так и центрально- и южноамериканских индейских языков (например, **pingo** *n.* a hill of soil-covered ice pushed up by hydrostatic pressure in an area of permafrost [*< Inuit pinguk, 1925*]; **lempira** *n.* the standard monetary unit, divided into 100 centavos [*< American Spanish, after Lempira, Indian chief who opposed the Spanish, 1930*]) (см. таблицу 1).

Отметим, что в данном периоде все заимствованные лексемы проникали в лексическую систему АМА непосредственно/ напрямую, поскольку в данном периоде англо-саксонский этнос, а соответственно и его язык, занял доминирующее положение на территории Североамериканского континента, а европейские языки-посредники (французский, испанский, португальский, нидерландский и латинский) были вытеснены на периферию языковой коммуникации и, соответственно, не принимали участия в языковом контактировании. Количество заимствованной лексики за четвертый период составляет 4,66% от общего числа (см. таблицу 1).

В начале данного периода (1925 – ~середина XX века) наблюдались прямые, спорадические, интрарегиональные, преимущественно индивидуальные, многоязычные, мажоритарные, доминирующие и преобладающие для английского языка контакты. Однако, практически с середины XX века (поскольку одни из последних автохтонных заимствованных лексических единиц датируются 1942 гг. (например, **Quonset hut** – a semi cylindrical metal shelter having end walls, usually serving as barracks, storage shed, or the like [*< Algonquian language "small, long place", 1942*])) разного рода контакты (этнические, политические, социально-экономические, культурные и другие) прерываются, а по этой причине отсутствуют и языковые контакты, которые вели к пополнению и ассимиляции автохтонной лексики в АМА. Таким образом, процессы заимствования автохтонных лексических единиц прерываются.

Анализ особенностей процесса и результатов лексического заимствования из языков коренного населения в АМА позволяет сделать ряд выводов и обобщений. Процесс заимствования начинается на самых ранних этапах освоения новых территорий, трансформируется в зависимости от изменения языковой ситуации, затухает, но не прерывается и не прекращается вплоть до настоящего времени.

Необходимо отметить, что в настоящее время наблюдается интерес к языкам коренного населения, на-

Таблица 1. Периодизация заимствованной лексики из автохтонных языков Северной, Центральной и Южной Америки в АМА

Период	Пути заимствования		% соотношение
	непосредственные	опосредованные	
1-й период (1500-1564 гг.)	–	через Spanish через French	0,67% 0,46%
2-й период (1565 – 1814 гг.)	американские и эскимосско-алеутские языки	через Spanish через French через Portuguese через Dutch через Chinook Jargon	21,37% 7,35% 11,83% 3,26% 0,4% 1,22%
3-й период (1815–1924 гг.)	американские и эскимосско-алеутские языки	через Spanish через French через Portuguese через Neo-Latin через Chinook Jargon	33,52% 9,16% 1,52% 2,3% 0,38% 1,9%
4-й период (1925 – до наших дней)	американские и эскимосско-алеутские языки	–	4,66%
Всего (за все периоды)			100%

чинает активизироваться процесс их научного исследования и лексикографического описания. Медленно и последовательно на авансцену страны выдвигаются представители коренных этносов и, соответственно, средства их вербальной коммуникации. Данный факт свидетельствует о значимости процесса заимствования из языков коренного населения в национальный американский вариант английского языка для развития лексической системы и для оптимизации языковой коммуникации.

В АМА наибольший приток заимствований имел место в третьем (48,78%) и во втором (45,43%) периодах (1565-1924 гг.), причем 44,03% этих заимствований носили опосредованный характер (через **испанский, французский, португальский, нидерландский** (голландский) языки, **средневековую латынь** и в том числе через **жаргон чинук**). Наименьший приток заимствований наблюдается в первом (1500-1564 гг.) периоде (1,13%), в котором все автохтонные лексические единицы заимствованы опосредовано. В четвертом периоде (1925 г. – до наших дней) превалировал прямой способ заимствования в основном из североамериканских индейских и эскимосско-алеутских языков, общее количество автохтонных заимствованных лексических единиц в этом периоде – 4,66% (см. таблицу 2).

Таблица 2. Объем заимствованной лексики из автохтонных языков в АМА

Периоды заимствования ЛЕ	Всего (за каждый период), %
I 1500 – 1564 гг.	1,13%
II 1565 – 1814 гг.	45,43%
III 1815 – 1924 гг.	48,78%
IV 1925 г. – ~середина XX века	4,66%
Всего:	100%

Уточним, что европейские языки первой волны колонизации данного континента (**французский, испанский, португальский, нидерландский** (голландский) и **латинский**, а также жаргон чинук выполняли роль языков-посредников между языками аборигенных народов и английским языком англо-саксонского этноса. Очевидно, что наибольшее количество автохтонной лексики заимствовано через **испанский** (27,13%), а наименьшее – через **нидерландский** (голландский)

(0,13%) и **латинский** (0,13%). За все века (периоды) колонизации через **французский** и **португальский** было заимствовано 10,33% и 4,9% соответственно, а через **жаргон чинук** – 1,42%; прямые заимствования из индейских и эскимосско-алеутских языков составили немногим больше половины – 55,97%, а опосредованные, таким образом, – 44,03%.

В результате проведенного исследования было установлено, что все изучаемые контактные ситуации можно отнести к одному типологическому виду ‘сохранение языка’ (Language Maintenance). Вместе с тем, детальное рассмотрение данных аспектов контактирования в терминах языковой ситуации показало сходства и отличия контактных ситуаций в четырех периодах, причем в динамической ретроспективе.

На основании вышеприведенного анализа типологической характеристики языковых контактов на территории США отметим, что результатами взаимного влияния языков (интродуцированного и пришлого этносов) являются следующие: вытеснение языков коренного населения; проникновение автохтонной лексики в американский вариант английского языка напрямую и через такие языковые системы как **испанский, французский, португальский, нидерландский, латинский**, а также **жаргон чинук**. Исходя из типологических описаний языковых контактов считаем, что лексические заимствования могут быть единственной формой влияния автохтонных языков на английский язык.

Корреляция между процессом и результатами заимствования и особенностями контактной ситуации проявляется в объеме заимствований на различных этапах контактов, в преобладании конкретных способов ассимиляции и, в определенной мере, в семантических особенностях заимствованной лексики.

Историческое развитие английского языка и особенности языковых ситуаций в регионах функционирования АМА обусловили развитие процесса заимствования аборигенных лексических элементов и производных от них из одного варианта английского языка в другой, чем формируется новый вид опосредованного (межвариантного) заимствования, что и является перспективой дальнейшего изучения данного слоя лексики.

REFERENCES

- [1] Aksjutina, O.V. Autochthonous loans integration into lexical and semantic system of contemporary American English: thesis for the Degree of Candidate of Philology : 10.02.04 / O.V. Aksjutina.– Kherson, 2010. – 216 p.
- [2] Ditrikh, V. Influence of Amerindian languages on Romanic languages (language contacts in North America and Caribbean countries). / V. Ditrikh // Issues of Linguistics. - 1999. - № 3. - P. 98-108.
- [3] Domnich, O.V. Aspects of the theory of typology of language contacts. / O.V. Domnich // Visnyk of Zaporizhzhya State University. Ser. Philology. - 2002. - №1. - P. 26-32.
- [4] Domnich, O.V. English and autochthonous languages contacts in Canada. / O.V. Domnich // Language and Culture: XI International Conference, 24-28 June, 2002. – Kyiv: D.Burago Publishing, 2002. – Issue 5. – Vol.3. – P. 122-128.
- [5] Domnich, O.V. English and the Maori language contacts in New Zealand. / O.V. Domnich // New Philology. - 2003. - № 2 (17). - P. 153-160.
- [6] Domnich, O.V. Typology of language contacts in Australia / O.V. Domnich // Visnyk of Zaporizhzhya National University. Ser. Philology. - 2005. - №1. - P. 51-55.
- [7] Domnich, O.V. Types of language contacts in the USA / O.V. Domnich // Studia Germanica et Romanica. – Donetsk: Don-NU, 2012. – Vol. 9. - №3 (27). - P. 42-51.
- [8] Druzhyn, G.V. Modern lexical borrowings: pragmatics, semantics, sociolinguistics: thesis for the Degree of Candidate of Philology: 10.02.02 / G.V. Druzhyn. – Dnepropetrovsk, 2006. - 19 p.
- [9] Zhluktenko Yu.O. Language contacts (issues of interlinguistics). / Yu.O. Zhluktenko. – Kyiv: Kyiv State University Publishing, 1966. – 279 p.
- [10] Zhluktenko, Yu.O. Ukrainian-English interlingual relations. The Ukrainian language in the US and Canada. / Yu.O. Zhluktenko. – Kyiv: Kyiv State University Publishing, 1964. – 165p.
- [11] Zatsnyj, Yu.A. The development of the vocabulary of the English language in the 80 - 90 years of the twentieth century: thesis for the Degree of Doctorate of Philology : 10.02.04 / Yu.A. Zatsnyj. – Kyiv, 1999. – 32 p.
- [12] Ilyashenko T.P. Language contacts. On the material of Slavic-Moldovan relations. Short essay. / T.P. Ilyashenko. – M.: Nauka, 1970. – 205 p.
- [13] Istomin, A.A. Russian-Indian contacts in California, in the field of new data / A.A. Istomin // American Indians: new facts and interpretations. – M.: Nauka, 1996. – P. 26-39.
- [14] Istomin A.A. Russian-Tlingit contacts (XVIII-XIX centuries.) / A.A. Istomin // Historical fate of American Indians. – M.: Nauka, 1985. – P. 146-155.
- [15] Kozlova, T.O. Some features of borrowing from indigenous languages. / T.O. Kozlova. // Visnyk of Zaporizhzhya State University. Ser. Philology. - 1998. - #1. - P. 73-75.
- [16] Kozlova, T.O. Cultural and linguistic contacts and the evolution of the English lexicon in Australia. / T.O. Kozlova // Visnyk of Zaporizhzhya State University. Ser. Philology. - 1999. - № 2. - P. 65-68.
- [17] Linguistic Encyclopedic Dictionary / Ed. by V.N. Yartseva. - Moscow: Soviet Encyclopedia, 2008. / URL: <http://lingvisticheskiy-slovar.ru/letter/192>
- [18] Sekirin, V.P. Loans in English. / V.P. Sekirin. – Kiev: Kiev State Univ-ty Publishing, 1964. – 216 p.
- [19] Semenets, O.E. Social context and language development: territorial and social differentiation of English / O.E. Semenets. - Kyiv: Higher School, 1985. - 175 p.
- [20] Semchynskyj, S.V. Semantic interference of languages: on the material of Slavic and Eastern Romanic languages / S.V. Semchynskyj. - Kyiv: Higher School, 1974. - 256 p.
- [21] Skibina, V.I. Nationally inhomogeneous language and lexicographic practice. / V.I. Skibina. – Zaporozhje: Vydavets, 1996. - 176 p.
- [22] Stingl, M. Indians without tomahawks. / M. Stingl. – M.: Progress, 1984. – 455 p.
- [23] Cherednychenko, O.I. Language contacts in the contemporary world / O.I. Cherednychenko. // Visnyk of Kyiv National University, Ser. Foreign Philology. – 2006. - № 40. – C. 4-6.
- [24] Fayenberg, L.A. Hunters of American North: American Indians and Eskimos. / L.A. Fayenberg. – M.: Nauka, 1991. - 179 p.
- [25] Shveitser, A.D. Literary English in the United States and England. / A.D. Shveitser. - Moscow: Higher School, 1971. - 200p.
- [26] Shveitser, A.D. Social differentiation of the English language in the United States. / A.D. Shveitser. - Moscow: Nauka, 1983. – 216 p.
- [27] Shnirelman, V.A. Ethno-cultural contacts and linguistic processes in North America. / V.A. Shnirelman // America after Columbus. - M.: Nauka, 1992. - P. 17-30.
- [28] Aspects of language contacts: New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romanisation processes / Ed. by T. Stolz. – Berlin, NY: Mouton de Gruyter, 2008. – 472 p.
- [29] Bailey, R.W. American English: Its origins and history / R.W. Bailey // Language in the USA: Themes for the twenty-first century / Ed. by E. Finegan. – Cambridge: CUP, 2004. – P. 3-17.
- [30] Bower, C. Fieldwork in Language Contact Situations / C. Bower // The Handbook of Language Contact / Ed. by R. Hickey. - Oxford, UK: Wiley-Blackwell, 2010. - 316 p.
- [31] Clyne, M. Dynamics of language contact. English and immigrant languages / M. Clyne. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – xv, 282 p.
- [32] Comrie, B. Language contact, lexical borrowing, and semantic fields / B. Comrie // Languages in contact, Vol. 28. / Ed. by D. Gilbers, J. Nerbonne. – Amsterdam: Atlanta, GA, 2000. – P. 73-86.
- [33] Consequences of contact: language ideologies and sociocultural transformations in Pacific societies / Ed. by M. Makihara, B.B. Schieffelin. - Oxford ; New York: Oxford University Press, 2007. - ix, 234 p.
- [34] Contact languages: a wider perspective / Ed. by S.G. Thomason. - Amsterdam, Philadelphia, Pa.: John Benjamins, 1997. - XI. - 506 p.
- [35] Finegan, E. English in North America / E. Finegan // A history of the English language / Ed. by R. Hogg and D. Denison. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – P. 384-419.
- [36] Fischer, A. Lexical Borrowing and the History of English / A. Fischer // Language contact in the history of English / Ed. by D. Kastovsky, A. Mettinger. - 2nd ed. - Frankfurt: P.Lang, 2003. - P. 97-115.
- [37] Kemmer, S. Loanwords. Major Periods of Borrowing in the History of English. // The Internet TESL Journal. - 1996. - Vol. II. - # 2. / URL: <http://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words/loanwords.html>
- [38] Mencken, H.L. The American Language: An inquiry into the development of English in the United States / H.L. Mencken. – New York: Knopf, 1963. – xi, 769 p.
- [39] Ward, G. The Rough Guide to History of USA / G.Ward. – London: Rough Guides, – 2003. – 243 p.

ILLUSTRATED MATERIAL

- [40] American English Dictionary / URL:
http://www.answers.com/topic/american-english
- [41] The American Heritage Dictionary of the English language. – 4th ed. / Ed. by W. Morris. – Boston: Houghton Mifflin, 2000. – 2112 p.
- [42] Borrowings into Native Varieties of English: A Dictionary & Thesaurus / V.I. Skybina, O.V. Domnich. - Zaporizhzhya: Zaporizhzhya National University, 2009. – 190 p.
- [43] A Dictionary of the American English on historical principles / Ed. by W. Craigie, J. Hulbert. – Chicago-Illinois: The University of Chicago, 1960. – 2680 p.
- [44] The New Oxford American Dictionary / Ed. by E. Jewel. – NY, Oxford: OUP, 2001. – 2023 p.
- [45] O Brave New Words! Native North American Loan-words in Current English / Ed. by C.L. Cutler. – Norman: University of Oklahoma Press, 2000. – 304 p.
- [46] The Oxford American College Dictionary / Ed. by C. Lindberg, A. Grace. – New-York: G.P. Putnam's sons, 2001. – 1682 p.
- [47] Pocket Oxford American dictionary and thesaurus. – 3rd ed. / [project manager: M. Waite; senior editor: C. Lindberg; lexicographers: C. Braham, E. Jewell]. – Oxford; NY: OUP, 2010. – xii, 893 p.

Loan process from indigenous languages into American English and typological peculiarities of loan situations

O.V. Domnich

Abstract. Process and results of the indigenous borrowings into American English are compared with the typological features of borrowing situations. Loanwords assimilation has been observed during the whole period of language contacts.

Keywords: *autochthonous loans, American English, vocabulary, etymological characteristics, language contacts*

Реалізація архетипу Жінка у гештальтах жіночого персоніфікованого образу (англо-українські поетичні паралелі)

О.Ю. Дубенко*

Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: helenadoobenko@ukr.net

Paper received 19.06.15; Revised 25.06.15; Accepted for publication 03.07.15.

Анотація. У статті розглядаються специфічні риси англо-американської та української поетичних картин світу, що проявляються у відмінностях в образотворенні на рівні персоніфікації. Надано компаративний аналіз гештальт-кластерів персоніфікованих сутностей жіночого роду з позицій реалізації у поетичному мовленні трьох базових іпостасей архетипу Жінка.

Ключові слова: *гештальт, гештальт-кластер, персоніфікація, фігура, фемінінність*

Неодноразове представлення кожного з цих образів у чоловічій або жіночій подобі призводить до створення сталого *гештальту*, тобто, за визначеннями, що надаються когнітивною поетикою, цілісного образу, який не може бути зведеним до суми своїх частин [5, с. 87, 89; 6]. Виділення у певному гештальті поетичного мовлення фігури «фемінінність» регламентується не лише прийнятими в англійсько-американському лінгвокультурному просторі нормами, а й приписами традиційного символізму. Внаслідок чого, з одного боку, мотиваційна основа персоніфікації переважної кількості нижченаведених образів може бути описана з позицій нормативного представлення неживого об'єкту або абстрактного поняття у вигляді істоти жіночого роду завдяки стереотипним уявленням про слабкість, тендітність, ніжність предмету персоніфікації. Адже фемінізації дійсно піддаються менш пристрасні, тендітніші почуття, емоції, пасивніші психічні стани, м'якіші та тепліші кліматичні умови. Проте очевидним є існування інших мотивів, що спонукають до фемінінної матеріалізації образу в поетичному тексті, які безпосередньо пов'язані зі специфічними завданнями художнього осмислення дійсності, з причетністю поетичної творчості до актуалізації матриць глибинного, архетипічного рівня. У цьому зв'язку потрібно зазначити, що ЖІНКА є надзвичайно складним архетипічним образом, який має три базові символічні аспекти і тому усі алегорії, побудовані на персоніфікації жінки, незмінно містять у собі одну з трьох, дві, або й всі три імплікації [1, с. 194-196]. Це: 1) вищі символічні аспекти жінки як Аніми (душі людини) і як духовного провідника, пов'язані з образом Софії та Марії, що є співмірними з вищими інтелектуальними і моральними якостями людини, а також імпульсивністю та емоційністю. Коли жінка постає як образ душі, вона трактується як істота вища по відношенню до чоловіка, оскільки являє собою втілення найбільш чистих і високих сторін його натури; 2) Мати або *Magna mater*, тобто мати-природа, мати-земля, батьківщина, рідна країна або місто; 3) нижчі символічні аспекти жінки, відображені в образі Єви як емблеми матеріального і зовнішнього боку життя, спокуси, сирени, вічної жіночності (*Ewig Weibliche*), яка зачаровує і веде вниз за собою, відволікаючи чоловіків у бік від шляху еволюції. Цей символ співвідноситься з принципом летючості в алхімії, який означає все невірне, лицемірне, мінливе та непослідовне. Водночас, можна констатувати, що усі три вище окреслені аспекти певним чином кореспондуються зі санкціонованими англійсько-американською культурною спільнотою уявленнями про фемінінність як, з одного боку, відданість, ніжність, м'якість, – тобто якості зразкової мате-

рі і дружини, а, з іншого боку, примхливість, зрадливість, емоційну нестриманість, лицемірність, брехливість.

У подальшому викладі групи гештальтів, що пов'язуються з жіночим родом, об'єднано у три великі групи, які співвідносяться з трьома вищеописаними символічними аспектами архетипу ЖІНКА, оскільки саме такий розподіл видається найбільш доцільним з огляду на наявність тих домінуючих критеріїв гендерної персоніфікації образу, що досить прозоро корелюють із канонами архетипічної символіки. Проте у деяких з нижченаведених прикладів можливі множинні імплікації персоніфікованого образу, пов'язані з двома чи трьома символічними аспектами жінки, які до того ж перебувають у відповідності з певними стереотипами історико-культурної традиції.

Природа, стихія землі (гештальти NATURE, EARTH, VALE). Оскільки ідея материнства є важливою складовою змісту концептів NATURE та EARTH, що знайшло відображення на рівні мовної картини світу в усталених виразах *Mother Nature*, *Mother Earth*, то відповідний статус досить часто мають образи природи і землі й в англійсько-американській поетичній картині світу. Однак, на відміну від достатньо однозначної семантики цих виразів у нехудожньому мовленні, поетичні персоніфікації вирізняються символічною ускладненістю, а іноді навіть і стереоскопічністю значення, санкціонованих багатогранністю архетипу Матері. Адже, за Карлом Юнгом, можна виділити декілька аспектів цього архетипу, коли йдеться про Матір-Землю: Її плодюче доброзичливе Божество, Її оргістичну сутність та Її глибини. Негативний аспект архетипу Матері співвідноситься з чимось таємничим і водночас темним, означаючи «безодню, світ мертвих, все, що поглинає, спокушає й отруює, тобто те, що сповнює жахом» [4, с. 503].

Проаналізований в рамках цього дослідження практичний матеріал засвідчує позитивну іпостась гештальтів Природи і Землі, що у деяких випадках есплікується через їх розгорнуті характеристики з виділенням смислових фігур «ніжність», «мудрість», «турботливість»: *Is Nature felt, or can be; nor do words, // Which practised talent readily affords, // Prove that her hand has touched responsive chords; // Nor has her gentle beauty power to move // With genuine rapture and with fervent love // The soul of Genius (W. Wordsworth) [18: 192]; Earth fills her lap with pleasures of her own; // Yearnings she has in her own natural kind, // And even with something of Mother's mind, // And no unworthy aim, // The homely Nurse doth all she can // To make her Foster-child, her Inmate Man, // Forget the glories he hath known, // And that imperial pal-*

ace whence he came (W. Wordsworth) [18: 248]; *Let Nature be your teacher. // She has a world of ready wealth, // Our minds and hearts to bless – // Spontaneous wisdom breathed by health, // Truth breathed by cheerfulness* (W. Wordsworth) [18: 202]. До сутностей жіночої статі відносять і окремі частини рельєфу: *Loud is the Vale! the Voice is up // With which she speaks when storms are gone, // A mighty Unison of streams! // of all her Voices One!* (W. Wordsworth) [18: 288].

Земля у політико-економічному сенсі: країна (гештальти COUNTRY, BRITAIN). З жіночим образом пов'язаний ще один аспект Magna Mater, це тема рідної землі, тобто вітчизни, або ж країни взагалі, тобто тієї землі, що є рідною для певної нації. Співвіднесеність країн як політико-економічних одиниць саме з жіночим родом закріплена в англійській мові традицією і тому в цьому випадку маємо по суті поетичну актуалізацію мовної матриці: *Alas, the Country! how shall tongue or pen // Bewail her now, uncountried gentlemen?* (G. Byron) [19: 282]; *If Britain mourn her bleakness, we can tell her, // The very best of vineyards is the cellar* (G. Byron) [7: 438].

Деякі негативні властивості людини і пов'язані з ними об'єкти та явища (гештальти VANITY, DIS-SIMULATION, VENGEANCE, SLOTH, RUMOUR, CRIME, CORRUPTION, MONEY). Саме жіночого уособлення здобувають в поетичних текстах ті негативні властивості людської натури, що традиційно асоціюються в англо-американській культурі з жіночим началом: марнославство, лицемірство, мстивість, лінощі, схильність до вислуховування та розповсюдження пліток. Гештальти цих характеристик людської натури великою мірою беруть початок від персонажів англійських мораліте, повчальної алегоричної драми XV-XVI століття, дійові особи якої уособлювали різні вади або чесноти: *Yet Vanity herself had better taught // A surer path even to the fame he sought* (G. Byron) [19: 272]; *Dis-simulation always sets apart // A corner for herself* (G. Byron) [19: 475]; *While Vengeance pondered o'er new plans of pain, // And stanch'd the blood she saved to shed again* (G. Byron) [19: 319]; *No more as then should Sloth around me throw // Her soul-enslaving, leaden chain* (S. Coleridge) [14: 27]; *Some parts of Juan's history, which Rumour, // That live gazette had scatter'd to disfigure, // She had heard* (G. Byron) [7: 477]. Жіночої подоби набувають і певні негативні явища, пов'язані з проявами тінювих сторін людської особистості, наприклад, злочин, шабарництво, а також предмет спокуси багатьох порушників морального та юридичного закону – гроші: *Crime could not near him – she is not the child // Of solitude* (G. Byron) [7: 306]; *Corruption could not make their hearts her soil* (G. Byron) [7: 307]; *Money the she-devil comes to us under many veils // Tactful at first, calling herself beauty* (C.H. Sisson) [17: 374].

Явища, що характеризуються нестабільністю, мінливістю (гештальти FORTUNE, FAME, RENOWN, FATE, DESTINY, FASHION, WEATHER). Гештальти перелічених понять корелюють у поетичних текстах з жіночим еством, насамперед, через спільність прототипових для англійсько-американської культури асоціацій, пов'язаних, з одного боку, із природою відповідних сутностей та явищ, а з іншого боку, з провідними характеристиками жіноцтва. Поняття Fortune наділено в англійській поезії двома смисловими іпостасями: це – 1) щасливий випадок, несподіване щастя та

2) доля, жереб, що цілком кореспондується із символічним значенням однойменної міфологічної постаті – давньоримської богині щастя, талану та сліпого випадку Фортуни, яка зображувалася у вигляді жінки, котра стоїть на кулі або на колесі з рогом достатку в руках та пов'язкою на очах. Згадані атрибути богині символізували мінливість її уподобань, щедрість дарів, що вона пропонує, та незбагненність принципу, за яким ці блага розподіляються між людьми. Усі ці властивості Фортуни можна легко співвіднести зі стереотипними характеристиками представниць прекрасної статі: примхливою непостійністю, спокусливістю та нелогічністю думок і дій. Відповідним комплексом якостей наділяється в англо-американській поетичній картині світу й жіночий образ FORTUNE: це непередбачуваність наступного кроку, короткотривала прихильність до своїх фаворитів, розпалювання несамовитих бажань щодо заможності, влади та слави: FORTUNE = ВОНА – ЦЕ ЗРАДЛИВА ІСТОТА: *Whilst as fickle Fortune smil'd, // Thou and I were both beguil'd* (W. Shakespeare) [15: 1313]; *He deeply felt – what mortal hearts must feel, // When thus reversed on faithless Fortune's wheel, // For crimes committed* (G. Byron) [19: 320]; FORTUNE = ВОНА – ЦЕ СУТНІСТЬ, ЩО ВВОДИТЬ У СПОКУСУ ТА ПІДДАЄТЬСЯ СПОКУСИ: *And fortune labours with the vast event; // She now has in her hand the greatest stake, // Which for contending monarchs she can make. // What e'er can urge ambitious youth to fight, // She pompously displays before their sight* (J. Dryden) [16: 257]; *When you bid fortune carry back her bribe* (J. Dryden) [16: 333]; *The watchful mothers and the careful sisters, // Buzz round "the Fortune" with their busy battery, // To turn her head with waltzing and with flattery!* (G. Byron) [7: 404]; FORTUNE = ВОНА – ЦЕ НОПОВЛИВА ІСТОТА: *'Tis paltry to be Caesar; // Not being Fortune, he's but Fortune's knave, // A minister of her will; and it is great* (W. Shakespeare) [15: 1167]. Отже, фігурами, що виділяються у поетичному гештальті FORTUNE, є «зрадливість», «спокусливість» і «моральна нестійкість».

Оскільки Слава і Популярність великою мірою пов'язані з волею щасливого випадку, в гештальтах GLORY, FAME, RENOWN набувають рельєфності ті ж самі фігури, що й у гештальті FORTUNE. Внаслідок чого, FAME / RENOWN / GLORY = ВОНА – ЦЕ СУТНІСТЬ, ЩО СПОКУШАЄ, Й ЯКУ СПОКУШАЮТЬ: *'T is the same landscape which the modern Mars saw, // Who march'd to Moscow, led by Fame, the siren!* (G. Byron) [7: 364]; *Let fame be busy where she has to do; // Tell of fought fields, and every pompous show. // These tales are fit to fill the people's ears* (J. Dryden) [16: 320]; *Renown and fame in vain I courted long, // And still pursued 'em, though directed wrong* (J. Dryden) [16: 333]; FORTUNE = ВОНА – ЦЕ ЗРАДЛИВА ІСТОТА: *Farewell to the Land, where the gloom of my Glory // Arose and o'ershadowed the earth with her name – // She abandons me now – but the page of her story, // The brightest or blackest, is filled with my fame* (G. Byron) [19: 193].

Ще одна сутність, що належить до цієї групи, Доля, традиційно постає у творах англо-американських авторів як незбагненна сутність, протидія котрій завжди приречена на поразку. Отже, образ Долі незмінно здобуває у поетичних текстах фемінінне уособлення, з огляду на те, що концепти FATE / DESTINY є великою мірою ідентичними за змістом концепту FORTUNE:

Oh, Fate! – accuse thy fully, not thy fate; // She may redeem thee still – nor yet too late (G. Byron) [19: 302]; Of spirit capacious to require // That Destiny her should change (W. Wordsworth) [18: 144].

Стихія землі, рідного краю та природні об'єкти й явища (концепти ЗЕМЛЯ, ВІТЧИЗНА, УКРАЇНА, ПРИРОДА, ЗОРЯ, ЗІРКА, НІЧ, РІКА, ОБОЛОНЬ, ЯБЛУНЬКА, ЛИПА, ВІЛЬХА, БЕРЕЗА, ЧЕРЕМУХА, ВИШНЯ, АЗАЛІЯ). Персоніфікатор «матір», який використовується в її поезії у доволі обмежений спосіб (здебільшого на рівні стереотипних виразів Mother Earth, Mother Church), є надзвичайно затребуваним у творах українських авторів (відповідно: 4,5% та 19%). Саме він посідає чільне місце серед інших персоніфікаторів з семою родинного зв'язку у відношенні цілої низки природних об'єктів та явищ, репрезентуючи жінку передусім як втілення материнського начала. Образ матері нерідко набуває розгорнутого характеру, лягаючи в основу художнього змісту вірша. Сказане стосується насамперед таких пов'язаних з символікою Magna Mater ґештальтів як ЗЕМЛЯ, ВІТЧИЗНА, УКРАЇНА, ПРИРОДА, в котрих майже незмінно виділяється фігура «материнства».

Образ землі, який лише поодиноким трапляється у жіночій іпостасі в англійсько-американських поетичних текстах XVIII–XIX століть, є одним зі стрижневих ґештальтів українського поетичного універсуму. Корені того визначального значення, яке має концепт «земля» в свідомості українського народу, потрібно шукати у космогонічних міфах давніх слов'ян, де Земля виступає в подобі богині – дружини Неба, а союз Землі і неба трактується як початок існування всесвіту [2, с. 262]. Символом цього союзу є дощ, що дарує життя рослинам і тваринам, а звідси виникає мотив родючої життєдайної землі і відповідний образ Матері [3, с. 201-257]. Будучи словом-символом, одним з найпоширеніших етнокультурних стереотипів, земля стає ключовим компонентом авторських метафор, які по-новому розкривають усталені міфологічні уявлення: *Відкривай гарячі груди, // Мати земле! Дощ остудить, // Оживить і запліднить... (М. Рильський) [11: 200]; і сонця любов охолола // до нашої нені-землі (В. Сосюра) [12: 413]; Звертає сонце з літньої путі – // ... // Не тягнеться закохана земля // До нього вітамі: щаслива мати. // Вона схиляє у саду гілля, // Мов груди сповнені для немовляти (В. Мисик) [10: 150]; Дарма, ссавцю, присмоктуватись. Мати – // земля нечула. Ніби чужаниця, // вона, глуха до тебе, потурає // твоїм жалам мовчазністю. (В. Стус) [7: 252].* Надзвичайно важливий для української культури образ матери часто належить до глибинної семантики поетичного твору не лише у тих випадках, коли він є ключовим і виноситься у заголовок поезії (наприклад, «Мати-осінь» Василя Мисика або «Яблунька-мати» Максима Рильського), так і коли фігура «материнства» виділяється, скажімо, у ґештальтах Зорі, Ночі, Ріки в межах набагато менших за обсягом контекстів: *ЗОРЯ / НІЧ / РІКА – СУТНІСТЬ, ЩО ВТІЛЮЄ МАТЕРИНСЬКЕ НАЧАЛО: Ота зоря – відступка твого шляху. // Хреста і долі – ніби вічна мати, // вивищена до неба... (В. Стус) [7: 161]; На ліктях підвелась зоря, мов породілля (В. Стус) [7: 438]; Ніч // Знесла яєчко тепле – сонце (В. Мисик) [10: 53]; Ніч колихала так ласкаво, – // Проте не спалося ніяк... (М. Рильський) [11: 147]; Згадую озера та озерця, // Матір їх, що*

звуть Десна-ріка. (М. Рильський) [11: 38]; і спить, як породілля, оболонь (В. Стус) [13: 343]. У маргінальній ролі може виступати персоніфікатор «бабуся», який означає як жінку поважного віку так і матір матері або батька, а тому, будучи використаним навіть у першому значенні здатен набувати, внаслідок певних контекстуальних умов, обертона другого значення. Приміром, в нижченаведених рядках завдяки епітету «теплий» та експресивному дієслову «воркують» певною мірою реалізовано і семантику родинності – образ рідної, лагідної бабусі, яка самовіддано опікується улюбленими онуками: *і ніби дві бабусі, край воріт, // воркують теплі липи... (В. Стус) [13: 549].*

Прототипними для української поезії можна вважати й інші персоніфікатори з семою родинного зв'язку, що актуалізують базові мотиви «фемінності» і «спорідненість, кровний зв'язок»: *Лілова вільха рідна як сестра, // Сестри нема. Брати чужими стали (М. Рильський) [11: 209]; Будь за сестру мені, косичена березо... (В. Стус) [13: 527]; Чи твоя черемуха-сестриця // Не пускає гостей, друже мій? (А. Малишко) [9: 321].* Отже, фігуру «родинні / сімейні зв'язки» у ґештальтах природи, а також тих природних об'єктів і явищ, що наділено в українській мовній матриці жіночою родовою ознакою, потрібно визнати прототиповими для української поетичної картини світу. Іноді гендерне форматування образу може базуватися на підкресленні, значимій відсутності родинних зв'язків (*Вишня – жінка-сирота (В. Сосюра) [12: 318]*) або ж прагненні до них, їх наполегливому пошуку. Так, наприклад, жіночий рід образу зірки у вірші Василя Мисика «Вечірні тіні» окреслює коло гендерних асоціацій, пов'язаних з молодістю дівчиною, яка тужить за справжнім коханням і веселими подругами: *І зірка вечора сумно // З-під ніжних дивиться вій // На сад, що застиг над ставом // В своїй красі весняній. // ... Вона горить над землею... // Де їй не знайти ровесниць. // Товарища не знайти (В. Мисик) [10: 159].* Та ж закономірність спостерігається й у відношенні персоніфікації групи абстрактних сутностей «негативного» характеру. Будучи матеріалізовані головним чином у вигляді жінок-сестер, матерів, коханок, вони, на відміну від персоніфікованих образів англійсько-американської поезії, як правило, позбавлені яскраво вираженої зловорожості, явних конотацій жорстокості та насильства: *Моя жалка самотності! Сестро! // Моя віками долана прамати! // Ти не живеш, а вчишия помирати (В. Стус) [13: 269]; Ти – Адам. Журба – твоя коханка, // а змне тяжіння – то любов (В. Стус) [13: 38]; Куди мене розкрито несе // моя біда, дочка моєї віри? (В. Стус) [13: 169]; Не знаю – спав чи думав чи ввижала // біда, ота, що в душу увійшла // воложенням жіночим синім болем (В. Стус) [13: 256].* До нечисленних випадків, що репрезентують негативні символічні імплікації архетипу жінки, належать лише три приклади, у двох з яких актуалізуються сугестії тваринного та злого, чарівницького начала, у третьому, під назвою *Міс Істина* – брехливості та розбещеності: – *СЛАВА – ЦЕ АГРЕСИВНА ІСТОТА: На плечі стрибне слава, як пантера, – // він не помітив, бо косив траву (Л. Костенко) [8: 37]; ДОЛЯ – ЦЕ ЛИХА ЧАКЛУНКА: а відьма доля розпустила патла // і щось не своїм голосом кричить (В. Стус) [13: 511]; ІСТИНА – ЦЕ ПІДСТУПНА, РОЗПУСНА ІСТОТА: Красива жінка – істина відносна. // Найперша міс на конкурсі оман. // ... // Вселенська*

ильондра, вміє дієвати. // Під ліхтарем тупцюючи старим, // це й святістю потрапить здивувати. // Воїстину, велике діло грим! (Л. Костенко) [8: 147].

У цілому можна констатувати, що негативний аспект архетипу Жінка представлений в українській поезії набагато скромніше, ніж в англо-американській. Адже відповідні гешталти складають тут лише 9,5% від

загальної кількості елементів гештальт-формули жіночого персоніфікованого образу vs 27,3% в англомо-вній поетичній традиції. Аналогічні тенденції спосте-рігаються й стосовно кількості контекстів, в яких про-являється негативність жіночого персоніфікованого образу: 5,9% vs 27%.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Керлот, Хуан Едуардо. Словарь символов / Хуан Едуардо Керлот. – М.: REFL-book, 1994. – 608с.
- [2] Комар О.С. Концептуальне значення стереотипу *земля* в українській етнічній культурі/ О.С. Комар// Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Збірник науко-вих праць. Ч. I: Вип.3. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – С. 261-263.
- [3] Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики та літературознавства / М.Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
- [4] Юнг К.Г. Душа и Миф. Шесть архетипов / К.Г. Юнг. – К.: Гос. библиотека Украины для юношества, 1996. – 384 с.
- [5] Glicksohn, J. Metaphor and Gestalt: Interaction Theory Revis-ited / Joseph Glicksohn, Chanita Goodblatt // Poetics Today. – 1993. – 14 (1). – p. 83-97.
- [6] Tsur, R. Metaphor and figure-ground relationship: comparisons from poetry, music, and the visual arts / Reuven Tsur // Cogni-tive Poetics: Goals, Gains and Gaps / Ed. Geert Brone and Jeroen Vandaele. – Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009. – P. 237-278.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- [7] Байрон, Джордж Гордон. Дон Жуан. – М.: Изд-ство лит-ры на иностр. языках, 1948. – 534 с.
- [8] Костенко Ліна. Вибране. – К.: Вид-тво худ. літератури «Дніпро», 1989. – 559 с.
- [9] Малишко А.С. Поетичні твори. Ред. Б.І. Олійник. – К.: Наукова думка, 1988. – 736 с.:
- [10] Мисик, Василь. Вибране. – К.: Держ. видавництво худо-жньої літератури, 1958. – 317 с.
- [11] Рильський М.Т. Лірика / Передмова І.Ф. Драча.– К.: БАТ «Вид-тво Київська Правда», 2005. – 240 с.
- [12] Сосюра В.М. Вибрані твори в двох томах. Том 1. Поетич-ні твори. – К.: Наукова думка, 2000. – 646 с.
- [13] Стус, Василь. Час творчості / Dichtenzeit / Післямова Сту-са Д.В. – К.: Дніпро, 2005. – 704 с.
- [14] Coleridge, S.T. Poems and Prose. Selected by Kathleen Raine. – London: Penguin Books, 1957. – 309 p.
- [15] The Complete Works of William Shakespeare. – N.Y.: Ox-ford University Press, 1919. – 1352 p.
- [16] Dryden, John. Poems and Prose. Selected by Douglas Grant.. – Penguin Books Ltd, 1985. – 357 p.
- [17] The Penguin Book of English Poetry 1918-60. Introduction and notes by K. Allott. – L., 1982. – 412 p.
- [18] Selected Poems. William Wordsworth. – London: Penguin Books, 1996. – 252 p.
- [19] Selections from Byron.– Moscow: Progress Publishers, 1979. – 520 p.

REFERENCES

- [1] Cirlot, J.E. Dictionary of Symbols / Juan Eduardo Cirlot. – М.: REFL-book, 1994.– 608 p.
- [2] Komar, O.S. Conceptual meaning of the stereotype earth in Ukrainian ethnic culture // Actual problems of philology and translatology: Collection of scientific papers. Part. I., Issue 3. – Khmelnyts'kyi: KhNU, 2007. – P. 261-263.
- [3] Kostomarov, M. Slavic mythology. Selected proceedings on the study of folklore and literature. – К.: Lybid', 1994. – 384 p.
- [4] Jung, C.G. Soul and Myth. Six archetypes. – К.: The State Library of Ukraine for Youth, 1996. – 384 p.
- [5] Glicksohn, J. Metaphor and Gestalt: Interaction Theory Revis-ited / Joseph Glicksohn, Chanita Goodblatt // Poetics Today. – 1993. – 14 (1). – p. 83-97.
- [6] Tsur R. Metaphor and figure-ground relationship: comparisons from poetry, music, and the visual arts / Reuven Tsur // Cogni-tive Poetics: Goals, Gains and Gaps / Ed. Geert Brone and Jeroen Vandaele. – Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009. – P. 237 – 278.

SOURCE OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

- [7] Byron, George Gordon. Don Juan. – М.: Publishing House on foreignness languages, 1948. – 534 p.
- [8] Kostenko, Lina. Selected Works. – К.: Publishing house of artistic literature "Dnipro", 1989. – 559 p.
- [9] Malyshko, A.S. Poetical works. Edited by B.I. Olijnyk. – К.: Naukova dumka, 1988. – 736 p.
- [10] Mysyk, Vasyl. Selected Works. – К.: State Publishing House of artistic literature, 1958. – 317 p.
- [11] Ryl'skyi, M.T. Liryka / Foreword by I. Drach. – К.: JSC "Publishing House Kyiv Truth", 2005. – 240 p.
- [12] Sosyura V.M. Selected Works in two volumes. Vol. 1. Poeti-cal works. – К.: Naukova dumka, 2000. – 646 p.
- [13] Stus, Vasyl. Chas tvorchosti / Dichtenzeit / Afterword by D.V. Stus. – К.: Dnipro, 2005. – 704 p.
- [14] Coleridge, S.T. Poems and Prose. Selected by Kathleen Raine. – London: Penguin Books, 1957. – 309 p.
- [15] The Complete Works of William Shakespeare. – N.Y.: Ox-ford University Press, 1919. – 1352 p.
- [16] Dryden, John. Poems and Prose. Selected by Douglas Grant.. – Penguin Books Ltd, 1985. – 357 p.
- [17] The Penguin Book of English Poetry 1918-60. Introduction and notes by K. Allott. – L., 1982. – 412 p.
- [18] Selected Poems. William Wordsworth. – London: Penguin Books, 1996. – 252 p.
- [19] Selections from Byron.– Moscow: Progress Publishers, 1979. – 520 p.

Realization of the archetype Woman in the gestalts of the female personified image (English-Ukrainian parallels)

E.Yu. Doubenko

Abstract. The article focuses on those specific features of Anglo-American and Ukrainian poetic mappings of the world that find their manifestation in image-building differences on the level of personification. Gestalt clusters of the notions that acquire feminine gender personification are analyzed from the standpoint of their correlation with three basic symbolic aspects of the archetype Woman.

Keywords: *gestalt, gestalt-cluster, personification, figure, femininity*

Відображення мовними засобами стратегії викриття соціальних пороків в дискурсі англомовної реклами

О.В. Дячук*

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: elenadiachuk@ukr.net

Paper received 07.07.15; Revised 21.07.15; Accepted for publication 24.07.15.

Анотація. Стаття присвячена стратегії викриття соціальних пороків за допомогою мовних засобів в дискурсі англомовної соціальної реклами. Для реалізації зазначеної стратегії використовуються такі дискурсивні тактики, як: ідентифікації соціальної проблеми, непрямой вказівки на девіантну поведінку; попередження про негативні наслідки; наведення кількісних даних; безпосереднього звернення до адресата.

Ключові слова: стратегія, тактика, соціальні пороки, лексема та девіантна форма поведінки

Комунікативно-прагматичною настановою стратегії викриття соціальних пороків є привернення уваги, формування негативного ставлення широкого загалу до соціальних проблем, які виникають внаслідок недотримання людиною правил поведінки, соціальних норм, що регулюють взаємовідносини та визначають основи гармонійного співіснування громадян у суспільстві. Зазначена стратегія спрямована також на викриття девіантних форм поведінки та дій людини, що є шкідливими для її власного життя, здоров'я та благополуччя або ж несуть загрозу іншим громадянам суспільства [1]. **Новизна** нашого дослідження полягає у виділенні стратегії соціальних пороків і розробці її тактик. **Мета** нашої статті полягає в дослідженні мовних засобів англійської мови, які відображають тактики дискурсивної стратегії викриття пороків у соціальної реклами. Для досягнення мети у роботі використано такі **методи**: метод семантичного аналізу для опису мовних засобів дискурсу соціальної реклами США; структурний метод для дослідження структури дискурсу соціальної реклами.

Для втілення стратегічного задуму автори дискурсу соціальної реклами США звертаються до тактик: ідентифікації соціальної проблеми, непрямой вказівки на девіантну поведінку; попередження про негативні наслідки; наведення кількісних даних; безпосереднього звернення до адресата.

Метою використання тактики **ідентифікації соціальної проблеми** є інформування американців про суспільно значущі проблеми країни, привернення їх уваги до злободенного характеру цих проблем, що сприяє формування негативного ставлення до них та мотивації до дій по їх вирішенню. Використання зазначеної тактики спостерігаємо в наступних прикладах дискурсу соціальної реклами США:

(1) *Teens have a primary diagnosis of marijuana addiction more often than of all other illegal drugs combined* [7, p. 87].

(2) *Drug addiction can't be hidden* [7, p. 90].

Обрана тактика передається за допомогою речень, які вказують на наявність проблеми наркоманії в американському суспільстві. Застосування тактики ідентифікації соціальної проблеми в першому прикладі надає можливість повідомити про факт існування наркоманії серед підлітків (*Teens have a primary diagnosis of marijuana addiction*) і зазначити, який саме наркотик вони вживають найчастіше (*Teens...marijuana addiction more often than of all other illegal drugs com-*

bined). Звертаючись до тактики ідентифікації, автор другого повідомлення не тільки наголошує на існуванні проблеми наркозалежності, але й вказує, що її ознаки не можна приховати. Правильному розумінню тексту рекламного повідомлення сприяє зображення в ньому знесиленого чоловіка з сірим обличчям, очужилим поглядом і великими темними кругами під очима.

Втілення тактики ідентифікації соціальної проблеми спостерігаємо і в іншому прикладі дискурсу соціальної реклами США:

(3) *Alcohol is number one drug among the youngsters in the country. Get the point?* [7, p. 98].

Засобом реалізації ідентифікаційної тактики є речення, ключовими одиницями якого слугують лексема *alcohol* та словосполучення *number one drug, among the youngsters*. Зазначене речення вказує на існування проблеми алкоголізму серед молоді та доводить, що це явище є досить розповсюдженим і дуже шкідливим. Саме з цією метою автор реклами порівнює алкоголізм із наркотиком (*alcohol is ... drug*) і вказує, яку загрозу він являє собою для молодих людей країни (*number one drug*). Оскільки соціальна реклама покликана привертати увагу до суспільно значущих проблем, активізувати дії громадян по їх вирішенню або щонайменш примушувати замислитися над ними, у рекламному повідомленні використовується тактика безпосереднього звернення до адресата, актуалізована питальним реченням *Get the point?* Вказана тактика є універсальною та використовується у межах інших стратегій та дискурсів. Її застосування у наведеному прикладі спрямовано не тільки на привернення уваги адресата до проблеми, про яку йдеться в мовленні у рекламі. Воно також сприяє встановленню контакту з ним. Його автор звертається, насамперед, до молодих людей країни, приймаючи на себе роль їх співрозмовника та використовуючи задля цього вищезазначене питальне речення розмовного типу [4, с. 78].

Звертаючись до тактики ідентифікації соціальної проблеми, автор іншого рекламного повідомлення також обирає для себе роль співрозмовника:

(4) *What we see, when you smoke* [10].

Засобом втілення обраної тактики є речення, за допомогою якого автор рекламного повідомлення нібито звертається до курців та наголошує на тому, що інші люди бачать їх особливе зображення. Розумінню змісту тексту реклами сприяють фотографії з зображенням обличчів осіб, у яких замість ротів намальовні

вихлопні труби, з яких йде дим. Саме під цим зображенням і подається рекламний текст.

Необхідно зазначити, що зміст і призначення вербальних повідомлень деяких друкованих та аудіовізуальних типів американської соціальної реклами, спрямованої на ідентифікацію тієї чи іншої суспільно значущої проблеми, часто пояснюють саме малюнки, ілюстрації, зображення, які слугують невід'ємною частиною такої реклами та підтверджують те, що вона є полікодовим текстом, який можна зрозуміти та адекватно інтерпретувати лише в єдності всіх його складових (вербальних, візуальних та аудіальних знаків) [2, р. 84].

Своєрідністю соціальної реклами США, спрямованої на боротьбу з пороками суспільства та його громадян є те, що вона може вказувати на існування взаємозв'язку між соціальними проблемами або викривати декілька таких проблем одночасно, наприклад:

(5) *Before meth I had a daughter, now I have a PROSTITUTE* [9].

Тактика ідентифікації соціальних проблем знаходить своє відображення в реченні з різнорівневими негативно-оцінними одиницями (*meth, I had a daughter, I have a PROSTITUTE*), що використовується від імені одного з батьків, який повідомляє про проблеми родини. Ідентифікація таких проблем відбувається в цьому реченні за допомогою лексеми *meth* (англ. скорч. від *methamphetamine* – *метамфетин*), яка слугує засобом позначення назви наркотичної речовини, що здійснює великий і тривалий психостимулюючий вплив на нервову систему та при постійному вживанні призводить до психічних розладів, пов'язаних із виснаженням нервової системи та всього організму людини [6, р. 160]; лексичної одиниці *PROSTITUTE*, поданої великими літерами. Вказана одиниця розташована в рекламі на фотографії дівчини-підлітка. Розумінню змісту речення, що слугує засобом актуалізації обраної тактики, сприяє й аналіз його структурно-семантичної та граматичної організації (порядок слів, особливості поєднання головного та підрядного речення, вживання прийменника *before* та прислівника *now*), який дозволяє встановити причину виникнення проблем в родині: втрата контролю над дочкою та руйнування стосунків із нею після початку вживання наркотиків одним із батьків (*Before meth I had a daughter*) та її заняття проституцією внаслідок цього (*now I have a PROSTITUTE*). Порядок, спосіб і форма подачі інформації в рекламному повідомленні надає можливість привернути увагу до проблеми, сприяє здійсненню впливу та формуванню засудливого ставлення адресата до батьків-наркоманів, які не піклуються про своїх дітей.

Втіленню стратегічного задуму викриття соціальних пороків сприяє використання тактики **непрямої вказівки на девіантну поведінку** американців. Під девіантною ми, слідом за Г.М. Андрєєвою, розуміємо такий тип поведінки особи чи осіб, який вступає в протиріччя зі сталими та загальноприйнятими нормами поведінки громадян в суспільстві, суперечить його правовим або морально-етичним нормам [1]. Використання зазначеної тактики надає можливість неявно, імпліцитно вказати на неправильну модель поведінки та шкідливі дії, що призводять до суспільно значущих та особистих проблем американців, втрати ними здоров'я, благополуччя, життя. Звернемося до

аналізу прикладів, де має місце застосування тактика непрямої вказівки на девіантну модель поведінки:

(6) *When you use a mobile while you drive, your head is somewhere else* [8].

Обрана тактика передається реченням, за допомогою якого автор рекламного повідомлення звертається до водіїв, вказуючи на те, що вони неправильно поводять себе за кермом. У першій частині цього речення визначається, в який саме спосіб водій порушує правила поведінки під час руху *when you use a mobile while you drive*, друга частина речення є одночасно засобом позначення несхвального й осудливого ставлення до неправильної та необачної поведінки водія та імпліцитною вказівкою на можливі негативні наслідки такої поведінки.

Використання тактики непрямої вказівки, спрямованої на викриття девіантної поведінки водіїв, спостерігаємо й в іншому рекламному повідомленні:

(7) *Reserved for drunk drivers* [8].

Зазначена тактика знаходить своє мовне відображення в реченні, в якому вказується на щось, що є призначеним для п'яних водіїв. Розумінню того, що ж саме їм призначено, сприяє фотографія частини дороги та тротуару з деревами, на яких за допомогою чотирикутника позначається певний простір. Під цим чотирикутником власне і написано речення *Reserved for drunk drivers*, що вказує на цей простір. Отже, можна зробити висновок, що автор соціальної реклами намагається викрити той факт, що п'яні водії не контролюють себе та можуть врізатися в тротуар із деревами.

Проаналізуємо ще одне рекламне повідомлення, де має місце застосування тактики непрямої вказівки на девіантну модель поведінки:

(8) *Real men don't buy girls* [11].

Засобом реалізації вказаної тактики є речення, що експлікує ідею засудження купівлі дівчат чоловіками задля отримання ними плотських втіх і насолод. Засуджуючи проституцію та торгівлю дівчатами автор рекламного повідомлення і використовує речення *Real men don't buy girls*, що вказує на загальноприйняті норми подібних взаємовідносин між чоловіками та жінками. Зазначимо, що вказане речення написано на аркуші, який тримає відомий американський співак, композитор, продюсер і актор Джастін Тімберлейк. Використання фотографії улюбленця більшості американців, посилення на його авторитет та приписування йому визначених слів сприяють здійсненню впливу та формуванню негативного ставлення до вказаної проблеми у представників американської нації. Отже, візуальна та вербальна інформація, представлена в соціальній рекламі, доповнюють одне одну та сприяють здійсненню впливу та формуванню негативного ставлення до визначеної проблеми в адресата рекламного повідомлення.

Стратегія викриття соціальних пороків знаходить своє відображення й у використанні тактики **попередження про негативні наслідки**. Зазначена тактика є універсальною та може бути використана для реалізації комунікативних інтенцій і намірів у різних стратегіях та типах дискурсу. Її застосування в межах вказаної стратегії спрямовано на попередження про наслідки негативних дій і девіантної поведінки американців, на боротьбу з їх шкідливими звичками та по-

роками всього американського суспільства. Використання тактики попередження спостерігаємо в наступному рекламному повідомленні:

(9) *Snorted, Smoked or Injected: Extreme Agitation, Hallucinations & Delusions, Chest Pain, Suicidal Thoughts, High Blood Pressure, Acute Toxity, Hyperthermia, Delirium, Violent Behaviour, Foaming at the Mouth, Extreme Paranoia, Delusional Paracitosis, Parkinson-Type Lim Twitching, Paranoia, Severe Insomnia* [7, p. 275].

Позначення девіантної поведінки людини відбувається в тексті за допомогою дієслів, семантика яких вказує на спосіб вживання нею наркотиків (*snorted, smoked or injected*). Наслідки їх застосування та вплив, який вони здійснюють на людський організм, визначаються в тексті медичними термінами, які можна розподілити на засоби йменування психічних розладів і хвороб людини (*extreme agitation, hallucinations & delusions, paranoia, suicidal thoughts, delirium, violent behaviour, extreme paranoia, delusional paracitosis, paranoia, severe insomnia*) та одиниці позначення її фізичних хвороб і змін фізичного стану (*chest pain, high blood pressure, acute toxity, hyperthermia, foaming at the mouth, parkinson-type lim twitching*). Застосування вказаних термінів зумовлено комунікативною інтенцією автора здійснити якомога сильніший вплив на адресата рекламного повідомлення, попередити американців про шкідливі та руйнівні дії наркотиків на організм людини. Здійсненню впливу рекламного повідомлення сприяє також зображення в ньому шприців, наркотичної речовини у вигляді порошку та змарнілого обличчя молодої дівчини-наркоманки поряд із текстом.

Проаналізуємо інший приклад дискурсу соціальної реклами подібної тематики, де також має місце використання тактики попередження:

(10) *The consequences of underage drinking are serious. Alcohol-related highway deaths are a major killer of teens today. Alcohol use is associated with teens homicides, suicides, and drownings* [7, p. 157].

Обрана тактика спрямована на викриття наслідків вживання алкоголю американськими підлітками. Про це, зокрема, свідчить речення *The consequences of underage drinking are serious*. Наслідки використання алкогольних напоїв позначені в рекламному повідомленні лексемами *consequences, serious*, словосполученнями *alcohol-related highway deaths, a major killer of teens today* та лексичними одиницями *homicides, suicides, and drownings* негативно-оцінної семантики. Вказані одиниці містять у своєму значенні сему "death" – "смерть" та є засобами номінації її видів. Отже, викриваючи суспільно значущу проблему, автор рекламного повідомлення попереджає його адресата про те, що основним наслідком вживання алкоголю американськими підлітками є саме смерть.

Метою застосування тактики попередження про негативні наслідки в дискурсі соціальної реклами може бути боротьба з палінням, наприклад:

(11) *WARNING: Cigarettes cause cancer* [7, p. 87].

(12) *SMOKING CAUSES PREMATURE AGEING* [7, p. 54].

Звертаючись до масового адресата, автори соціальної реклами попереджають американців про шкідливість паління, застосовуючи задля цього негативно-оцінні речення з одиницями на позначення його нас-

лідків *Cigarettes cause cancer, SMOKING CAUSES PREMATURE AGEING*. Приверненню уваги до рекламних повідомлень сприяє подача їх слів великими літерами (слова *WARNING* у першому рекламному повідомленні та всього тексту – у другому).

Необхідно зазначити, що слово *WARNING* досить часто вживається в дискурсі соціальної реклами США, спрямованому на боротьбу з палінням та іншими шкідливими звичками. Цей факт можна пояснити тим, що це слово використовується на дорогах і вулицях країни в якості знака застереження проти аварій і надзвичайних ситуацій. Саме тому воно сприймається більшістю американців як своєрідне слово-сигнал.

Втілення стратегічного задуму здійснюється й тактикою **наведення кількісних даних**. Зазначена тактика є універсальною, що слугує засобом реалізації комунікативних інтенцій і намірів надання кількісної інформації в інших комунікативних стратегіях і дискурсах. Її використання в межах стратегії викриття соціальних пороків сприяє приверненню уваги адресата до певної соціальної проблеми, оскільки саме за допомогою цієї тактики зазначається кількість і частотність випадків агресивного та некоректного поведіння людей по відношенню до жінок, дітей, фактів насильства, агресії і т.і. І хоча фактичний матеріал свідчить, що зазначена тактика використовується здебільшого у поєднанні з іншими тактиками, у межах стратегії викриття соціальних пороків її застосовують також осібно, наприклад:

(13) *Every 9 seconds a woman is abused in the United States* [7, p. 110].

Засобом реалізації вказаної тактики є речення, в якому соціальна проблема не тільки зазначається (*a woman is abused*), але й вказується на її систематичний і масовий характер (*every 9 seconds a woman is abused*). Представлена у такий спосіб інформація рекламного повідомлення привертає увагу адресата до проблеми жорстокого поводження з жінками, викликає в нього почуття осуду.

Реалізації стратегічного задуму викриття соціальних пороків сприяє також застосування тактики **безпосереднього звернення до адресата**. Як і тактика наведення кількісних даних, вона є універсальною. Як свідчить фактичний матеріал, визначена тактика використовується здебільшого у поєднанні з іншими комунікативними тактиками, наприклад:

(14) *Still Think Drug Don't Hurt Anyone But Yourself? Child Protective Services took this picture while DEA agents arrested the mother for drug possession and distribution. The two kids were taken, put into protective custody and then separated when given over to foster parents. For Questions and Help Call 1-800-603-5616, visit www.drugamerica.org.*

Комунікативна тактика безпосереднього звернення до адресата передається питальним реченням *Still Think Drug Don't Hurt Anyone But Yourself?*, зверненням, в першу чергу, до матерів і батьків, які приймають наркотики. Зазначення наслідків такої поведінки здійснюється в рекламному повідомленні за допомогою речення *The two kids were taken, put into protective custody and then separated when given over to foster parents*. Пояснюючи американцям, куди саме вони повинні звертатися для отримання консультацій та

відповідей на питання з приводу цієї проблеми, та закликаючи їх до відповідних дій, автор повідомлення використовує речення наказового способу з дієсловами *call*, *visit*, телефоном та адресою веб-сайту організації, що надає допомогу (*For Questions and Help Call 1-800-603-5616, visit www.drugamerica.org*).

Отже, стратегія викриття соціальних пороків передається тактиками ідентифікації соціальної проблеми, непрямой вказівки на девіантну поведінку, попере-

дження про негативні наслідки, наведення кількісних даних; безпосереднього звернення до адресата. Використання вказаних тактик спрямовано на: інформування громадян США про суспільно значущі проблеми країни; викриття девіантних форм поведінки та негативних дій американців, що призводять до таких проблем; боротьбу з їх шкідливими звичками та пороками всього американського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
- [2] Глаголев В.С. Психология американцев: базовые факторы и динамика тенденций // Вестник ВГУ. Гуманитарные науки. Серия 1. – 1999. – №2. – С. 75-93.
- [3] Доронина М.А. Социальная реклама как феномен культурной коммуникации : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06. / Мария Александровна Доронина. – М., 2012. – 198 с.
- [4] Зуляр Ю.А. Массовые коммуникации в рекламе / Ю.А. Зуляр. – Иркутск: Оттиск, 2005. – 584 с.
- [5] Lannon, J. How Public Advertising Works / J. Lannon. – Washington : World Advertising Research Center, 2008. – 526 p.
- [6] Rokeach, M. The nature of human values / M. Rokeach – N.Y.: Free Press, 1973. – 302 p.
- [7] Schuman, D. Social Advertising and the World Wide Web / D. Schuman. – N.Y. : Psychology Press, 2013. – 328 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- [8] Drive Safe / URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aQR4G8TnXn0drivesafe>
- [9] Protect our Children / URL: protect-our-communities!http://dfaf.org/media-center/videos/2014/10/07/protect-our-children!-protect-our-communities!-psa
- [10] Public Service Announcement. / URL: http://www.elcerrito-gauchos.net/shah/digital_photography/psa/lesson/index.html
- [11] Real men don't buy girls / URL: <http://www.bbc.com/blogs-trending-27328414>

REFERENCES

- [1] Andreeva, H.M. Psychology of social cognition / H.M. Andreeva. – M.: Aspect Press, 2000. – 288 p.
- [2] Glaholev, V.S. Psychology of American: basic facts and dynamic of tendencies /V.S. Glaholev // Bulletin of VSU. Humanities sciences. Series 1. – 1999. – №2. – P. 75-93.
- [3] Doronina, M.A. Social advertising as phenomenon of cultural communication : dis. ... Cand. Social Sciences: 22.00.06. / Mariya Aleksandrovna Doronina. – M., 2012. – 198 p.
- [4] Zuliar, Y.A. Mass communication in the advertising / Y.A. Zuliar. – Irkutsk: Ottisk, 2005. – 584 p.
- [5] Lannon, J. How Public Advertising Works / J. Lannon. – Washington : World Advertising Research Center, 2008. – 526 p.
- [6] Rokeach, M. The nature of human values / M. Rokeach – N.Y.: Free Press, 1973. – 302 p.
- [7] Schuman, D. Social Advertising and the World Wide Web / D. Schuman. – N.Y. : Psychology Press, 2013. – 328 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

- [8] Drive Safe / URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aQR4G8TnXn0drivesafe>
- [9] Protect our Children / URL: protect-our-communities!http://dfaf.org/media-center/videos/2014/10/07/protect-our-children!-protect-our-communities!-psa
- [10] Public Service Announcement. / URL: http://www.elcerrito-gauchos.net/shah/digital_photography/psa/lesson/index.html
- [11] Real men don't buy girls / URL: <http://www.bbc.com/blogs-trending-27328414>

Display of social evils exposure strategy by language means in English advertising discourse

O.V. Diachuk

Abstract. The article is devoted to exposing social evils strategy using linguistic means in English advertising discourse. This strategy is implemented with the help of the following discourse tactics as identifying social problem, indirect indications of deviant behavior; warning of negative consequences; prompting quantitative data; direct appeal to the recipient.

Keywords: strategy, tactics, social evils, lexical item and deviant behaviors

Художня інтерпретація національної ідеї у творчості Юрія Тиса-Крохмалюка

І.І. Залевська*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

*Corresponding author. E-mail: ivannazallevka@gmail.com

Paper received 10.07.15; Revised 24.07.15; Accepted for publication 28.07.15.

Анотація. У статті на основі збірок творів Юрія Тиса «Симфонія землі», «Шляхами віків», «Життя іншої людини» досліджено особливості художнього мислення автора, проаналізовано національно-ідейну проблематику творчості, зосереджено увагу на проблемах відновлення української державності, розглянуто специфіку моделювання художньої дійсності історичної прози письменника.

Ключові слова: національна ідея, духовність, народ, земля, свобода, культура, незалежність

Сучасний етап українського державотворення ознаменований подальшим зростанням національної самоідентифікації народу, демократизації суспільства. Жодна держава не може існувати і розвиватися без наявності однієї, для більшості громадян ірраціональної ідеї, яка об'єднує населення країни в націю. Національна ідея віддзеркалює потяг народу до свободи, до завоювання економічної, політичної і культурної незалежності. Усвідомлення величчя своєї нації неможливе без осягнення ролі знакових постатей української історії, життя і діяльність яких були спрямовані на втілення державотворчої ідеї в політиці, науці, культурі. Таке розуміння властиве українській історичній прозі. За час незалежності можливим стало аналітично-критичне осмислення сфальсифікованих, замовчуваних фактів історії України та вилучених із неї видатних історичних постатей. Як зазначає М. Ільницький, «...історична тема в літературі – це посилено пульсуюча думка, а не лише опис, відтворення подій і фактів. Наша література дозріла до художнього відображення історії духовної, історії мислячої, історії ідей» [1, с. 108]. Власне зміст національної ідеї складають такі елементи, як питання про „початок” історичної долі народу, його генетичні витоки, історичне майбутнє, мета його існування, відносини з сусідами, засади його унікальності, особливості національного характеру тощо.

Поміж зразків історичної прози як великих, так і малих жанрів, створених А. Чайковським, О. Назаруком, Ф. Дутком, П. Загребельним, Р. Іваничуком та іншими письменниками, знаковим у процесі утвердження національної культури є художній і публіцистичний набуток Юрія Тиса-Крохмалюка, який жив і працював поза межами України. Літературну діяльність Юрій Тис (Юрій Тис-Крохмалюк, Юрій Орест, Б. Коринг) розпочав у 1930-х роках. Як письменник та дослідник героїчного минулого нашого народу він брав активну участь у національно-духовному житті Галичини, а пізніше – в літературно-мистецькому й культурному процесі української діаспори. Свої публіцистичні твори на актуально-політичні та громадсько-культурні теми, нариси, спогади публікував у львівських виданнях, а в післявоєнний період – у діаспорній періодиці. На думку львівської дослідниці Л. Стефановської, осердям основних дебатів у галицькій культурі 30-х років ХХ століття став «розгляд двох головних тем: світоглядної («чи письменник повинен мати світогляд?») і теми національного мистецтва («у чому полягає український національний стиль?»))» [6, с.99]. Більшість художніх

творів Юрія Тиса написано на історичну тематику, що дає можливість письменникові заповнити прогалини у висвітленні багатовікової української історії, передати досвід минулих поколінь, сприяти формуванню свідомості українців. Національна ідея в його творчості акумулюється у відстоюванні права на існування українського народу, його державності, традицій і культури, засудженні негативних проявів удаваного патріотизму, зверненні до історичного минулого народу, його духовних надбань.

Національна ідея містить у собі філософські, релігійні знання, міфологічні аспекти, «виступає креативно-енергійною основою, своєрідним суперпроектом, духовною матрицею розвитку певної нації, сконцентрованою в надматеріальному, метаісторичному рівні. Виступаючи системою духовних координат, вона задає історичні й надісторичні орієнтації її регіональної та загальноцивілізаційної місії» [4, с. 61]. Персонажі збірки «Шляхами віків» Юрія Тиса – реальні та вигадані образи, але перенесені з дійсності з дотриманням історичних обставин, типізації, збереження соціальної ментальної структури нації. Думки автора переносять читача далеко від сучасності, але тільки для того, щоб повернутись до неї на філософсько-естетичному рівні, допомогти йому знайти себе, самоутвердитись у народній стихії, прислухатись до інстинкту самозбереження, що також лежить в основі національної ідеї. Звертаючись до далеко не простої минувшини, до часів Київської Русі, Гетьманщини, Січового Стрілецтва, Юрій Тис зображує долю великого й дужого народу, який упродовж віків виборює свою незалежність, предки якого «прийшли з невідомих просторів і знову пішли кудись», деякі осіли «на кришталево чистих і багатих землях» берега Дніпра, «рвучкі струї якого з ревом обмивали оселі... Якесь потужна сила, здавалось, кинула в прапочатках світу ці скелі в Дніпрові води» [7, с. 29]. З повісті «Життя іншої людини» дізнаємось, що за давніми переказами у цій країні дивних казок і стародавніх оповідей «богатыр Михайлик плигав конем понад пороги, проскакував з берега на берег, а чарівниці, що пролітали на Лису Гору, спочивали у нетрах дніпрових плавнів. Тут жили теж амазонки, українські дівки давніх казок» [7, с. 29]. Юрій Тис акцентує на первородстві українського народу на Богом даній йому землі, і тим самим деміфологізує великоімперські установки антиукраїнського трактування історії, які за настановою Катерини II намагалися присвоїти дохристиянську історію Русі російської свідомості.

Упродовж віків миролюбний український народ був змушений захищати свою рідну землю, віру, прадідну, мову, звичаї, традиції від чужинців-окупантів, які насаджували думку про меншовартість, ущербність нашої нації: «Українці – це нація, що її віками витісняли з життя шляхом фізичного знищення, духовної експропріації, генетичних мутацій, цілеспрямованого переміщення народів на її території, внаслідок чого відбулася амнезія історичної пам'яті і якісні втрати самого національного генотипу» [3, с.30]. Проголошуючи віру в українську громадську людину, Юрій Тис вводить в канву художніх творів духовно багатих українців, які озброївшись вірою у відродження нації, готові віддати за неї своє життя. «Не осоромимо землі нашої!» – на весь світ прозвучали безсмертні слова князя Данила Галицького та незламного народу, який страждав від монгольського лихоліття. Про тяжкі часи боротьби, сліз, зневіри, коли «криваві кігті Хана Кублая простяглися темним маревом над самотнім народом», коли ні Святий Отець, ні німецькі герцоги, ні ломбардський союз не змогли (чи не захотіли) надати допомоги, розповідає Юрій Тис в оповіданні «Пергамени». Незважаючи на те, що князь Данило Галицький прийняв королівську корону від престолу Святого Петра з надією стати рівним серед європейських правителів, Русь королівством визнана не була, оскільки постійні міжусобиці послабили могутність і цілісність країни (Яка іронія! Колесо історії повертається до покоління нинішніх українців таким самим розчаруванням). У ті далекі часи вирішувалась доля земель на довгі віки, і ці події могли б повернути хід історії на цілі тисячоліття.

Юрій Тис намагається відновити у свідомості бездержавної нації віру у власні сили, дати надію народу, який озброївшись «панцером органічних сил, вирослих із праінстинктів вільної людини», вірністю і витривалістю переборює усі історичні наступи, які випали на його долю. «Це міць і природний гарт – це скеля, на якій можна будувати. Це джерело сил для майбутнього» [8, с. 73]. Письменник усвідомлює, що ніяка чужа влада добровільно не дасть людям свободу і незалежність, тому намагається змінити спосіб мислення українців, викоринити з їхньої свідомості малоросійський дух, вплинути бодай словом на генерацію наївних дурнів, «коліщаток якоїсь потужної машини». Потрібно плекатися віру в себе, власні сили, бо нерідко „друзі” виявляються сильними тільки на словах. Не випадково згадав тисяцький, що привіз листа від європейців з відмовою в допомозі Данилові Галицькому, «яку прірву бачив між словами, що пили з заль молодих ще „Альма матер”, і вчинками могутніх світу цього» [8, с. 23].

Риторичні запитання автора спонукають до дії: «Чи ви не бачите, як ми самі куємо собі кайдани от такими всілякими чужими доктринами? На вселюдські історії маємо час, їх проголосимо собі з власної, вільної хати» [7, с. 27]. Лише відновивши своє національне буття в «своїй хаті» – власній державі, людина ментально доросте до себе, до стану внутрішньої свободи. Автор намагається окреслити ті орієнтири, які б формували новий тип поведінки українців – мислячих, волелюбних і дієвих, які «понад усе цінять свободу, сприймають усі шляхетні вияви людського духа і розуміють людину повну чеснот і творчих сил» [8, с. 27].

Національна самосвідомість героїв Юрія виявляється через вираження їх приналежності до свого народу, нації та почуття відповідальності за долю України, українців як національно гнобленого народу, в якого національна ідея з'являється як форма протесту, що формує почуття національної самосвідомості. Повнота народного характеру лідера в Юрія Тиса втілюється в постатях Богдана Хмельницького і тисяцького Богдана («Пергамени»), Пилипа та Григора Орликів («Зустріч»), лицаря Семена («Ренесанс»), астронома Брониківського («Магістер з Праги»).

В оповіданні «Поворот Барського» Юрій Тис не просто художньо трансформує образ українського філософа, а фактично виводить постать мандрівного філософа як одного з головних носіїв національного генотипу, оригінально інтерпретує скovorodинський тип мислителя в нових історичних умовах, унікальний для історії філософської думки європейського світу. Головні елементи вчення Сковороди – дуальність буття, пізнання істини серцем і тільки через безпосереднє спілкування з природою, постійне «спокушання» людини світом – переживаються й осмислюються Василем Барським, причому на перший план виходить саме особистісне шукання шляхів правди і добра. Йому незрозумілим і лицемірним видається «філософування» європейців: «Сведенборга знаю, чудна людина. По ночах розмовляє з духами померлих, поручає всім вдумуватися в позагробове життя, а сам будує воєнні машини, збиває мамону і не пропускає ніяких нагод для тілесних розкошей. Одне проповідує, а друге чинить. Та чи це він один? Ось Руссо, Конділяк (...). Ех! Європа – наче римський Янус двообличний. Словом вправо, ділом вліво» [9, с. 78]. Українські мандрівні філософи шукають чесного шляху не лише для життя людини, але для цілої нації. Вічний рух у космосі й шукання цих шляхів змушують їх «кинути міста й академії та мандрувати по світі. Наші філософи – це пророки, серця благородні, що впоюють духа вічності, ведуть націю в далекі обрії, призначені їй найвищою силою» [9, с. 79]. І тому Барський повертається додому, до діяльного життя: «Був вдоволений, що вертається додому, що кидає розкішне, але фальшиве життя в заміну за неоціненні скарби батьківщини. Радувався зустріччю з рідним світом, де не було смішного шукання природи й застиглому у штучних формах життя, Радувався, що пізнав багато нового і що все своє знання віддасть землякам на пожиток» [9, с. 88].

Астроном Брониківський з оповідання «Магістер з Праги» також відчуває покликання рідної землі. Разом зі своїм учителем Кеплером досліджує Марс – червону планету воєн і вождів, що „від її впливу гинуть тисячі людей загивають цілі народи” [9, с. 59]. Тут, далеко від отчого дому, у дерев'яній скриньці тримає найцінніше: листи, грудку землі й засушені листки євшан-зілля. Брониківський відчуває покликання батьківської землі, повертається додому певний, що принесе користь своїм знанням математичних наук: «Рідна земля. Чув у серці її ритм, а в повітрі таємне промінювання предківської вітчизни, чарівну магнетну силу прадідних володінь. Демон рідної землі?...» [9, с. 58]. Окрема увага приділяється автором сакральним топосам національного простору, особливо значущими серед яких є степова могила, степове привілля: «пахтіла материнка, і тільки зда-

леку вздовж шляху майоріли кургани й могили. Це предки сірої давнини, що не знали спокою, коли закликали сурми, лежали в тих придорожніх могилах. Вже й могили запалися своїми верхами, а все ще безіменні прадіди зотлілими кістками, що там під землею, чинили далі службу і були дороговказами правнукам» [9, с. 68]. У свідомості Брониківського поєднуються земля і небо, що можуть дати відповіді українцям у виборі шляху і життєвої мети. Біля кривавого Марса побачив астроном народження Нової Зорі, що сповістила про народження Богдана Хмельницького. Брониківський «довго глядів на неї, відчував, як таємне проміння впливається в його мізок, і тілом проходить дивна дрож. Він зачинив вікно, засвітив олійні каганці і почав витягати з подорожніх міхів папери і книги (...), сидів над чудними лініями й колами, і таємними, тільки астрологам відомими знаками, обрисовував гороскоп новонародженого хлоп'яти», – єдиного сина гордої і щасливої пані Хмельницької, що нарекла його іменами славних козаків діда і прадіда – Богданом-Зиновієм.

Національна ідея – це духовний зв'язок усіх минулих, сучасних і майбутніх поколінь нації, тож виступаючи для етносу вічним феноменом, національна міфологема є «не лише бажаним, але й дійсним, тим, що супроводить людину все її життя, входить у світ етнічного підсвідомого. Звідси випливає її можливість розуміти пов'язання з константами національної культури або архетипами, які можна розуміти як певну світоглядну основу, на якій базується культуротворчість представників етносу» [5, с. 45]. Юрій Тис, відтворюючи події, в яких зчитується те історичне тло, що спонукає нас до роздумів, примушує мислити, робити певні типологічні зіставлення та висновки. В оповіданні «Країна болот і лісів» автор, застосовуючи риторичні запитання, концентрує увагу читачів на сприйнятті важливої думки, змушує подумати над вічними цінностями душі, «розглянути ті підсвідомі сили, що донині зуміли задержати спільні містичні дії Різдва, спільні ночі свята весни. Ті самі пісні прадідів і ту саму глибоку хліборобську культуру. Чи не вона саме, ця культура, що стояла в Україні на незрівняній висоті в добу Трипілля... є якраз джерелом внутрішньої сили українців» [8, с. 73]. Письменник, полемізуючи з читачем, намагається налаштувати його на емоційний підйом та пошук відповідей на запитання: «а все ж, чи не шукати нам в ірраціональних потугах, захованих в духовності української людини» [8, с. 73].

Характерним визначальним чинником остаточного самоствердження героїв оповідань Юрія Тиса стає цілковите сприйняття серцем абсолютної любові до України, прагнення возвеличувати її. Князь Костянтин (оповідання «Ренесанс») вирішив привести на руські землі майстрів, будівничих, щоб оживити новим мистецтвом землю „на вічну славу собі, на користь і гордість далеким нащадкам”. Рицарю Семену випала честь вивчати нові науки Італії, провадити дискурси з філософами, поетами, а, зрештою, привезти з дальніх земель у рідний край видатних творців. Бачив він „обличчя Святого Отця, нововибраного Олексі Шостого”, реформатора Савонароля, два рази „стискав руку знаменитого й чудного Леонардо да Вінчі”, слухав новини „про мореплавця Колумба, що відкрив нову землю з чудними людьми”, про вченого „Копернікуса, що про-

повідував єретичні науки”. Семенові аж лячно ставало, йому більше подобалися ті, що творили ренесанс давнього Риму, захоплювалися „древніми різьбами й розбивали кайдани, накладені на людський дух” [9, с. 32]. І згадував Семен про талановитих руських майстрів – Андрія, що розмалював у Любліні замкову каплицю короля Ягайла, вавельську церкву, також розмальовану руськими майстрами. Як і митці Ренесансу, вони „не визнавали забобонів і духовної неволі” [9, с. 39].

Вельми цікавою видається розмова Семена з молодим художником Дюрером про орди зі сходу і півночі, що спустошують українську землю, а все ж таки українці „невпинно будують своє рисорджименто” [9, с. 43]. Доречним тут видається міркування О. Забужко „Синтетичний погляд на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий в соціальному часі й (соціалізованому) просторі континуум і водночас як на суб'єкта всезагального історичного процесу ми називаємо національною ідеєю” [2, с. 11]. Як ми вже спостерегли на матеріалі різних оповідань, дуже цікавими у відтворенні національного у Юрія Тиса стають імена – відомі широкому загалу імена історичних осіб, представників культури і науки. Їх використання в художніх творах спричиняється до появи позатекстових зв'язків з національною і загальнолюдською культурою. Дюрер „проорокує” долю українській нації, яка зміниться тільки-но „мине на небі констеляція риби”, що приносить боротьбу з усіма, хто противиться творенню спільних цінностей: „Під загибель віри й любови увійде наша земля у знак водянника з амforoю і тризубом”. Семен перепитав: „Тризубом?”. Дюрер ствердно відповів, наголосивши, що саме тоді прийде справедливість, „погинуть загарбники й лиходії, і народи, що страждали, що боролися за правду, увійдуть на світову арену із сьайвом перемоги на чолі” Семен раніше ніколи не розмовляв „про грядущі віки”, про часи, в яких губилася думка: „Чи будуть тоді існувати татари, Золота орда, московини? Чи будуть далі винищувати його країну?” [9, с. 43].

Юрій Тис, звертаючись до історичної тематики, художньо досліджує не стільки образ сильної особистості, що проходить випробування державною владою, скільки дошукується буттєвих витоків часу простих етноіндивідів. Так, наповненість образу Сірого з оповідання «Останній з роду Сірих» поступово проявляється як за допомогою коротких психологічно значущих деталей, коли він постає в творі через сприйняття розмов своїх «побратимів», так і через своєрідне вивірнення власного життя крізь призму спогадів про минуле. Його думки моталися довкола хахлів, бо він теж хахол. Так називали його, коли він з матір'ю перекидався словами рідної мови. Звик до тих сміхів. Далі робив свою роботу, але довгими годинами вечірнього присмерку, коли місяць сяяв над землею, він раптом відчував, що ця східна земля чужа йому, і що вони, цілий рід Сірих, чужі тут. Любив розповіді Діда про козаків, про Батурина і їхнього давнього предка, що боровся в столиці до загибуні. Потім рід Сірих прогнали з рідної землі у далеку чужу країну. Шлях, що проходить Сірий у своїх роздумах – це не переродження чи набуття непритаманних внутрішньому характеру героя рис, а вивільнення глибинної сутності, розуміння наказу прадіда дідові, а діда батькові: «Не твоя це земля. Коли прийде

час, хай рід Сірих вернеться і стане в Батурині» [9, с. 122]. Ідея становлення особистості є основним сюжетотворчим чинником художньої структури оповідання, хоча найбільшої повноти і внутрішньої значущості набуває образ Сірого наприкінці твору. Він відчуває на собі вагу родового наказу, розуміння свого місця, що дарує йому незнане досі відчуття свободи і національної гідності (так, він хохол!): «Чув міць у м'язах, а в голові повставали хотіння могутніх і чудесних чинів (...). Шукав ще когось, з ким міг би помірятися силою і знищити, він, вільна істота, вільна від законів, від простору, від часу» [9, с. 124]. Як бачимо, характер обумовлює ідейну та художню єдність твору, а національна своєрідність проявляється передусім у характері. Як представник того чи іншого народу, героєм твору не може не виявляти у своїх словах і вчинках національних особливостей.

Юрієві Тису вдалось поєднати в єдину художню цілісність конкретику людської долі й специфічні риси

національної ментальності, тобто закони світовлаштування, що реалізуються у формах народного світогляду, і закони індивідуальної долі героїв та січового товариства загалом. Національний характер, доводить своїми творами автор, завжди відкритий майбутньому і має здатність до змін, однак, втративши ґрунт у минулому, він втрачає свою життєву силу. Отже, «історична пам'ять» є джерелом психологічних особливостей етносу й невід'ємною складовою культури, через яку виявляються національний характер і національна самосвідомість. А національна ідея як явище духовної сфери виростає з національної міфології і виявляється в особливій формі національної свідомості, проявляючись найбільше у кризові чи перехідні моменти життєдіяльності суспільства, набуваючи нових рис, але залишаючись на ґрунті державотворення, що синтезує в собі національну ідентифікацію історичності, етнічності та духовності.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Ільницький М. Людина в історії (сучасний український історичний роман): Монографія / Ільницький М.П. // К.: Дніпро, 1989. – 356 с.
- [2] Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст [Текст] / О.Забужко. – К.: наукова думка, 1992. – 156 с.
- [3] Костенко Л. Гуманітарна аура нації або Дефект головного дзеркала / Ліна Костенко. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 1999. – 31 с.
- [4] Маринюк В. Національна ідея як онтологічний та гносеологічний феномен / В.Маринюк // Українська національна ідея: реалії та перспектива розвитку [Текст] Львів: Інститут народознавства НАН України 1999. – Вип 1. – 230 с.
- [5] Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз) [Текст] / М.Т. Степико. – К.: Знання, 1998. – 250 с.
- [6] Стефановська Л. Антонич. Антиномії / Лідія Стефановська. – К.: Критика, 2006. – 312 с.
- [7] Тис Ю. Життя іншої людини // Юрій Тис. – Українське видавництво, Мюнхен, 1958. – 187 с.
- [8] Тис Ю. Симфонія землі // Юрій Тис. – Видавництво Миколи Денисюка, Буенос Айрес, 1951. – 127с.
- [9] Тис Ю. Шляхами віків // Юрій Тис. – Українське видавництво, Вінніпег, 1951. – 126 с.

REFERENCES

- [1] Ilnytskyi, M. Human in history (modern Ukrainian historical novel): Monograph / M.P. Ilnytskyi // K.: Dnipro, 1989. – 356 p.
- [2] Zabuzhko, A. Philosophy of the Ukrainian idea and the European Context [Text] / O. Zabuzhko. – K., Naukova dumka, 1992. – 156 p.
- [3] Kostenko, L. Humanitarian aura of nation or Defect of main mirror / Lina Kostenko. – K.: Publishing House "KM Academia", 1999. – 31 p.
- [4] Marynyuk, V. The national idea as ontological and epistemological phenomenon / V. Marynyuk // Ukrainian national idea: realities and prospects of development [Text] Lviv: Institute of Ethnology of NAS of Ukraine 1999. – Issue 1 – 230 p.
- [5] Stepyko, M. Entity of ethnicity: origins, present and perspectives (philosophical and methodological analysis) [Text] / M.T. Stepyko. – K: Krytyka, 1998. – 250 p.
- [6] Stefanovska, L. Antonych. Antinomy / Lydia Stefanovska. – K: Krytyka, 2006. – 312 p.
- [7] Tys, Y. Life of another person // Yuriy Tys. – Ukrainian Publishing House, Munich, 1958. – 187 p.
- [8] Tys, Y. Symphony of earth // Yuriy Tys. – Publishing House of Mykola Denysyuk, Buenos Aires, 1951. – 127 p.
- [9] Tys, Y. Through the centuries // Yuriy Tys. – Ukrainian Publishing House, Winnipeg, 1951. – 126 p.

Artistic interpretation of the national idea in the works by Yuriy Tys-Krokhmaluk

I.I. Zalevska

Abstract. The article deals with the specific features of artistic thinking of Yuriy Tys-Krokhmaluk based on his works "Symphony earth", "Through the centuries", "Life of another person". In the article are analyzed national and ideological issues of creativity, is focused attention on the problems of reconstruction of the Ukrainian statehood, is examined the specificity of artistic modeling of historical reality prose by Yuriy Tys-Krokhmaluk.

Keywords: national idea, spirituality, people, land, freedom, culture, independence

Синтактико-стилістичні засоби досягнення ефективності діалогічної аргументації в «Історії» Геродота (на матеріалі діалогу царя Креза з сином)

С.В. Зубченко*

кафедра класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів, Україна

*Corresponding author. E-mail: svjatick_zu@meta.ua

Paper received 26.06.15; Revised 06.07.15; Accepted for publication 07.07.15.

Анотація. У статті розглянуто діалог Креза та його сина, в якому останній, попри небажання батька, переконує відпустити його на полювання. На основі аналізу структури аргументації промов кожного з учасників діалогу визначено ключові елементи аргументації, розроблено відповідні схеми. Виявлено увесь діапазон синтактико-стилістичних структур, вжитих обома промовцями, встановлено комплекс тих засобів, які сприяли досягненню ефективності аргументації.

Ключові слова: антитеза, аргументація, аргумент, тезис, посилення, гарантія, діалог, синтактико-стилістична структура

Текст твору давньогрецького письменника Геродота «Історія» має унікальну за складністю структуру, в яку інтегровані тексти різної типології, серед яких значне місце посідають аргументативні у діалогічній формі (67 випадків). Вдаючись до використання діалогів, автор «Історії» робить свій твір реалістичнішим, отримуючи додатковий кредит довіри від читачів та слухачів. Кожен такий діалог має певний характер (побутовий, дискусійний, полемічний тощо), свою тему та комунікативну мету. Першоелементами діалогу слугують репліки різної протяжності, деякі з яких набувають форми промови з метою переконати слухачів у справедливості думок промовця і, таким чином, вплинути на їх волю. Дослідженням мети, засобів та стратегії переконання займається теорія аргументації.

Перші дослідження явища аргументації, відомі ще з часів Античності, знаходять і в наш час своїх представників як за теренами України (С. Тулмін [10], Ф.Х. Емерен, Р. Гротендорст [6], Е.П. Агапов [1], А.П. Алексєєв [2], Л.Г. Васильєв [4], В.А. Гуторов [5], Т.П. Третьякова [9]), так і в ній, щоправда аргументаційні студії на вітчизняному науковому просторі поки досить спорадичні (О. Бекетова [3], І. Зарицька [7], О.М. Красненко [8]).

Взявши до уваги визначення аргументації, запропоновані цими науковцями, трактуємо аргументацію як певний вид інтелектуальної діяльності, виражений у знаковій системі, з чіткою структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування доказуваного тезису різними засобами та з різною метою в залежності від кожного конкретного випадку. Згідно з розробленою теорією структуру аргументації розглядаємо за її складовими частинами: тезис (Т), аргумент (А), посилення (П), гарантія (Г).

Кожна аргументація переслідує певну мету, на що вказує Е.П. Агапов [1, с. 5]. В Геродота можна виділити основну ціль аргументації твору – переконати аудиторію у правдивості написаного, а також цілий ряд додаткових, локальних цілей. Це зумовлено тим фактором, що основний аргументатор «Історії» – це Геродот, проте за змістовою структурою – це також аргументація осіб, яких він описує. Ціль такої аргументації, відповідно, відрізняється від основної, поставленої автором «Історії».

Наочним прикладом локальної мети аргументації слугує уривок першої книги, що описує розмову Креза та його сина, в якій Крез забороняє останньому

піти на полювання, а той – навпаки наполягає на участі у переслідуванні вепра. Саме на аргументації цих осіб і зосереджено увагу в дослідженні, пов'язаному з необхідністю поглибленого вивчення аргументаційної стратегії у діалогічних текстах твору грецького письменника та науковця Геродота з урахуванням їх прагматичної мети та підбору відповідних стилістичних засобів, що зумовлює *актуальність* дослідження.

Мета статті – виявлення структури аргументації в одному з аргументативних діалогічних текстів – у діалозі Креза зі своїм сином, шляхом розробки відповідних схем аргументації, виокремлення комплексу синтактико-стилістичних засобів аргументативної стратегії кожного учасника діалогу та виявлення найефективніших з них.

Об'єкт дослідження – композиція аргументації у репліках Креза та його сина, а також весь діапазон синтактико-стилістичних структур, які формують їхню аргументативну базу, **предмет** – співвідношення та міжрівневі зв'язки між складовими частинами аргументації та функціональна роль засобів синтаксичної стилістики у досягненні її ефективності.

У 36 розділі I книги «Історії» Геродот розповідає про появу величезного вепра на Місійському Олімпі і прибуття послів до Креза з проханням відправити свого сина з кращими юнаками та собаками на полювання на цього звіра. Їм у відповідь цар обіцяє відправити юнаків та собак, проте сина воліє залишити дома. Саме цим він і провокує юнака до вмовляння відпустити його. Структуру першої репліки сина наведено у схемі 1:

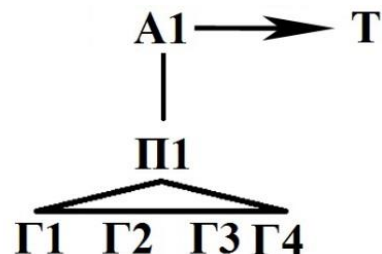

Рис. 1. Структура аргументації першої промови сина

Зі схеми видно, що Крезів син розгортає аргументацію вертикально, проте у зворотньому порядку, розпочавши не з тезису, а з аргументу, посилення на його користь та чотирьох гарантій на підсилення цього посилення. Водночас тезис він вигідно розміщує у кінці.

Таким чином, вміло підготувавши аргументом, посиленням та гарантіями сприятливе підґрунтя для основної словесної атаки, аргументатор наводить свою найважливішу думку (у цьому випадку – вимогу). Для посилення ефективності аргументації у промові використовується низка засобів увиразнення мови.

В рамках аргументу і посилання до нього вжито двочленну антитезу: *ὦ πάτερ, τὰ κάλλιστα πρότερον κοτὲ καὶ γενναϊότατα ἡμῖν ἦν ἐξ τε πολέμου καὶ ἐξ ἄγρας φοιτέοντα εὐδοκίμεῖν· νῦν δὲ ἀμφοτέρων με τούτων ἀποκληίσας ἔχεις, οὐτε τινὰ δειλίην μοι παρίδων οὐτε ἀθυμίην* (I, 37) – *батьку, найкращим і найблагоденнішим для мене було колись раніше, щоб ми, ходячи на війни і на полювання, прославлялися, зараз ти не допустив мене до цих обох, не помітивши у мене ані якогось боягузтва, ані нерішучості*. Першу пару протиставлень в цій антитезі творять прислівники *πρότερον* ≠ *νῦν* (раніше ≠ зараз), виражені різнокореневими антонімами. Вони, вказуючи на різний час подій, підкреслюють водночас і відмінність самих подій (раніше – участь у війнах і полюваннях, а зараз – позбавлення участі і в одному, і у другому), які описані за допомогою дієслівного протиставлення, вираженого контекстуальними антонімами: *φοιτάω* (ходити, тобто мати доступ) ≠ *ἀποκλείω* (не допустити). У посиланні привертає до себе увагу синонімічна пара іменників *ἡ δειλία* – *ἡ ἀθυμία* з семою відсутності сміливості з подвійним запереченням *οὐτε* – *οὐτε* для категоричного підкреслення відсутності цієї ознаки у сина.

Після посилання слідує чотири гарантії до нього у формі риторичних запитань. Особливу увагу привертає перша гарантія з анафорою прислівника *νῦν*, який фігурував у посиланні, та антитезою: *νῦν τε τείσι με χρὴ ὁμασι ἐξ τε ἀγορῆν καὶ ἐξ ἀγορῆς φοιτέοντα φαίνεσθαι*; (I, 37) – *зараз же, з якими очима треба, щоб я показувався, ідучи на агору та з агори?* Виражена антонімічними прийменниками *ἐξ* ≠ *ἐξ* (до ≠ від) проста за зовнішньою структурою антитеза (*ἐξ τε ἀγορῆν καὶ ἐξ ἀγορῆς φοιτέοντα* – *на агору та з агори ідучи*) відіграє важливу змістову роль, підсилюючи риторичне запитання. Адже через те, що на агорі відбувалися народні збори та, зазвичай, розміщувався ринок, син, мабуть, відчуватиме сором перед багатьма людьми, які будуть йому траплятися дорогою туди і назад, тобто – всюди. Використовуючи антитезу, аргументатор підсвідомо намагається звернути увагу батька на моральний бік його становища.

Наступне риторичне запитання, побудоване у формі синтаксичного паралелізму, охоплює одразу дві гарантії з анафорою виразу *κοῖος τις*, в останній з яких фіксуємо еліпсис: *κοῖος μὲν τις τοῖσι πολίτησι δόξω εἶναι, κοῖος δὲ τις τῇ νεογάμῳ γυναικί*; (I, 37) – *яким я думаю, хтось є для громадян, а яким для щойно одруженої дружини?* В кінці другої частини запитання пропущено слова *δόξω εἶναι*, що з одного боку, позбавляє запитання повтору тої самої інформації, а відповідно і епіфори, а з іншого – привертає увагу до неозначеного займенника *τις*, під яким син має на увазі самого себе. Синтаксичний паралелізм, анафора та еліпсис сприяють нерозривності думки в цих гарантіях, які з третьою поєднує варіативний повтор питального займенника *κοῖος* (*κοῖος ... κοῖος ... κοίῳ*): *κοίῳ δὲ*

ἐκείνη δόξει ἀνδρὶ συνοικεῖν; (I, 37) – *разом з яким чоловіком вона живе, подумає та*.

Підсумовуючи, син висуває свій тезис: *ἐμὲ ὧν σὸ ἢ μέτεξ ἰέναι ἐπὶ τὴν θήρην, ἢ λόγῳ ἀνάπεισον ὅπως μοι ἀμείνω ἐστὶ ταῦτα οὕτω ποιεόμενα*. (I, 37) – *або дозволь, щоб я пішов на полювання, або словом переконай, що для мене краще, щоб це не робилося*. В ньому чітко простежується синтаксичний паралелізм і проста за зовнішньою та контекстуальною за внутрішньою структурою антитеза *ἰέναι ἐπὶ τὴν θήρην* (йти на полювання) ≠ *ταῦτα οὕτω ποιεῖν* (цього не робити, тобто не йти на полювання).

Отже, промова сина відзначається вертикальним рухом в чотирирівневій аргументації. Водночас слід відзначити рівномірне розміщення різного типу синтактико-стилістичних засобів у цілій промові (13), серед яких: риторичне запитання (4), антитеза (3), анафора (2), синтаксичний паралелізм (2), варіативний повтор (1) та еліпсис (1). При цьому тезис неприкрашений жодною такою фігурою, що пояснюємо прагненням оратора наголосити не на його формі, а на змісті.

Крез, вислухавши сина, змушений відстоювати свою позицію. Структуру його аргументації подано на рис. 2.

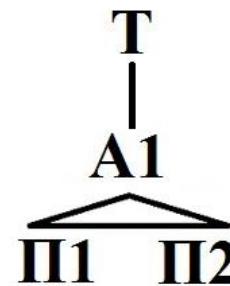

Рис. 2. Структура аргументації Креза

Промова Креза, хоч і розгортається вертикально, проте відрізняється від промови сина. По-перше, він розпочинає одразу з тезису (*ὦ παῖ, οὐτε δειλίην οὐτε ἄλλο οὐδὲν ἄχαρι παρίδων, τοι ποιεῶ ταῦτα, ἀλλὰ μοι ὅψις ὀνείρου ἐν τῷ ὕπνῳ ἐπιστάσα ἔφη σε ὀλιγοχρόνιον ἔσεσθαι* (I, 38) – *сину, ані боягузтва, ані нічого іншого негідного не почувши, роблю це для тебе, але видіння, поставивши уві сні, сказало мені, що ти довго не житимеш*). В ньому перш за все відзначаємо анафору заперечної частки *οὐτε*, вжитої двічі та близького до неї прислівника *οὐδὲν*, що надає висловлюванню категоричного характеру. За тезисом слідує аргумент (*ὕπὸ γὰρ αἰχμῆς σιδηρέης ἀπολέεσθαι* (I, 38) – *бо від залізного вістря загинеш*) і два посилання на його підтримку (перше: *πρὸς ὧν τὴν ὅψιν ταύτην τὸν τε γάμον τοι τοῦτον ἔσπευσα καὶ ἐπὶ τὰ παραλαμβάνόμενα οὐκ ἀποπέμπω, φυλακὴν ἔχων, εἴ πως δυναίμην ἐπὶ τῆς ἐμῆς σε ζῆς διακλέψαι* (I, 38) – *через це видіння я поспішив з цим твоїм шлюбом, і на заході тебе не відпускаю, приймаючи міри перестороги, якщо якось зміг би тебе вберегти за свого життя*; друге – див. далі по тексту). По-друге, його посилання не підсилені гарантіями, отже аргументація Креза трирівнева. Водночас у промові батька кількість посилань у порівнянні з промовою сина є більшою.

У другому посиланні відзначаємо антитезу: *εἴς γὰρ μοι μόνος τυγχάνεις ἐὼν παῖς· τὸν γὰρ δὴ ἕτερον διεφθαρμένον τὴν ἀκοὴν οὐκ εἶναι μοι λογίζομαι*. (I, 38) –

бо лише саме ти один є моїм сином, а другий, позбавлений слуху, вважаю, що не є моїм. Антитеза за зовнішньою структурою – двочленна, а за внутрішньою – представлена нефінітними формами дієслова *εἶμι* (бути), протиставлення яких здійснюється за допомогою заперечної частки *οὐκ*: *ἐὼν* ≠ *οὐκ εἶναι*, а також числівником *εἷς* (один) і прикметником *μονός* (єдиний) з одного боку, та займенником *ἕτερος* (інший) з другого. Різна кількість протиставлюваних елементів дозволяє вважати таку антитезу асиметричною. В результаті пропуску особового займенника *σύ* наголос переноситься на його означення: числівник *εἷς* (один) та прикметник *μονός* (єдиний) як найвагоміші слова аргументації Креза. Крім того, відзначаємо вживання іменника *παῖς* (син) у словах про першого сина та його відсутність у словах про другого, що підтверджує неоднакове ставлення батька до своїх дітей. Окрім цього, наведена антитеза свідчить про те, наскільки Крез цінить життя сина і пояснює, чому цар не дозволяє синові надалі брати участь у полюванні.

Такий невпевнений характер відповіді Креза можна пояснити або хвилюванням через несподівані запитання сина, що не дало йому часу чи змоги на підготовку відповіді. Або ж, можна припустити, що Крез поступово починає піддаватися аргументам свого сина. Попри правильність своєї аргументації, розгортання її від тезису до посилення на його підсилення, промова Креза є бідною на синтактико-стилістичні фігури – чотири (антитеза, анафора та два еліпсиси), звичні для промов подібного типу, і повністю дисоює з першою промовою сина.

Останній же, очевидно знайшовши батькове слабке місце, звертається з новою промовою, структуру якої подано на рис. 3:

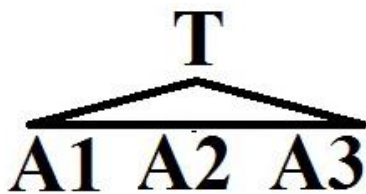

Рис. 3. Структура аргументації другої промови сина

Як видно зі схеми, отримавши слово вдруге, син вирішує не брати за взірць свою першу промову. Адже, його друге звернення до батька розпочинається з тезису та позбавлене будь-яких посилення і гарантій на підсилення аргументів. Водночас відзначаємо їх більшу кількість – три. Тобто Крезів син вирішив вести словесну атаку більшою кількістю аргументів (у першій його промові лише один аргумент) та зосередив увагу на засобах виразності аргументації.

У тезисі *τὸ δὲ οὐ μανθάνεις ἀλλὰ λέληθές σε τὸ ὄνειρον* (I, 39) – *цього ти не розумієш, але сон залишився для тебе прихованим*, – вжито, фактично, антонімічні дієслова: *μανθάνω* ≠ *λαθάνω* – *розуміти* ≠ *залишатись прихованим* (незрозумілим). Проте завдяки заперечній частці *οὐ* при дієслові *μανθάνω* ці дієслова стають контекстуальними синонімами *не розуміти* = *залишатись прихованим*, тобто син намагається двічі висловити ту саму думку, але в різній формі.

Свою аргументацію щодо неправильного трактування батьком сну Крезів син розгортає навколо ідеї

про те, що сон провіщає його смерть від залізного вістря, а в дикого вепра, на якого вони йдуть полювати, жодного вістря бути не може. Тому цілком закономірним видається варіативний повтор іменника *ἡ αἰχμή* (вістря): *αἰχμῆς ... αἰχμή ... αἰχμῆς* в аргументах.

Окрім цього, в першому аргументі сина, подібно до першої його промови, функціонують два риторичних запитання, побудованих у формі синтаксичного паралелізму, що передбачають очевидну негативну відповідь: *ὅς δὲ κοῖαι μὲν εἰσὶ χεῖρες, κοῖη δὲ αἰχμή σιδηρὴ τὴν σὸ φορέαι*; (I, 39) – *які є руки свині, яке вістря залізне, якого ти побоюєшся?* Ці риторичні запитання, що містять немалу долю іронії, покликані не лише остаточно переконати батька у правоті сина, але й довести, що тлумачення ним сну – хибне. Водночас відзначаємо в них еліпсис дієслова *εἰσὶ* при іменнику *αἰχμή*, щоб наголосити на знарядді смерті.

У наступних двох аргументах син, володіючи інформацією, що сон не передбачав його загибелі ні від ікла, ні від чогось іншого, що притаманне вепрам, все одно наголошує на можливості такого провіщення і цим самим, з одного боку, висловлює повагу до думки батька, категорично не заперечуючи її, проте з іншого боку, він сприяє її відхиленню останнім: *εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ ὀδόντος τοι εἶπε τελευτήσῃν με, ἢ ἄλλου τευ ὃ τι τοῦτο ἔοικε, χρῆν δὴ σε ποιέειν τὰ ποιέεις* – *якщо від ікла, сказав [сон], що я помру, чи від чогось іншого, що є до цього подібним, треба, щоб ти робив те, що робиш*. Привертає до себе увагу анадиплосис в кінці другого аргументу *ποιέειν τὰ ποιέεις*. Тобто аргументатор намагається привернути увагу реципієнта саме до повідомлення в кінці речення, що простежується і в наступному заключному аргументі: *ἐπεῖτε ὃν οὐ πρὸς ἀνδρας ἡμῖν γίνεταί ἡ μάχη, μέτεξ με*. (I, 39) – *та й потім, битва у нас відбувається не проти мужів, відпусти мене*. Він закінчується прямою вимогою – *μέτεξ με* (відпусти мене).

Отож друга репліка сина Креза характерна іншою структурою у порівнянні з першою. Аргументація продовжує зберігати лише вертикальний напрям, проте кількість рівнів скорочується: юнак розпочинає з тезису, який підкріплюють три аргументи. Стратегія його аргументації і далі базується на використанні численних синтактико-стилістичних засобів (6), які слугують як єднальними ланками між елементами доведення, так і додатковими засобами переконання. До них зараховуємо риторичне запитання (2), варіативний повтор (1), анадиплосис (1), еліпсис (1) та синтаксичний паралелізм (1). Усі фігури розміщені у промові рівномірно.

Така яскрава аргументація сина не залишила Крезові, що і без того аргументував невпевнено, іншого виходу, окрім капітуляції, вираженої у його короткій репліці-тезисові: *ὦ παῖ, ἔστι τῇ με νικᾶς γνώμην ἀποφαίνων περὶ τοῦ ἐνυπνίου. ὥς ὢν νενικημένος ὑπὸ σέο μεταγινώσκω, μετήμι τε σὲ ἵεναι ἐπὶ τὴν ἄρην* (I, 40) – *сину, ти переміг мене, наводячи думку про сновидіння. Будучи переможеним тобою, поступаюся, дозволяю, щоб ти пішов на полювання*. Серед синтактико-стилістичних засобів у цьому тезисі присутні лише проста за зовнішньою структурою антитеза, виражена однокореневими антонімами, які є різними станами дієслова *νικάω* (перемагати): *νικᾶς* ≠ *νενικημένος* – *ти перемагаєш* ≠ *я переможений* (тобою).

Таблиця 1. Розподіл синтактико-стилістичних засобів у промовах

I (син)	3Ат + 4РЗ + 2 Аф + 1ВП + 2СП + 1Ел	13 мовних засобів
II (батько)	1Ат + 1 Аф + 2 Ел	4 мовні засоби
III (син)	2 РЗ + 1 ВП + 1 СП + 1 Ел + 1Ап	6 мовних засобів
IV (батько)	1Ат	1 мовний засіб

Таблиця 2. Коефіцієнт концентрації мовних засобів у промовах

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
I (син)	5,5	13	2,3
II (батько)	5	4	0,8
III (син)	5	6	1,2
IV(батько)	1,5	1	0,6
Разом	17	24	1,4

Проведене дослідження дає змогу констатувати:

1) Усі промови обох мовців різнорівневі, проте відзначаємо спад у кількості рівнів у ході аргументації: перша промова сина має чотири рівні (Т, А, П, чотири Г), промова Креза – три (Т, А, два П), друга промова сина – два (Т і три А), друга репліка Креза – один (Т). Це пояснюємо недостатньою переконливістю батька, а у випадку сина – його зосередженням на якомога більшій кількості аргументів. Порядок аргументації Креза і його сина – вертикальний, проте в різному напрямку: перша промова Крезового сина закінчується тезисом, а в наступних промовах юнака і його батька, навпаки, тезис розміщений на початку. За кількістю аргументів промова сина Креза переважає аргументацію батька у співвідношенні чотири до одного. Перевагу юнак здобуває і кількістю гарантій: чотири за повної відсутності останніх у Креза. Лише посилянє у царя на одне більше (два), ніж у сина, проте це не відіграє значної ролі, враховуючи загалом малу кількість аргументів в його словах. Отже, Крез, не маючи достатньої кількості доказів своєї правоти, програє синові щодо основних елементів аргументації.

2) Як видно з наведеної вище таблиці (Таб.1) в двох промовах царя простежуємо лише дві антитези (Ат), два еліпсиси (Ел) та одну анафору (Аф). Натомість Крезів син застосовує повний арсенал різноманітних засобів: антитезу, риторичні запитання (РЗ), варіативні повтори (ВП), анафору, синтаксичний паралелізм (СП), анадиплосис (Ап) та еліпсиси. Найуживанішими засобами виявилися риторичне запитання (6) та антитеза (5). На користь сина свідчить і коефіцієнт концентрації мовних засобів у промовах (Таб.2): попри майже однаковий розмір реплік середній коефіцієнт сина (1,75) перевищує батьків (0,7) більше, ніж в 2 рази.

3) Враховуючи монохромність промов Креза у порівнянні з багатою гамою синтактико-стилістичних фігур у його сина, недостатню аргументованість думок царя поряд зі значною кількістю аргументів його нащадка, перемога останнього була очевидною: син здобув прихильність батька і його дозвіл на участь у полюванні. Проте, як відомо з історії про Креза та Адраста, хвилювання царя не було марним, і його син, як і було провіщено уві сні, загине не від кабана, а від залізного вістря списа, кинутого в нього на полюванні випадково.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Агапов Е.П. Теория и практика аргументации / Е.П. Агапов. – Ростов-на-Дону, 2009. – 103 с.
- [2] Алексеев А.П. Философский текст: идеи, аргументация, образы / А.П. Алексеев. – М.: Прогресс-Традиция, 2006. – 328 с.
- [3] Бекетова О.В. Организационные формы аргументации в межах мікро- та макроструктури тексту публічного мовлення / О.В. Бекетова // Державне управління: теорія та практика. – 2006. – № 1 / URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/zmist.htm> – Назва з екрану.
- [4] Васильев Л.Г. Аргументативно-лингвистические принципы понимания теоретического текста / Л.Г. Васильев // Вестник Российской коммуникативной ассоциации. – 2002. – № 1. – С. 16-23.
- [5] Гуторов В.А. Политическая аргументация и генезис политической философии: методологические аспекты / В.А. Гуторов // Мысль. – 2006. – № 6. – С. 149-159.
- [6] Емерен Ф.Х. Речевые акты в аргументативных дискуссиях / Ф.Х. Емерен, Р. Гротендорст. – СПб.: Васильевский остров, 1994. – 238с.
- [7] Зарицька І. Структурні типи аргументованих мовленнєвих актів сучасної української мови: комунікативно-прагматичний аспект / І. Зарицька // Лінгвістичні студії. – 2009. – № 18. – С. 161-164.
- [8] Красненко О.М. Композиційний і риторико-аргументативний типи структур французького наукового тексту з міжнародних відносин / О.М. Красненко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 8. – С. 272-276.
- [9] Третьякова Т.П. Опыт лингвистического анализа аргументации в политическом диалоге / Т.П. Третьякова // Коммуникация и образование: Сб. статей. – 2004. – С. 299-320.
- [10] Toulmin, S. The Uses of Argument / S. Toulmin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1958. – 262 p.

REFERENCES

- [1] Ahapov, E.P. Theory and practice of argumentation / E.P. Ahapov. – Rostov-on-Don, 2009. – 103 p.
- [2] Alekseyeva, A. P. Philosophical text: ideas, argumentation, images / A.P. Alekseyeva. – Moscow: Progress-Traditsiya, 2006. – 328 p.
- [3] Beketova, O.V. Organizational forms of argumentation within micro- and macrostructures of a public speech text / O.V. Beketova // Public Administration: theory and practice. – 2006. – № 1 / URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/zm>. – Title from the screen
- [4] Valysyev, L.H. Argumentative and linguistic principles of interpreting a theoretical text / L.H. Valysyev // The Herald of the Russian Communicative Association. – 2002. – № 1. – P. 16-23.
- [5] Hutorov, V.A. Political argumentation and genesis of political philosophy: methodological aspects / V.A. Hutorov // Mysl (Thought) Publishing House. – 2006. – № 6. – P. 149-159.
- [6] Yeemer, F. Kh. Speech acts in argumentative discussions / F.Kh.Yeemer, R. Hrotendorst. – SPb: Vasylyevskiy Ostrov Publishing House, 1994. – 238 p.

- [7] Zarytska, I. Structural types of argumentative speech acts of the modern Ukrainian language: communicative and pragmatic aspect / I. Zarytska // Linguistic Studies. – 2009. – № 18. – P. 161-164.
- [8] Krasnenko, O.M. Compositional and rhetoric-argumentative structure types of the French scientific texts in international relations / O.M. Krasnenko // Scientific Herald of Lesya Ukrainka Eastern European National University in Volyn. – 2010. – №. 8. – P. 272-276.
- [9] Tretyakova, T.P. Experiment of the linguistic analysis of argumentation in the political dialogue / T.P. Tretyakova // Communication and Education: collection of articles. – 2004. – P. 299-320.
- [10] Toulmin S. The Uses of Argument / S. Toulmin. – Cambridge : Cambridge University Press, 1958. – 262 p.

Syntactic and stylistic means for achieving effectiveness of dialogical argumentation in the book “*The History*” by Herodotus (as based on the dialogue between king Croesus and his son)

S.V. Zubchenko

Abstract. The article examines the dialogue between Croesus and his son in which the last one persuades his unwilling father to allow him to go hunting. Key elements of argumentation and corresponding schemes have been elaborated on the basis of analysis of the argumentation structure of the speeches of each dialogue participant. The article reveals the whole range of syntactic and stylistic structures applied by both participants and outlines the complex of means which contributed to achieving effectiveness of argumentation.

Keywords: *antithesis, argumentation, argument, thesis, reference, guarantee, dialogue, syntactic and stylistic structure*

Міфопоетика англійського «високого» роману бароко

М.О. Зуєнко*

Полтавський національний педагогічний університету імені В.Г. Короленка, Полтава, Україна

*Corresponding author. E-mail: marina_zuenko@mail.ru

Paper received 11.07.15; Revised 20.07.15; Accepted for publication 24.07.15.

Анотація. Стаття присвячена вивченню міфопоетики англійського «високого» роману на прикладі романі «Аретина, або серйозний роман» Дж. Макензі (1660) та проаналізовано імплементації міфоматеріалу на тематичному, мотивному, образному, композиційному, жанровому та стилізовому рівнях художнього твору. Зокрема відзначено міфологему божественного нарцисизму в образі короля, розкрито значення календарного циклу як алегорії людського життя, досліджено рецепцію античної міфології бароковим митцем.

Ключові слова: бароко, роман, міфопоетика, міфологема, алегорія

Поетикальні, жанрові і стильові особливості англійського роману XVII ст. стали предметом досліджень О.А. Куз-нецової, А. Цухер, Л. Поттер, Г. Перрі, С.О. Ватченко, Н.Г. Пасхарьян та ін., проте міфопоетичний аналіз англійської романної літератури бароко не здійснювався системно. «Високе» бароко представлене в англійській літературі галантно-героїчними і політико-алегоричними романами: «Аретина» (1660) Джорджа Макензі, «Партеніс» (1655–1669) Ро-джера Бойла, «Теофанія» (1655) Вільяма Сейла, «Пан-талія» (1659) Р. Бретуейта, «Дон Хуан Ламберто» (1661) Дж. Філіпса або Т. Флатмана, «Принцеса Клорія» (1661) П. Герберта та ін. Англійський бароковий роман XVII ст. продовжує традиції середньовічного роману і культ лицарства, разом з тим жанр роману зазнає певних трансформацій. «Низове» бароко репрезентується через шахрайські, комічні, бурлескні романи.

Так, в процесі імплементації міфу в художній текст В.М. Топоров розрізняє два процеси: міфологізація і деміфологізація. Процес міфологізації більш характерний для літератури доби бароко. Міфологізація – це створення найбільш семантично багатих, енергетичних, і тих, що мають силу образів дійсності. Деміфологізація – це руйнування стереотипів міфопоетичного мислення, що втратили свою “підйомну” силу, в їх єдиному прагненні максимально підтримати можливості зв’язку людини зі сферою буття, що відкривається живим словом [5, с. 5]. Тоді як Л. Коуп стверджує, що процес деміфологізації властивий літературі епохи модернізму. У книзі Л. Коуп «Міф» [8] розглянуто чотири найбільш поширені типи міфологічних нарацій: міф про родючість, міф про творення, героїчний міф і міф порятунку.

Метою нашого дослідження є вивчення способи імплементації міфоеlementу в романі Джорджа Макензі (1636–1691) «Аретина, або Серйозний роман» (1660) та інтерпретації міфоматеріалу бароковим письменником, на основі чотирьох видів міфологічних парадигм, запропонованих Л. Коуп. Для реалізації поставленої мети нами буде застосований типологічний метод, а також міфопоетичний аналіз.

Дж. Макензі користувався повагою при королівському дворі і був відзначений королем Карлом I в 1678 р., за відданість, яку він виявляє для підтримки королівської влади. Він займав високу посаду при дворі короля, його називали королівським адвокатом. Разом з тим його романи вважають першими шотландськими романами. Тож твори Дж. Макензі безпосередньо пов’язані із королівською придворною політикою того

часу. Його романи написані в традиції Середньовіччя *speculum principis*. Разом з тим це роман-кодекс або *roman à clef*, в якому утверджуються ідеї рояліста, на підтримку священного права короля та прославлення мудрості короля. Дж. Макензі отримує освіту в Шотландії та Франції. У французькому університеті він вивчає не лише право, а й захоплюється французькими романами. Він стає частим відвідувачем французьких салонів, захоплюється творчістю Дж. Скудері, і обирає стиль творів письменниці як взірцевий, адже твори написані у формі бесіди, мова творів – сучасна французька, мова повсякденного спілкування придворних вельмож і дам. У передмові до роману Дж. Макензі пише про Джорджа де Скудері, як чоловіка, проте це лише псевдонім, який обрала собі Мадлена де Скудері (1607 – 1701), ховаючись за іменем свого брата. Салонна культура Франції дала поштовх на створення подібних салонів в Англії. Традицію ведення салонної культури в Англії започаткувала королева Генрієтта Марія в 1625 році, яка вийшла заміж за англійського короля Карла I, і їхала до Англії з великою кількістю французьких придворних дам. Серед французької еліти того часу великою увагою користувалися романи Мадлени де Скудері. Своєрідність стилю французьких романів Дж. де Скудері полягала ще й в тому, що вона писала усі свої романи сучасною французькою мовою.

Дж. Макензі пише свій перший роман «Аретина», зазначаючи у назві, що це серйозний роман для жінок. І в передмові звертається до жінок (“Fair ladies”). Свій роман він публікує на сусідній вулиці з появою сонця, про що теж зазначено на обкладинці книги (“at the sign of the Sun, on the North-side of the street”).

У передмові до «Аретини» Дж. Макензі виокремлює чотири стилі. Перший стиль – університетський, який тяжіє складними термінами, запозиченими з латинської або грецької мови, він властивий ораторам, проте митець вважає, що його недоречно використовувати, щоб переконати в чомусь людину, оскільки вона може не знати значення запозичених термінів. Другий стиль підходить для філософів і проповідників, які керуються правилом: говорити коротко, але сильно, тобто їхні речення повинні бути короткими, але ємкими. Третій стиль властивий для баристерів, які у своїх промовах керуються законом, їхня мова багата на порівняння, разом з тим у цьому стилі говорив придворний пророк Натан (Старий Заповіт) і Ісус Христос з марнославними іудеями (Новий Заповіт). Четвертий стиль, яким послуговувалась Дж. Скудері, є гармонійним і солодким, де, на його думку, епі-

тети використовуються до ладу. Разом з тим він говорить про паризьких дам, які навчилися прикрашати вже не лише своє обличчя, а й свою мову. Тож, на думку Дж. Скюдєрі, мова творів повинна бути пишною, митець красномовним, проте стиль оповіді в романі має нагадувати дружню бесіду.

Міфологічна парадигма героя закладена в романі з першого рядка передмови, де Дж. Макензі благословляє свій роман торувати шлях до сердець благочестивих читачок, як мати залишала Мойсея: "I do, like Moses trembling mother, leave this first born upon the banks of envies current".

Основною міфологемою роману «Аретина» Дж. Макензі, є священний нарцисизм, який полягає в абсолютній правоті короля як помазаника Бога на Землі. Романи Дж. Макензі відзначаються дидактичним характером, у них утверджується доброчесність над пристрастю, розум над емоціями. Головний герой Монантроп, очільник Єгипту, зображений автором в глибокій меланхолії, він виховує в собі вміння управляти своїми бажаннями та індивідуальними емоціями задля справедливого правління державою.

Роман «Аретина» є політико-алегоричним, приурочений історичним подіям, актуальним на той час для Великої Британії, втрата Шотландії незалежності. Тож Афіни в художній площині роману є власне Шотландією. Автор на початку роману знайомить читача із поведінкою Єгипту, якого охопила меланхолія, і він замислюється над тим, що ліс може бути місцем для жертвоприношення думок. На думку правителя, ліс може замінити гай, де друїди-жерці здійснювали свої жертвоприношення: "MELANCHOLY having lodged it self in the generous breast of Monanthropus (lately Chancellour of Egypt) did, by the chain of Charms, so fetter[s] the feet of his Reason, that nothing pleased him now but that whereby he might please that passion; thinking all the time misspent which was not spent in its service, frequenting more Woods than Men, deeming them the only fit grove to sacrifice in, the choicest of his thoughts to the worst of his passions [10]". У книзі «Сер Джордж Макензі, адвокат короля, з Роузхо. Його життя і час 1636–1691» А. Ланг зазначає, що роман «Аретина» нині вже не може читати задля задоволення, героїв у романі безліч, проте вони не цікаві сучасному читачеві. І загалом Дж. Макензі писав про Єгипет, не знаючи про нього нічого. Художній час дії в романі – це час правління Птолемеєвської династії IV-I століття, елліністичний період в історії Єгипту, який на той час був густо вкритий непрохідними лісами [9, с. 27].

Художній простір роману охоплює Єгипет, Афіни, Фракію, Лакедемон. Сакральним місцем в романі «Аретина» стає пустеля, оскільки саме тут відбувається ініціація правителя, який щоразу переступає через поріг власного дому в пошуках сакрального досвіду, нового знання. Переступити межі своєї землі, вирушити в мандри означає розпочати нове життя. Ритуал ініціації короля пов'язаний із календарним міфом. Душевні сили правителя Єгипту Монантропа майже вичерпані, він вирушає до сусідньої пустелі, поспішаючи до долини, в якій немає нічого окрім дерев, а дерева не мають ніяких плодів. Шотландець за походженням Дж. Макензі майстерно володіє шотландським фольклором і для створення химерного образу, звертається до загадки, в

якій предмет чи явище може вгадуватися через зовнішню схожість. Акумулюючи ряд образів для розкриття мотиву смутку, автор увиразнює стан меланхолії, який був притаманний членам французьких, а згодом англійських салонів часів королеви Генрієтти Марії, навіть дозвіл бути відвідувачем таких салонів надавався особі здатній до меланхолії. У XVII столітті меланхолія означала певний стан, що сприяв виконанню розумових вправ, спрямованих на розвиток уяви ("the game of imagination" – укр. гра уяви), і не потребувала значних емоційних затрат. Пустеля слугує символом спокою, місцем для медитацій і територією смерті («the region of death»): "Wherefore, having one day wandered abroad in a neighbouring Desert, he came at last to a deep Valley, fruitfull of nothing but Trees, and Trees fruitfull of nothing but Melancholy, overlook by Rocks, in whose wrinkled faces, aged Time had plowed thousands of deep furrows, whose gloomy brow threatened" [10, с. 3].

Міф порятунку і ритуал жертвоприношення актуалізується в сюжетній лінії, що розгортається довкола подій в пустелі. Оповідь ведеться про те, як двоє жінок вирушили в небезпечний шлях задля спасіння свого брата, щоб поклонитися в Дельфах богу Аполлону і принести йому в жертву дві черепахи. Проте відійшовши дванадцять миль від дому, ці дві леді були пограбовані, кузені, що їх супроводжували були вбиті, а їх забрали до себе джентльмени в масках. Опинившись серед злочинців, леді самі стали жертвами. Для леді відкрився демонічний світ своїх володарів через обличчя відьми, яка опікується джентльменами в масках. Образ відьми контрастує з образом Великої матері, яка дбає про свій рід. Відьма не була матір'ю цих злочинців, а нянею одного із тих, хто хотів обрати свою полонянку собі за дружину. Проте щасливий випадок і зустріч з двома лицарями в пустелі врятували їх від рабства.

Споглядання є основною наративною формою в романі і традиційною для міфу. Міфологема саду репрезентується в романі, як місце раю для однієї людини, правителя Єгипту, де пташник, дерева, мармур, квіти і вода в басейні з відтінками різних кольорів, створених завдяки різних мінералів, слугують для правителя місцем щоденного оновлення почуттів, милуючись барвистими кольорами і звуками: "So going abroad, he conducted him to a Garden, all enameled with Flowers, chequered all alongst according to their several colours, and thereafter to an Aviary, wherein grew many fragrant odoriferous Trees, wherein Birds of All Nations, and of all colours, nested, and withal shadowed a Walk, wherein one would hear their dissonant voices conspiring to make one melodious harmony, which seemed to be Natural Lute <...>; her Monanthropus used very morning and evening to recreate both his ears and eyes, with variety both of notes and colours" [10, с. 3]. Саме в саді зізнається лицар Менгіст правителю Єгипта у тому, що він насправді є принцом Ефіопії, і прибув до Єгипту, щоб здобути прихильність його доньки. Міфологічне сприйняття саду розкривається в романі як місце для прогулянок і любовних побачень, разом з тим це сакральний простір, де людина відкриває свій внутрішній світ. Ю. М. Лотман зауважував: «Макрокосм пейзажу метафорично пов'язаний з мікрокосмом людської особистості і суспільства» [3, с. 478] У даному творі образ доглянутого саду є контрастом до людського повсякдення, це земний образ

світового порядку. З образом саду тісно пов'язаний образ людської мрії, і він є ідеальним земним простором, який підвищує значення усіх справ, що відбуваються в ньому. Власне завершальним художнім простором в романі теж стає сад, де лицарі Мегіст і Філаріт освічуються в коханні і захоплюються красою своїх наречених – Агапети і Аретіни.

Лицар є головним героєм галантно-політичного роману, який відзначається такими рисами: галантність, героїзм та меланхолія. Лицар характеризується ще й постійністю в своїх почуттях і переконаннях. На той час великим попитом користувався трактат Юста Ліпсія «De Constantia» (1584). Меланхолія охопила думки Філаріта, і він вже не міг ні про що інше мріяти, як про доньку правителя Єгипта Аретіну. О.А. Кузнецова переконана, що «техніка мріяння» в салонній культурі, а отже і в героїко-алегоричних та політико-алегоричних романах, не вимагала від людини значної емоційної напруги чи душевних сил, це була салонна гра, яка полягала в умінні вишукано фантазувати, тим самим здійснювати розумові вправи та отримувати задоволення від власної винахідливості [2, с. 42]. Проте тривалий час Мегіст не може відкрити свої почуття до Агапети, через те, що її батько, правитель єгипту з його радником, вважають Мегіста загрозою для їхньої країни, оскільки через шлюб з Агапетою, він може претендувати на трон. Проте Мегіст допомагає королеві Єгипту вести оборонну лінію у війні, та це теж не переконали правителя. Врешті Мегіст одружився з Агапетою, і вона стане принцесою Ефіопії, а Єгипет втратить своїх союзників і стане доменом іншої держави.

Іронічне ставлення до античних богів, і до паганізму в цілому, розкривається в романі через ситуацію з перевдяганням. Рицар Мегіст (the Prince of Ethiopia) наказує своєму слугі сховатися високо на дереві, обгорнутися в кору дуба і зіграти роль бога Меркурія, в якого рицар Філаріт благає заступництва, щоб отримати руку доньки повелителя Єгипту – Аретіни (з латинської її ім'я означає добродієність). Римський бог Меркурій шанувався як покровитель у різних справах, а також сприяв успішній комунікації. Священний дуб (the sacred oak), який особливо шанували в англійській національній міфології, як світове дерево, що з'єднує підземний, земний, небесний світи, нівелюється в романі і ставлення до сакрального місця пращурів.

Водночас бароко це стиль, який культивує парадокс, тому разом із іронічним ставленням до античних богів, демонструється і шанобливе звернення до них. Дж. Макензі залучає до оповіді прямі звернення до античних римських богів або ж використовує імена богів задля порівняння, пояснення значущості того чи іншого явища. Зокрема, в розмові з ізраїльтянином принцеса Аретіна дізнається про сутність моноцентризму – віру в одного Бога. Разом з тим, образ Бога розкривається шляхом порівняння, залучаючи до опису характеристик Бога богів з давньогрецької та давньоримської міфології: “The omnipotent and omniscient God (for I acknowledge but one; for, if there be any God, he must be infinite, and if infinite, he must be one is not infinite, seeing he wanteth the perfections of his fellows, and so something may be added to his perfection. And the diversity of your gods, shewes not the plurality of the gods, but denoteth only the diversity of the true God his Attributs: for, he is

wife, and his wisdom is represented by your Apollo; He is most irresistible, which is figured to you by your god Mars” [10, с. 44] Вдаючись до художнього паралелізму, Дж. Макензі в художній картині світу чітко проводить межу між земним і небесним, указуючи, що людина в земному світі є грішною і має певні вади та недоліки. Натомість ідеальний світ є світ небесний, який характеризується ідеальною красою і добродієністю. У міфологічній картині світу роману «Аретіна» розкривається сутність міфологеми дому і божого дому. Відправившись в довгу мандрівку Аретіна і Філаріт опиняються в густому лісі і на шляху їм трапилось помешкання ізраїльтянина. В описі помешкання ізраїльтянина, який відмовився від життя в соціумі, щоб на самоті пізнавати таємниці природи, автор уперше вживає слово «дім», «дім задоволення» (the house of pleasure). Міф першотворення репрезентований через образ первісного дому в скелі, де на відстані витягнутої руки є все, щоб вдовольнити спрагу і голод. Політичний контекст роману прочитується в скаргах старця про те, що йому не сила терпіти мізерне становище своєї країни і своїх громадян. На його переконання від людей бідних духом не можна нічому навчитися, а багатство природи, розкриття її таємниць, наблизить його до пізнання Божого задуму: “Where Nature had been the only Architecture, yet so handsomely arched and pended, that it might have passed for one of Art Master-pieces; within there stood a Table, whereon were some old Volumns, and some of his own Manuscripts; over it hung some Walnut and Fig-trees, which were his only granaries, and which reached him his food in at his window: two steps below the entry without, was a spring of crystal water” [10, с. 43].

Життя людини представлене в романі алегорично, як вертикальний рух (“yet shall never climb to Heaven” – укр. дослівно: ще ніколи не доповзуть до Небес). Земне життя уподібнюється календарному циклу і розкривається автором алегорично через людські пороки, які не уможливають ідеальне життя, життя з Богом на землі: “Every Age seems a season wherein grows a distinct crop of Vices: in infancy, ignorance; in youth, love and vanity; in middle-age, ambition, revenge, and prodigality; in old age, jealousy, dotage, and avarice: yea, the virtues themselves which are to be founded there, can not stand upon their legs”. Моралізаторська сентенція звучить наступним чином: основою життя небесного є добродієність (англ. virtue), проте людина стає добродієсною, коли має відповідне підґрунтя, яке не перебачає наявності пороків. Тому ідеальне життя – добродієнне, не співмірне з земним: На довершення своїх роздумів ізраїльтянин демонструє черепи Олександра Македонського і Платона, якими увиразнює усю суєтність людського життя. Земне життя у світлі бароко постає марним (the vanity), а людина не росте духовно, а лише борсається в повсякденності (a crawling man).

Отже, основним концептом галантно-героїчного роману є героїзм, який висвітлюється як природне вираження чоловічого розуму; разом з тим героїзм слугує законним і благородним представленням героя в соціумі і демонструє його як розсудливого короля/ правителя/ лицаря. Міфологічна парадигма героя репрезентується шляхом актуалізації в художньому тексті міфологеми жертви, міфологічного мотиву жертвоприношення і чарівного порятунку.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Кузнецова А.А. Поэтика английского галантно-героического романа : автореф. дис. на соискание научн. степени кандидат филологических наук : 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (литературы Европы)» / Кузнецова Алена Андреевна. – М., 2012. – 27 с.
- [2] Кузнецова А.А. Салонная культура XVII в. и английский галантно-героический роман / Кузнецова Алена Андреевна // Вестник православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 3. Филология. – 2012. – №27. – С. 32-49.
- [3] Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии / Лотман Ю. М. – СПб: Искусство-СПб., 1999. – 848 с.
- [4] Словарь библейных образов / под. ред. Л. Райкена, Д. Уилхойта, Т. Лонгмана. – СПб, 2005. – 1019 с.
- [5] Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: исследование в области мифопоэтического: Избранное / Топоров В. Н. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 624 с.
- [6] Цурхер А. Английский роман семнадцатого века / Цурхер А. – М., 2007.
- [7] Поттер Л. Тайные обычаи и тайная литературная деятельность: Роялистская литература 1641 – 1660 / Поттер Л. – Л., 1989.
- [8] Coupe, L. Myth / Laurence Coupe. – Abingdon: Routledge, 2009. – 230 p.
- [9] Lang, A. Sir George Macckenzie, King's Advocate, of Rosehaugh. His Life and Times 1636(?) –1691 / Andrew Lang. – Clark, New Jersey: The Lawbook, Exchange, Ltd., 2005. – 347 p.
- [10] Mackenzie, G. Aretina; or the Serious Romance / Written originally in English / George Mackenzie. – Edinburgh, 1660. – 456 p. / URL: <http://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A50450.0001.001/1:8?rgn=div1;view=fulltext>
- [11] Parry, G. The Seventeenth Century. The intellectual and Cultural Context of English Literature, 1603-1700 / G.Parry. – London; New York, 1989. – P. 166-168.

REFERENCES

- [1] Kuznyetsova, A.A. The Poetics of English Gallant-Heroic Novel : Abstract of PhD Thesis. – M., 20012. – 27 p.
- [2] Kuznyetsova, A.A. The Salon Culture of the XVIIth century and English Gallant and Heroic Novel // Vestnik of Orthodox Sviatitihonosky Humanitarian Institute. Seria 3. Philology. – 2012. – #27. – P. 32-49.
- [3] Lotman, Yu.M. About Poets and Poetry. –St Petersburg, 1999. – 848 p.
- [4] Dictionary of Biblical Images / gen.ed. L.Raykin. – St. Petersburg, 2005. – 1019p.
- [5] Toporov, V.N. Myth. Ritual. Symbol. Image: the Investigation on Mythopoeia. – Moscow: Progress-Kulture, 1995. – 624 p.
- [6] Tsurkher, A. The English Novel of the 17-th century / Tsurher A. – Moscow, 2007. –
- [7] Potter, L. Misterious customs and Secret Literary Activity. The Royal Literature 1641 – 1660. – Leningrad, 1989.
- [8] Coupe, L. Myth / Laurence Coupe. – Abingdon: Routledge, 2009. – 230 p.
- [9] Lang, A. Sir George Macckenzie, King's Advocate, of Rosehaugh. His Life and Times 1636(?) –1691 / Andrew Lang. – Clark, New Jersey: The Lawbook, Exchange, Ltd., 2005. – 347 p.
- [10] Mackenzie, G. Aretina; or the Serious Romance / Written originally in English / George Mackenzie. – Edinburgh, 1660. – 456 p. / URL: <http://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A50450.0001.001/1:8?rgn=div1;view=fulltext>
- [11] Parry, G. The Seventeenth Century. The intellectual and Cultural Context of English Literature, 1603-1700 / G. Parry. – London; New York, 1989. – P. 166-168.

Mythopoeia of English “High” Baroque Novel

M. Zuyenko

Abstract. The article deals with the analysis of mythopoeia of the novel by G. Mackenzie “Aretina, or Serious Novel” (1660). The implementation of mythical material is studied at all levels of literary work such as theme, motif, image, genre, composition, style, etc. The mythical motives such as victim and sacrifice are revealed as well as the mythical image of garden, desert, pilgrimage. The man’s life as a calendar myth is represented in the novel. The mythical motif of divine narcissism is discussed. The attitude towards ancient mythology of baroque writer is revealed.

Keywords: *baroque, novel, mythopoeia, mythical motive, allegory*

Міський текст у термінологічному полі сучасного літературознавства: історія вивчення пражських мотивів та пражського тексту

Ю.Д. Крюкова*

кафедра теорії літератури та зарубіжної літератури
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
*Corresponding author. E-mail: krjukowajuli@gmail.com

Paper received 16.07.15; Revised 24.07.15; Accepted for publication 28.07.15.

Анотація. У статті пропонується аналіз літературознавчих праць присвячених вивченню міських текстів у світовій науці. Визначаються основні пріоритети й напрямки дослідження В. Абашева, Н. Анциферова, Ю. Лотмана, Н. Медніс, В. Топорова, Д. Годрової та ін. Простежується генеза, еволюція та особливості розвитку пражських мотивів та пражського тексту.

Ключові слова: міський текст, пражський текст, надтекст, мотив, семіотика

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтерес до дослідження образу міста та міських текстів виник у літературознавстві дещо пізніше, ніж у мистецтвознавстві, а саме у 70-х роках ХХ століття. Такий інтерес був зумовлений процесом інтенсивного вивчення специфіки тексту в теорії літератури. Основоположні характеристики тексту були розвинуті у структуралістських концепціях Р. Барта, Ц. Тодорова, Ю. Крістеві та працях представників московсько-тартуської семіотичної школи. Вони стверджували, що будь-яка реальність, занурена у сферу культури, починає функціонувати як знакова. Відношення до знаку та знаковості складає одну з основних характеристик культури.

Такий підхід став поштовхом для досліджень у якості тексту практично всіх витворів мистецтва та реалій культури. Місто як найважливіший феномен культури опинилося в центрі уваги семіотики. У рамках семіотичного підходу воно почало розглядатися, з одного боку, як текст, а з іншого – як механізм породження текстів, що й стало першопричиною дослідження міських текстів у літературознавстві.

Актуальність вивчення міського тексту обумовлена передусім тим, що в останнє десятиліття в науці зріс інтерес до вивчення цієї проблеми, підтвердженням цьому є ряд публікацій, монографій і захищених дисертацій, які викликають велике зацікавлення, бо глибоко й різнобічно розкривають специфіку локальних міських текстів як у літературознавчому, так і в соціокультурному аспектах. Дослідження тексту здійснюється з урахуванням проблем міжкультурної комунікації, сфери взаємодії різних культур та етносів.

Метою дослідження є аналіз основних літературознавчих праць присвячених вивченню міських текстів, та генези, еволюції й особливостей розвитку пражських мотивів і пражського тексту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У вітчизняному літературознавстві інтерес до вивчення міської тематики був ініційований так званим “екскурсійним методом” дослідження історії та культури міста, який був запропонований І. Гревсом. Найяскравішим його послідовником став Н. Анциферов. Особливістю його праць, присвячених Петербургу, був комплексний підхід у вивченні міста як живого організму. Н. Анциферов вважав, що лише за допомогою комплексного підходу у вивченні міських топосів можна дослідити “душу міста”, її вплив на долі людей. У статті “Genius loci” він вказує на те, що шлях до пізнання душі міста ле-

жить через пізнання його зовнішнього образу. Дослідник підкреслює, що для художніх характеристик міста важливими є назви його вулиць, брам, будівель і т. ін.

Ідеї Н. Анциферова розвиває В. Топоров, котрий ще у 1973 році дав ґрунтовне визначення терміну “міський текст”. У статті “Петербурзькі тексти і петербурзькі міфи” В. Топоров визначив міський текст як те, що “місто говорить само про себе – неофіційно, неголосно, не заради якихось амбіцій, а просто внаслідок того, що місто і його мешканці вважали природним виразити у слові свої думки й почуття, свою пам’ять і бажання, свої потреби і свої оцінки. /.../ Термін життя цих текстів короткий. Проте швидкоплинність життя... врівноважується тим, що час не тільки стирає тексти, але і створює, й репродукує нові...” [9, с. 259]. Наразі цілком зрозумілими в означеному контексті є наміри й конкретні спроби вітчизняних дослідників осмислити місто як категорію національної культури, репрезентанта знакових трансформацій соціокультурного простору в епоху революційних переворотів і катаклізмів початку ХХ століття.

Коли на початку ХХ століття на зміну класичному типу мислення приходить неklasичний, необхідними стають нові терміни, які б передавали ментальну специфіку нової епохи. Перевтілень зазнає і поняття міського тексту. Місто набуває особливих якостей, характерних структур, котрі роблять його кардинально новим, насиченим смислами, відбувається його залучення у текстовий простір культури, у сферу символів. Місто починає трактуватися двоюко – як об’єкт матеріальної реальності і як семіотичний об’єкт.

Семіотичний об’єкт створюється шляхом метафоризації та символізації певних особливостей матеріального предмета. Чим складніший об’єкт, тим вищий ступінь його символізації. Звісно, такі трансформації відбуваються за власними законами та в тісній взаємодії з різними чинниками, у тому числі й історичними. І лише в результаті такого багатоаспектного процесу відбувається, як пише В. Абашев, “перетворення об’єктів фізичної реальності у семіотичні об’єкти, котрі починають функціонувати в локальних культурних практиках, у тому числі й літературній” [1, с. 178].

Очевидно, що такі складні утворення, як простір та його складові – локуси або топоси (до їх числа відносимо й місто) метафоризувалися та були включені у сфери символічного ще при витоків людської культури, коли у свідомості людей домінувало міфопоетичне мислення. Місто з’явилося в історії людства практично

одночасно з виникненням культури. Цілком очевидним є те, що міський простір у свідомості людей не був нейтральним, він був сакральним: місто сприймалося і як можливий праобраз раю, і як прокляте місце, пов'язане з порушенням заборони вищих сил. “Місто по відношенню до села від самого початку розглядається як центр по відношенню до периферії, що сформувало особливу міфопоетику міста” [8, с. 12].

Отже, сакралізація міського простору неминуче призвела до його семіотизації та до створення різних текстів, котрі так чи інакше пов'язані з містом. Спочатку ці тексти носили суто міфологічний характер і врешті решт зводилися до фундаментальних опозицій, які характеризують простір, а також протиставлення “сакральний / мирський”, яке дало важливий імпульс для розвитку культури людства [9, с. 178].

На думку Н. Медніс, міста завжди мали своєрідну метафізичну ауру, яка то слабшала, то посилювалась. Дослідниця переконана, що ступінь вираження цієї аури визначає здатність чи нездатність міст породжувати пов'язані з ними надтексти: “Саме наявність метафізичного забезпечує можливість переведення матеріальної даності в семіотичну сферу, у сферу символічного означування, а, отже, формування особливої мови опису, без чого неможливе народження тексту” [8, с. 16].

У такий спосіб відбуваються зміни в розумінні міста, його сприйнятті внаслідок метафоризації та символізації, воно змінюється, антропоморфізується, стає живим організмом та динамічним простором, а за своєю структурою розпадається на ряд текстів. К. Лінч у книзі “Образ міста” говорить у зв'язку з цим про те, що місто можна читати як текст і що структура його наближається в якомусь сенсі до художнього твору. Це стає можливим завдяки добре зчитуваним, видимим об'єктам, котрі здатні викликати потужний образ у свідомості спостерігача [6, с. 16-19].

Проблема дослідження структури міського тексту як явища словесної культури осмислювалось у статтях представників тартусько-московської (московсько-тартуської) семіотичної школи. За об'єкт аналізу міського тексту було обрано вже не географію чи міську архітектуру, а художню літературу, в якій фігурувало місто, зокрема базові для семіотики міста категорії, такі як текст, символ і міф. Ю. Лотман, артикулюючи у своїй теорії місто як “генератор культури”, “казан текстів і кодів”, “механізм, що протистоїть часові” і т. ін., виділяє такі конститутивні сфери міської семіотики: місто-ім'я, місто-простір, місто-час. Науковець наголошує, що жоден з цих аспектів не може функціонувати відокремлено, без взаємовпливу один на одного.

Постульовані у працях представників тартусько-московської школи концепції, які імпліцитно формували семіотичну модель культури міста, мали важливе історико-літературне і теоретико-методологічне значення для літературознавства й культурології в цілому. Дослідження Н. Анциферова, Ю. Лотмана, В. Топорова та ін. були високо оцінені літературознавцями, однак для того, аби зацікавлення цією проблематикою отримало ширше звучання, необхідно було ще декілька десятиліть.

Як відомо, із введенням у науковий обіг “міських текстів” почалося вивчення так званих надтекстів.

Тенденція виокремлення надтекстів пожвавилася у зв'язку з їх типологічною класифікацією. Найбільш охарактеризованими у науковому плані на сьогодні є надтексти, породжені топологічними структурами. Їх вивчення є одним із пріоритетних напрямків сучасного літературознавства.

Дослідники почали виділяти “локальні тексти”, ґрунтуючись на структурі, запропонованій літературознавцями щодо петербурзького тексту. В. Абашев пояснює народження такого типу текстів так: “У стійкому і безперервному процесі символічної репрезентації місця формується більш чи менш стабільна сітка семантичних констант. Вони стають доміантними категоріями опису місця і починають по суті програмувати цей процес в якості своєрідної матриці нових репрезентацій. Таким чином формується локальний текст культури, який визначає наше сприйняття і бачення місця, ставлення до нього” [1, с. 178].

На сьогодні можна говорити про наукове дослідження ряду топологічних надтекстів, сформованих у літературі. Санкт-Петербург і Москва – міста, які мають особливе значення для росіян, породили петербурзький і московський тексти російської літератури. У таких працях, як “Душа Петербурга”, “Петербург Достоевського”, “Петербург Пушкіна” Н. Анциферова [3], “Символіка Петербурга” Ю. Лотмана [7], “Петербург і Петербурзький текст російської літератури” В. Топорова [9], “Петербург: образи простору” М. Кагана [4] чітко окреслений образ Петербурга в системі російської ментальності. Спираючись на ідею петербурзького тексту, запропоновану В. Топоровим, дослідники виокремили та охарактеризували італійський (С. Константінова) [5] і венеційський (Н. Медніс) [8] тексти російської літератури. Зацікавлення “локальними текстами” зумовило значну кількість досліджень “провінційних текстів” російської культури: архангельський, челябінський, в'ятський, пермський та ін.

Серед українських дослідників локативні тексти фігурують у працях О. Гусейнкової, Ю. Черкашиної (“київський текст”), А. Головачової, Т. Тимошенко, В. Левицького (“харківський текст”), О. Бровко (“слобожанський текст”), Л. Оляндера (“волинський текст”), О. Люсій (“кримський текст”).

Яскравим прикладом топологічного надтексту в українській літературі є львівський текст, обґрунтування якого має місце в монографії С. Андрусів “Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.” (2000). У вітчизняній практиці це одна з небагатьох монографій, яка майже цілком присвячена локативному текстові. На сторінках своєї праці авторка відстоює унікальність Львова в історіософському національному культурному ряду, його ідеальну позицію в часи 30-х років ХХ століття: “...Львів був своєрідною державою у державі, що її створила психіка цього міста” [2, с. 123].

Празький текст чеської літератури багато в чому переґрунтується зі львівським текстом. Ці тексти мають чітко окреслені часові межі, оскільки особливого змістового наповнення празький текст набуває саме у 20-30-ті роки ХХ століття, коли Прага стає не лише головою і мозком національного організму – політичним, культурним, літературним центром, а й осередком літературного життя Європи. У невеликому за європей-

ськими мірками місті знайшли притулок десятки митців із різних європейських країн, які далеко за межами рідної землі намагалися відродити традиції літературного життя та літературного побуту, при цьому часто переборюючи застарілі стереотипи мислення та поведінки. Вони наповнили празький текст новим змістом.

Можемо сміливо говорити про те, що виникнення празького тексту є надзвичайно важливим фактом не лише в чеській, але й у загальноєвропейській культурі. Його формуванню сприяло не лише багатство міського фольклору, а й неординарність празького історичного, культурного та суспільно-політичного ландшафту, пов'язаного з однією з головних особливостей чеської столиці – її семіотичним поліглотизмом. Така гетерогенність пояснюється існуванням на її території включно до середини XX століття різних етносів, кожен з яких проходив свій шлях адаптації. Вписаність Праги в таку ситуацію сприяла синтезу культур, але водночас і їх протистоянню, відбувалася боротьба за збереження національної та культурної ідентичності.

На відміну від львівського тексту, празький має яскраво виражений імагологічний компонент. Процеси, які відбувалися в одному етносі, нерідко стимулювали відгуки в іншому, впливаючи на різноманітні аспекти духовного та культурного життя, тим самим створюючи умови для діалогу культур у його найширшому ракурсі.

На нашу думку, є всі підстави вважати Прагу не менш “наднасиченою реальністю”, ніж Петербург, Львів чи Москва, та не менше містичною, ніж Лондон чи Рим. В. Їрат ще у 1938-1940-х роках створив низку праць, в яких ставив питання унікальності образу Праги в чеській літературі. У дослідженні про Вишегради В. Їрат аналізував роль цього топосу у створенні образу Праги у чеській літературі епохи романтизму, його символізацію у творчості К. Г. Махи [11, с. 342].

Дослідник вперше вказав на важливий момент: зображення Праги має всі риси, характерні для змалювання міста взагалі, і в той же час унікальні, неповторні особливості. Серед опорних пунктів, названих В. Їратом, можна виділити наступні, які, на нашу думку, є насправді релевантними для розрізнення празького тексту:

– Точність у змалюванні Праги та відтворенні міської атмосфери у творах із празькими мотивами, іманентна навіть жанровим замальовкам та незначним творам. Завдяки цій атмосфері у більшості випадків безпомилково можна визначити, що містом, про яке йде мова, навіть якщо воно не названо прямо, є Прага.

– “Празькі літератори” (цей епітет дослідник використовує постійно, що вказує на усвідомлення присутності особливого “празького фрагменту”, а не просто празької теми у чеській літературі) майже ніколи не бувають чистими реалістами. Прага у художніх творах практично завжди постає фантастичним, містичним містом. Акцент робиться на зв'язку міста зі сферою символічного, що є одним з аспектів існування міського тексту.

– На думку В. Їрата, роль Праги зростає у декадентській літературі на межі століть. Саме поетика літератури цієї епохи дозволяє нам розкрити нові таємничі взаємозв'язки, невідомі сторони “душі” цього міста.

Втім, праці Їрата мають суто тезисний характер. Сподівання автора, що в майбутньому дослідники більш детально опишуть те, про що тут говориться лише в загальному, почали здійснюватися лише через десятиліття.

Варто зазначити, що цю роль взяли на себе не лише науковці-богемісти. Так, наприклад, у монографії англійського дослідника Р. Пінсета про Ю. Зейера (Pynsent, 1973) проаналізовано особливості зображення Праги не лише на прикладі творчості обраного автора, але й чеської літератури кінця XIX – початку XX століття в цілому. Усвідомлення Праги як загальнокультурного феномену надихнуло відомого американського літературознавця Р. Веллека на створення важливої праці про Чехію (зокрема Прагу) у творах американських письменників (Wellek, 1963).

Саме закордонний богеміст – А.М. Ріппеліно – створив у 1973 році напівнаукову, публіцистичну книгу “Магічна Прага”, котра стала не лише першою в історії синтетичною працею про “празький міф”, але й сама багато в чому визначила шлях подальшого формування сучасної міфології чеської столиці [12].

А.М. Ріппеліно виходив з унікальності ролі Праги в європейській історії і унікальності зображення її в літературі. Він перший чітко сформулював думку про те, що в основі зображення Праги у літературі лежить уявлення про неї як про магічне, містичне, фантастичне, таємниче місто, і наводив своєму твердженню багато обґрунтованих аргументів. По суті, він окреслив межі празького тексту, перераховуючи та пов'язуючи між собою основні його твори. Без сумніву, заслугою Ріппеліно є об'єднання їх в один контекст літератури всіх трьох народів (німців, чехів та євреїв), що населяли Прагу. Особливості літературного зображення А.М. Ріппеліно тісно пов'язані з особливостями історії міста.

Недоліком книги Ріппеліно є відсутність чіткого наукового аналізу літературних явищ, котрі розглядаються (зрештою, таку мету італійський філолог перед собою і не ставив), а також односторонність суджень, що в кінцевому результаті призводить до зведення усього різноманіття празького тексту під одну схему.

За останні роки з'явилося чимало публікацій, присвячених магічній, таємничій Празі. Сам факт і кількість цих публікацій є безапеляційним свідченням того, яке бачення Праги домінує у культурній свідомості сьогодні. Але поширенням недоліком таких праць є відсутність чіткої методології та принципів вивчення проблеми, а також не зовсім конкретно та зрозуміло сформульовані цілі та завдання. У результаті автор, вказуючи на важливу роль образу Праги для чеської літератури, нерідко обмежується звичайним переліком творів та авторів, не провівши при цьому ґрунтовного аналізу.

На противагу таким дослідженням, цікавою спробою хоча б якось протистояти стереотипові Праги, який склався донині, стали праці П. Деметца. Дослідник намагався за допомогою історичних фактів боротися з віртуальною реальністю празького міфу та празького тексту. Щоправда, складається враження, що цей текст виявився сильнішим за докази, які наводить П. Деметц, а деякі його висновки зводяться до тієї ж схематичності, що й у А.М. Ріппеліно, з яким він, власне, і полемізує.

Ці та інші дослідження фактично підготували ґрунт для більш глибокого вивчення феномену Праги в чеській літературі, для синтезу попередніх спостережень із точки зору празького тексту.

Найближче до дослідження празького тексту в його цілісності підійшла чеська дослідниця Д. Годрова. У працях, присвячених “поетиці простору” взагалі та Празі зокрема, вона звертається до двох основних тем – особливості функціонування празьких топосів у чеській літературі та еволюція образу Праги у творах кінця XIX – початку XX століття. Празький текст у працях Д. Годрової позиціонується як необмежений, неконтрольований, постійно мінливий, а місто – безкінечне джерело натхнення та пошуку поодиноких інтертекстів. Дослідниця наділяє свій текст рядом особливостей, отожднюючи його з мандалою. Містична мандала – сакральний символ, символ складної геометричної структури, який інтерпретується як модель Всесвіту, “карта космосу”, вираження усього. К. Юнг ідентифікував мандалу як архетипний символ людської досконалості, а нині цей образ використовується у психотерапії як засіб досягнення повноти розуміння власного Я.

Рецепція міста крізь призму символу мандали передбачає пізнання та зображення езотеричних і міфологічних пластів тексту міста, де ключову роль відіграє зв'язок підсвідомого міста з підсвідомим його мешканців. Такий спосіб дослідження Д. Годрова називає “глибинним”, оскільки за його посередництвом стає можливим проникнення у потаємні закутки душі міста.

Базовим не лише для праць Д. Годрової, а й для багатьох інших дослідників є міф, який творить текст міста чи окремий інтертекст. Відтак, міф – обов'язкова умова для генерації особливого “міського тексту”. В основі міських художніх текстів лежить загальний мономіф про певне метафізичне місто (в основі петербурзького тексту – Петербург, венеційського – Венеція, празького – Прага). Місто в даному випадку виступає як *locus universalis*. Автори інтерпретують його як історичне та географічне поняття, перетворюючи його у місто-міф, образ із певними метафізичними параметрами.

На думку Д. Годрової, тексти, що формують ядро празького тексту, відроджують сформований у лоні багатого міського фольклору та закріплений у літературі межі XIX–XX століть міф Праги як містичного міста, здатного визначати долі людей. Порівняно з празьким текстом зламу XIX–XX ст., у творах, написаних наприкінці XX ст., використання щодо Праги таких епітетів, як “трагічний”, “фантастичний”, “загадковий” та ін., є явищем менш поширеним, але це жодною мірою не знижує ступеня містичності урбаністичного топосу. Подібне кількісне зменшення очевидних характеристик, навпаки, підсилює прихова-

ність семантичних празьких кодів, а відтак ще більше містифікує загадкову природу чеської столиці, вимагаючи від читача необхідних знань.

Щоправда, численні цінні спостереження Д. Годрової недостатньо систематизовані та узагальнені через невеликий об'єм її наукових праць про Прагу і через те, що аналіз образу Праги чи празького тексту не був основною метою дослідниці. На відміну від багатьох дослідників, вона утримується від проведення аналогій празького тексту з петербурзьким. Пояснює це тим, що її бачення міста протилежне баченню представників московсько-тартуської школи, і вона взагалі уникає використання терміну “празький текст”, замінивши його на поняття “моя празька сіть” чи “мій празький контекст”: “Слова сіть та контекст відповідають моєму баченню празьких текстів як внутрішньо переплетеної між собою, необмеженої та поліцентричної єдності. Празька сіть влітається до сітки тексту міста, а також до текстових сіток інших міст, а відтак до європейської сітки. У ній відсутній характер полотна – як топографічної чи комунікаційної сітки, це швидше згусток, який постійно змінює форму під впливом часу та інших текстів” [10, с. 207].

Частково таке трактування міста Д. Годровою формується у контексті діалогу з її докторантом А. Бобраковим-Тимошкіним та його тлумаченням Праги як тексту. Дослідник визначає період кінця XIX – початку XX століття як межу формування празького тексту. Д. Годрова, у свою чергу, не обмежує празький текст жодними часовими рамками, але колом авторів, у чиїх творах, на думку дослідниці, малюється більш-менш інакше сприйняття міста, а отже відбувається полеміка з ним. А. Бобраков-Тимошкін наголошує на тому, що йдеться про його празький текст, його власну інтерпретацію цього культурного феномену. На основі комплексного аналізу текстів художньої літератури кінця XIX – першої половини XX ст. (включаючи німецькомовну традицію) дослідник формує цілісне уявлення про празький текст чеської літератури, його генезис та функціонування.

Висновки. Таким чином вивчення міських текстів репрезентує сталий інтерес із боку науковців. Спираючись на праці В. Топорова, Ю. Лотмана, Н. Медніс, Д. Годрової та ін., можемо зробити висновок, що Прага наділена достатнім семіотичним потенціалом для генерування власних текстів, котрі проектується в єдиний празький надтекст. Пріоритетним напрямком подальших досліджень є імагологічний підхід, що реалізується у сфері етнокультурних процесів і взаємин. Вивчення празького тексту з такої перспективи дозволить зосередитися на питаннях відображення національної самосвідомості на рівні текстової реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Абашев В. Пермь как текст. Пермь в русской культуре и литературе XX века / Владимир Абашев. – Пермь : Издательство Пермского университета, 2000. – 404 с.
- [2] Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х рр. XX ст. / Стефанія Андрусів : [монографія]. – ЛНУ ім. І. Франка. – Тернопіль : Джура, 2000. – 340 с.
- [3] Анциферов Н. Непостижимый город... Душа Петербурга. Петербург Достоевского. Петербург Пушкина / Николай Анциферов. – СПб. : Лениздат, 1991. – 335 с.
- [4] Каган М. Культура города и пути ее изучения / Моисей Каган // Город и культура. – М. : Мысль, 2000. – С. 5–34.
- [5] Константинова С. «Итальянский текст» В.Ф. Одоевского / Светлана Константинова // Текст в гуманитарном сознании : Материалы межвузовской научной конференции. – М. : Московский государственный университет, 1997. – С. 113–127.
- [6] Линч К. Образ города / Кевин Линч // Пер. с англ. В.Л. Глазычева ; Сост. – А.В. Иконников ; Под ред. А.В. Иконникова. – М. : Строй. Издат., 1982. – 328 с.

- [7] Лотман Ю. Семиотика культуры и понятие текста / Юрий Лотман // Избранные статьи. Т. 1. – Таллинн, 1992. – С. 129–132.
- [8] Меднис Н. Сверхтексты в русской литературе / Нина Меднис. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского гос. пед. ун-та, 2003. – 170 с.
- [9] Топоров В. Петербург и петербургский текст русской литературы / Владимир Топоров // Метафизика Петербурга. Петербургские чтения по теории, истории и философии культуры / [отв. ред. Л. Морева]. – СПб. : Эйдос, 1993. – С. 205 – 235.
- [10] Hodrova D. Místa s tajemstvím: kapitoly z literární topologie / Daniela Hodrova. – KLP : Praha, 1994. – 211 s.
- [11] Jirat V. Portréty a studie / Vojtěch Jirat. – Prague : Odeon, 1978. – 342 s.
- [12] Ripellino A. M. Magická Praha / Angelo Maria Ripellino. – Praha : Odeon, 1996. – 397 s.

REFERENCES

- [1] Abashev, V. Perm as a text. Perm in Russian culture and literature of XX century // Perm University Publishing House, 2000. – 404 p.
- [2] Andrusiv, S. Modus of National Identity : Lviv Writing of 1930s // Ternopil : Dzhura, 2000. – 340 p.
- [3] Anciferov, N. Incogitable town ... Petersburg's Soul. Dostoyevsky Petersburg. Pushkin Petersburg // Lenin Publishing House, 1991. – 335 p.
- [4] Kagan, M. Town's Culture and ways of its Investigation // Moscow, 2000. – P. 5-34.
- [5] Konstantinova, S. "Italian Writing" V.F. Odojevskij // Moscow State University, 1997. – P. 113–127.
- [6] Lynch, K. The Image of the City // Moscow, Stroj Publishing House, 1982. – 328 p.
- [7] Lotman, Y. Culture Semiotic and Text Notion // Talin, 1992. – P. 129-132.
- [8] Mednis, N. Supertexts in Russian Literature // Novosibirsk Pedagogical University Publishing House, 2003. – 170 p.
- [9] Toporov, V. Petersburg and Petersburg's Writing of Russian Literature // Ejdos publishing House, 1993. – P. 205 – 235.
- [10] Hodrova, D. Towns with Mysteries // KLP : Prague, 1994. – 211 p.
- [11] Jirat, V. Portraits and Studies // Prague : Odeon, 1978. – 342 p.
- [12] Ripellino, A. M. Magical Prague // Prague : Odeon, 1996. – 397 p.

Town's Text through the lenses of modern Literary Criticism. Pragues' motives and Prague's Text History Investigation

Yu.D. Krjukowa

Abstract. The purpose of the research is to examine the literary criticism articles devoted to towns' text investigations in the world science. The main emphasis is laid upon the works of Ukrainian and foreign scholars, among them V. Abashev, M. Anciferov, D. Hodrova, Y. Lotman, N. Mednis, V. Toporov etc. The peculiarities of Prague text within the article is compared with other towns' texts. In addition, our task is to make an attempt to view the genesis, evolution and the main peculiarities of Pragues' motives and Prague's text. Consistent to earlier research the study supported the hypothesis that Prague possesses sufficient semiotic potential to generate its own texts that are projected into single Prague's Text. Further study is required to investigate more thoroughly the cultural interaction, when one culture with its history, mythology, literature penetrates into another by means of internal and external contacts and is reflected on the towns' texts level.

Keywords: town's text, Prague's Text, motive, semiology

Функціонально-граматичний аспект вербалізації лексико-семантичного поля «місто» в художніх творах Ю. Андруховича

К.О. Мікрюкова*

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського, Миколаїв, Україна
кафедра прикладної лінгвістики

*Corresponding author. E-mail: mikryukova1986@mail.ua

Paper received 01.07.15; Revised 08.07.15; Accepted for publication 10.07.15.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню функціонально-граматичного аспекту вербалізації лексико-семантичного поля «місто» у художніх творах Юрія Андруховича. Узагальнено наявні лінгвістичні дослідження з теорії лексико-семантичного поля. Виділено основні лексико-семантичні групи лексико-семантичного поля «місто» у художніх творах Юрія Андруховича: субстантивну, вербальну, атрибутивну, прономінальну, адвербіальну.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, субстантивна група, вербальна група, атрибутивна група, прономінальна група, адвербіальна група

Вступ. На початку XXI століття у праці лінгвістів різних років міцно увійшов термін «поле» (field). Лексико-семантичне поле – сукупність або конгломерат значень, кожне з яких утілюється в мові на рівні лексико-семантичного варіанта лексеми. Це складана структура, що містить ряд елементів, пов'язаних між собою системи відношеннями. Це особлива, ієрархічно побудована сукупність мовних одиниць, що належать до різних частин мови та поєднані інваріантним значенням.

Огляд публікацій. Про інтенсивність напрямків польового дослідження лексики свідчать дисертаційні роботи І. Багмут (лексико-семантичне поле звуконаслідувань) [4], О. Кардашук (семантичне поле простору) [5], Т. Ковальнової (лексико-семантичне поле кольоративів) [6] та інші.

О. Селіванова визначала лексико-семантичне поле як парадигмальне об'єднання одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення (архісеми) [8, с. 282]. Вербалізація, за визначенням науковця, це «переведення певного змісту, думки у вербальну (словесну) форму природної мови» [8, с. 60].

Л. Лисиченко стверджувала про те, що лексико-семантичне поле – це «велике угруповання лексико-семантичних варіантів, що пов'язані одним відрізком дійсності та належать до різних частин мови. Лексико-семантичне поле складається не з лексем у повному складі їх значень, а з лексико-семантичних варіантів, які є одиницями семантичного аналізу» [7, с. 142].

Поняття лексико-семантичного поля – нетотожне поняттю «лексико-семантична група». Лексико-семантична група є фрагментом, частиною лексико-семантичного поля з більш чітко визначеними семантичними зв'язками [7, с. 125].

Отже, поле – це складана структура, що містить ряд елементів, пов'язаних між собою системними відношеннями. Лексико-семантичне поле об'єднує лексико-семантичні групи. Структура поля містить ядро та периферію, консолідовану навколо ядра. Ядерні компоненти – найчастотніші. Вони виконують функцію поля найбільш однозначно та є обов'язковими для цього поля. Поле розподіляє функції між ядром та периферією. Межа між ядром та периферією плинна. Елементи, що утворюють поле, мають семантичну близькість та виконують у мові спільну функцію.

Мета статті – розкрити функціонально-граматичний аспект вербалізації лексико-семантичного поля «місто» у художніх творах Юрія Андруховича.

Матеріалами дослідження стали твори Юрія Андруховича «Перверзія» «Московіада», «Дванадцять обрубів».

Методи дослідження: спостереження, опис, порівняння, методика компонентного аналізу, метод суцільної вибірки, елементи контекстуального аналізу, методика кількісного підрахунку.

Результати та їх обговорення. Місто та його життєвий простір є наскрізною лінією більшості творів Ю. Андруховича. Письменник насолоджується спогляданням краси українських міст та активно залучає до цього процесу своїх читачів. Під час аналізу ЛСП «місто» в його романах «Перверзія» «Московіада», «Дванадцять обрубів» нами виділено ядро (193 контексти), ядерну зону (32 контексти), ближню периферію (116 контекстів) та дальню периферію (126 контекстів).

Ядро представлено такими лексемами: *Берлін* (2), *Буенос-Айрес*, *Венеція* (17), *Верона* (2), *Відень* (3), *Дрогобич*, *Каїр*, *Київ* (3), *Краків*, *Львів* (13), *місто* (94), *Маастріхт*, *Москва* (31), *Мухоморськ*, *Мюнхен* (3), *Нюрнберг*, *Падуя*, *Партизанськ*, *Перемішль*, *Прага* (2), *Рим* (2), *Сан-Франциско*, *Сінгапур*, *Стамбул*, *столиця* (5), *центр* (3).

Ядерну зону складають лексеми: *віденський*, *київський*, *львівський* (3), *містагог*, *містечко* (6), *містечкове* (6), *міська*, *московська* (2), *палестинський*, *передмістя*, *півміста* (2), *приміський* (5), *середмістя* (2).

До складу ближньої периферії входять лексеми: *автобус*, *Арбат* (2), *Арбатська*, *бар*, *бордель*, *брама* (3), *винарня*, *вокзал* (3), *вулиця* (9), *готель* (3), *ГУМ*, *Дитячий світ* (3), *замки*, *зупинка*, *інститут*, *кав'ярня* (3), *каналізація* (3), *каплиця*, *московка* (2), *кіоск*, *костел*, *Красна площа*, *Кремль*, *магазин*, *Макдональдс*, *мегаполіс* (2), *метро* (2), *музей* (3), *Обмінний пункт*, *пам'ятник* (4), *пансіонат*, *переходи*, *перукарні*, *пивбар* (4), *площа* (7), *потяг* (2), *пошта*, *поштамт*, *провулок* (4), *район*, *ресторани*, *собор*, *станція* (5), *театр* (2), *телевежа*, *телеграф*, *трамвай* (2), *тролейбус*, *університет* (2), *хідник* (2), *цвинтар* (2), *церква* (5), *ЦУМ*.

Дальня периферія формується за допомогою лексем: *ампір*, *бракувати*, *брести*, *в'язниця*, *валютне*, *вар'єте*, *веселе*, *вибратися*, *виникнення*, *вирушити*, *вихід*, *відри-*

гуючи, внутрішнє (2), волочитися, все, втрати (2), галюцинації, гондоли, далеко, двері, є (4), жити (4), заводівати, завоювання (2), задрипане, засране, затоплене, зачухане, зібрання, знайомлення, існує, існуюче, іти (2), їхнє, кав'ярня, катівня, кілька, концтабори, корабель, кульгаве, люмпенський, мертві, мешканець, моє (2), мокре, мчати, назване, найбільше, наше (2), неспроможне, нецікаве, ніяке, оркестри, останнє, палац (2), перебувати, переплутати, переставати, пересування, пишне, підвал, підземний, повернутися (2), повісти, подвір'я, поласувати, поліція, порятувати (2), потрапити (4), похований, походити, перебувати, привид, притулок, прогулянка, пролетарське, пролетити, просякати, просякле, реставрувати, рідне, сифіліс, славне, солов'їне, старе (3), там, тирані, тьмяне, українське, утекти, фотограф, хіміки, хулігани, це (7), ціле (2), чарівливе, чекати, яке-небудь, якесь.

Найчисленнішою ЛСГ (109 одиниць) є **субстантивна**. Ця група об'єднує іменники на позначення:

– назва міст: Львів, Київ, Мюнхен, Рим, Москва, Прага тощо: «Покинутий і зраджений майже всіма, крім кількох малоцікавих побратимів по духу, я вибрав нарешті втечу до **Москви**. До речі, москвофільства, Ваша Королівська Суворосте, немає в мені ані на копійку. Якби в тих умовах я мав можливість утекти до **Києва, Рима, Нюрнберга чи Сан-Франциско**, то, безперечно, ніяка **Москва** мене й не побачила б. Але утекти можна було тільки сюди» [2, с. 28];

– назви установ, організацій, закладів: аптека, ЦУМ, ГУМ, церква, Макдональдс, пошта тощо: «Він відсилав їх додому спеціальною **поштою** — з Каїра й Буенос-Айреса, Сінгапура і Стамбула, однак найчастіше з Венеції» [3, с. 66];

– назви транспорту: автобус, метро, трамвай, тролейбус тощо: «Наступного ранку вона втекла, пропала, розчинилася в туманах і вітрах, насправді ж за п'ять днів і ночей виникла у своєму районі (цілком окрема історія з попутками, приміськими **потягами** й переповненим п'яними лісорубами останнім автобусом) — тепер нам залишається уявити собі ці її свідчення, розмазані покусаними губами сльози, медичні обстеження, синці на сидницях, мазок з ануса, зняття побоїв, скрегіт зубовний, телефонограми, закриті збори освітян та правоохоронців, прийняття виконавчою владою нелегкого рішення» [1, с. 18];

– назви осіб, суспільних прошарків: мешканці, поліція, тирані, хіміки, фотографи, москвовка: «Типова **москвовка**, Децю зверхня до українців, усю дорогу намагалася жартувати над мовою, але я, здається, зумів розвіяти її хахлацький стереотип. уже коло Львова поцікавилася, чи займаюся спортом, якщо ні. то чи хотів би, повернувшись до Москви, відвідувати басейн» [2, с. 30];

– назви будівель та їх частин: двері, вихід, переходи, підвал, брама тощо: «Отже, там і справді був цей ніби Антоніч — якийсь довготелесий стариган у капелюсі та плащі і з кульками у вухах, такий собі урбаністичний фантом; він ішов містом, відкриваючи ногою **двері підвальних забігальнівок** і занурюючись в їхнє пекло, ніби здійснюючи свій власний патрульний обхід...» [1, с. 54].

Наявність такої великої кількості іменників у ЛСП «місто» у творчості Ю. Андруховича можна пояснити

номінативною спрямованістю авторського стилю. Головне для письменника — позначити, описати місто. Другою за чисельністю є **атрибутивна** ЛСГ (28 одиниць). Вона представлена прикметниками, що означають:

– належність тому чи іншому місту, країні, вулиці: **палестинський, віденський, київський, львівський, український, Арбатський** тощо: «Ці та інші непояснені речі, посіяні в найсприятливіший ґрунт **львівського** середовища, не могли не знайти собі розвитку. Упродовж найближчих місяців та років містом знову і знову заволодівали історії про побаченого Антонича» [1, с. 51];

– зовнішній вигляд: **найбільше, задрипане, мокре, засране, зачухане** тощо: «З початком весни він вкрийвається прищами і ластовинням, і саме тоді з Москви надходить відповідь. Улітку він покидає свій **завошивлений, зачуханий, свій задрипаний Партизанськ чи Мухоморськ, місто хіміків, і вирушає на завоювання Москви**» [2, с. 11];

– сприйняття міста: **нецікаве, солов'їне, рідне, славне, неспроможне** тощо: «Овва! — децю збентежився ти. — Наскільки пригадую, це саме ви назвали Москву **засраною**», і я, хоч до деякої міри поділяю таке ваше означення, проте не можу нести відповідальності за сказане вами...» [2, с. 61].

Прикметники ЛСП «місто» у творах Ю. Андруховича служать переважно для візуалізації. Вони також виконують функцію формування суб'єктивного враження про місто.

Вербіальна ЛСГ третя за численністю (27 одиниць). Вона вміщує дієслова, що позначають:

– рух: **прибувати, іти, утекти, пролетити, повернутися, волочитися** тощо: «Але невже ти не можеш **утекти** з цього міста к бісовій матері? — спересердя вилаявся я і, щоби виправити цю свою провину, нагадав про велич і силу числа дев'ять» [3, с. 112];

– фізичну дію або стан: **реставрувати, просякати, порятувати, поласувати, заволодівати** тощо: «Не варто виключати й факту свідомих зловживань: то були роки, коли все **місто просякало** чутками щодо чорного ринку донорів і махінацій з внутрішніми органами» [1, с. 49];

– ознаку за дією: **просякле, поховане, назване, існуюче**: «Найдужче тебе цікавило тільки те, як би звідси урити, опинившись нарешті дець на поверхні це. Можливо, **існуючого міста Москви**» [2, с. 72].

Отже, дієслова, що формуються вербальну ЛСГ ЛСП «місто» у художніх творах Ю. Андруховича, виразно представляють розміщення міста, часто відрізняються яскравою емоційно-експресивною конотацією.

Прономінальна ЛСГ (вісім одиниць) об'єднує:

– присвійні займенники: **моє, наше, їхнє**: «За боже-мністю слід у слід ступала брехливість — Рома була цілком упевнена, що, гуляючи з ранку до ночі по всіх можливих у **їхньому** місті кнайпах та кублах, цей чоловік не може не зраджувати їй з якимись принагідними спідницями та сідницями» [1, с. 75];

– неозначені займенники: **яке-небудь, якесь**: «Тому тут повинні бути цілі міста, а не тільки гареми чи катівні. Сховища для незліченних партійних внесків. Можливо, якщо потягнути за он той огризок дроту, відкриється печера з діамантами для диктатури

пролетаріату. Або несподівано злетить у повітря, ну, наприклад, **яке-небудь** місто Маастріхт. Бо імперія могла все. Та й зараз може» [2, с. 56];

– заперечний займенник *ніяке*: «Якби в тих умовах я мав можливість утекти до Києва, Рима, Нюрнберга чи Сан-Франциско, то, безперечно, **ніяка** Москва мене й не побачила б. Але втекти можна було тільки сюди. Щоб заховатися на сьомому поверсі смердючого будинку поблизу Останкінської телевежі» [2, с. 29];

– означальний займенник *все*: «При цьому казала, що *Стах* не зобов'язаний її супроводжувати, **все місто** – до його послуг, вона залишить йому карту і навіть, якщо є потреба, то й гроші» [3, с. 81];

вказівний займенник *це*: «Якщо їм вчасно не наляють пива, то вони рознесуть **це місто** разом із Луб'янкою та її казематами (тобто Внутрішнє Місто, Місто в місті)» [2, с. 18].

Займенники цієї ЛСГ виконують переважно акцентуючу роль.

Адвербіальна ЛСГ складається лише з двох прислівників: прислівника місця *там* та якісно-означаль-

ного прислівника *далеко*: «Для цього слід було покласти тіло в багажник авто і вивезти його **далеко** за місто» [1, с. 28].

Прислівники конкретизують загальне уявлення про місто.

Висновок. Отже, у складі ЛСП «місто» у мові творів Ю. Андруховича виділено основні лексико-семантичні групи. За функціонально-граматичною функцією одиниці поля об'єднують у п'ять ЛСГ: субстантивну, атрибутивну, вербальну, прономінальну та адвербіальну. Субстантивна ЛСГ уключає іменники на позначення назв міст, установ, організацій, закладів, транспорту, назв осіб, суспільних прошарків, будівель та їх частин. Атрибутивна ЛСГ містить прикметники, що означають належність до того чи іншого міста, країни, вулиці; зовнішній вигляд; сприйняття міста. Вербальна ЛСГ вміщує дієслова, що позначають рух, фізичну дію або стан, ознаку за дією. Промінальна ЛСГ об'єднує присвійні, неозначені, заперечні та означальні займенники. Адвербіальна ЛСГ складається лише з двох прислівників означального та місця.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Андрухович Ю. Дванадцять обручів / Юрій Андрухович. – Київ: Видавництво «Критика», 2004. – 105 с.
- [2] Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів / Юрій Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 88 с.
- [3] Андрухович Ю. Перверзія. Роман / Юрій Андрухович. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2002. – 289 с.
- [4] Багмут І.В. Лексико-семантичне поле звуконайменувань у сучасній українській літературній мові (склад, структура, парадигматика) : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2007. – 236 с.
- [5] Кардашук О.В. Семантичне поле простору : статус, структура, внутрішні зв'язки (на матеріалі прикметників української мови) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Кардашук Олена Василівна. – Чернівці, 1998. – 186 с.
- [6] Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 1999. – 196 с.
- [7] Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови / Лідія Андріївна Лисиченко. – Харків : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2006. – 150 с.
- [8] Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Селіванова Олена Олександрівна – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

REFERENCES

- [1] Andrukhovych, Y. The twelve hoops / Yuri Andrukhovych. – Kyiv Publisher «Criticism»; 2004. – 105 p.
- [2] Andrukhovych, Y. Moskoviyada. Horror Novel / Yuri Andrukhovych – Ivano-Frankivsk: Lileya-NB, 2000. – 88 p.
- [3] Andrukhovych, Y. Perversion. Roman / Yuri Andrukhovych – Lviv: VNTL-Classics, 2002 – 289 p.
- [4] Bagmut, I.V. Lexico-semantic field of sound nominations in modern Ukrainian literary language (compound, structure, paradigm). The dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Philological sciences, speciality 10.02.01 – Ukrainian language / Drahomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2007. – 236 p.
- [5] Kardashchuk, O.V. Semantic field of space: status, structure, inner ties (using the data of Ukrainian adjectives). Candidate degree dissertation in philology 10.02.01 – Ukrainian language / Kardashchuk Olena Vasylyvna – Chernivci, 1998. – 186 p.
- [6] Kovalyova, T.V. Lexico-semantic fields of the coloratives in Ukrainian poetry of the beginning of the 20th century. Manuscript. The thesis for a candidate's of philological sciences degree specialised in 10.02.01 – the Ukrainian Language / Kharkiv State Pedagogical University named after G.S. Scovoroda. – Kharkiv, 1999. – 196 p.
- [7] Lysychenko, L.A. Lexico-semantic system of Ukrainian language / Lidiya Andriyivna Lysychenko. – Kharkiv: Kharkiv State [Pedagogical University named after G.S.Scovoroda, 2006. – 150 p.
- [8] Selivanova, O.O. Modern Linguistics: terminology encyclopedia / Selivanova Olena Olexandrivna – Poltava: Dovkillya-K, 2006. – 716 p.

The functional-grammatical aspects of verbalization of the lexico-semantic field «city» in artistic works of Y.Andrukhovych K.O. Mikryukova

Abstract. The article focuses on the study of functional-grammatical aspects of verbalization of the lexico-semantic field «city» in artistic works of Y. Andrukhovych. Linguistic researches on the theory of lexical-semantic field were detached. Basic lexico-semantic groups of lexico-semantic field of «city» were allocated in artistic works of Y.Andrukhovych: substantive, verbal, attribute, pronominal, adverbial.

Keywords: lexico-semantic field, lexico-semantic group, substantive group, verbal group, attribute group, pronominal group, adverbial group

Проблема війни у творчості В. Мисика

В.О. Переяслов*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

*Corresponding author. E-mail: vitalypereyaslov@ukr.net

Paper received 19.06.15; Revised 25.06.15; Accepted for publication 07.07.15.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню антивоєнної лірики як однієї з магістральних ліній у творчості відомого письменника В.О. Мисика. На прикладі ліричних творів митця досліджено особливості його естетико-філософського ставлення до явища війни. Окрему й домінуючу роль відведено визначенню ставлення автора до цього негативного явища та шляхів його уникнення у майбутньому. Дослідження показало, що проблематика антивоєнної лірики В. Мисика є актуальною й сьогодні, а оригінальні образи та ідеї, які використовує автор спонукають до виходу за межі власного я, на простори загальнолюдського. Дослідження спадщини митця потрібно й надалі здійснювати в світлі його естетико-філософських уявлень.

Ключові слова: філософська лірика, симбіоз естетичного відчуття поета й моральних принципів, антивоєнна лірика, апелювання до загальнолюдських цінностей та орієнтирів, етноментальна модель

Творчість відомого українського письменника, поета, перекладача, людини з філософським баченням світу, яка жила у найскрутніші для України часи ХХ століття на сьогодні, на жаль, є малодослідженою. Попри те, що існує велика кількість розвідок про життя і творчість цього митця, залишається ще велика кількість білих плям у розумінні його естетико-філософських уявлень про людину та світ. Цікавим і потрібним у цьому ракурсі здається дослідження ставлення письменника до проблеми війни, яка, на жаль, є особливо актуальною сьогодні.

Близькою мотиву смерті є проблема війни, яка, по суті є окремим типом смерті, адже війна – це масове вбивство. Її характерними ознаками є політична складова, масовість і порушення правових норм. Оскільки вбивство на війні має масовий характер і не передбачає покарання, то війна становить собою найвищу руйнівну силу, яку спроможна створити людина.

Усі твори В. Мисика, які так чи інакше торкаються явища насильницької смерті, свідчать, що для поета вбивство є збоченням людства, дефектом, не властивим людині. Тут варто підкреслити зв'язок між світоглядною позицією письменника та танатологічними елементами, використаними у творі. На думку митця, вбивця – це інопланетянин, якому немає місця на нашій планеті. Саме ця думка домінує у промовистому в цьому плані вірші «Планета вбивць» (1968).

Автор змальовує колоритний образ вбивці зі страхливою картиною довкола нього:

Поголений,
Задоволений.
Розпалював сито люльку
Посеред трупів дітей [6, с. 285].

Війна завжди була темою для напружених роздумів, які знаходили свій вияв у віршах. В. Мисик, хоч і був учасником Другої світової війни, у своїй творчості майже не зображав сцен бойових дій, натомість акцентував увагу на тих руйнуваннях, яких вона завдає. Руйнування ці стосуються не лише будівель, природних ландшафтів, а й тіла та душі людини.

У вірші «Вілла» (1945) В. Мисик намагається збагнути джерела, витоки того, що називають фашизмом. Усю історію поет концентрує в локусі німецької вілли, а основним джерелом пізнання для ліричного героя є фамільні портрети, які висять на стіні. Таким чином, ретроспективно поет намагається

зрозуміти, які родові дефекти могли зумовити появу такої жорстокості.

Ліричний герой бачить портрети звичайних людей: купця, шкіпера, місіонера, студента, який згодом стане професором, і не розуміє, що призвело до моральної деградації. Як онук, у якого батько був місіонером, на Біблії якого було написано гасло «Всі люди – браття», міг визнати себе кращим за інших з правом на вбивство. Ліричний герой дивлячись на портрет сивого місіонера, запитує:

Чи думали ви, що внук
Прийде й біблію вашу
розтопче в нападі шалу
І науку убивства
візьме з усіх наук... [7, с. 112]

В. Мисика турбує питання, чому з усіх професій і наук, якими володіли предки, онук обрав свою власну – науку вбивства.

Запитання ліричного героя має риторичний характер і покликано змусити читача самому віднайти в душі ті важелі, які, нехай і в дрібницях, зумовлюють відхід від гасла «всі люди – браття».

Кінець фашизму символізує старий, заіржавілий годинник, який уже не може відбивати руху вперед, він увійшов в історію, як і його останній власник.

Таким чином, В. Мисик змалював дуже цікаву із сьогоднішнього погляду картину. У його концепції культурного дерева німецької нації фашизм виглядав як збочення, регрес на історичному шляху. Письменник, певною мірою, апелює до батьків в особі «сивого місіонера», які допустили появу цього ганебного явища.

Крах всіляких загарбницьких зазіхань проголошується й у вірші «На Одері» (1945). У ньому поет з новою силою, потужним ентузіазмом, життєствердною тональністю, які опозиціонують його тихими, медитативними ліриками, утверджує перемогу волелюбства.

Яскраві паралелі, метафоричні образи вірша і сьогодні по-новому звучать у душах справжніх українців:

Хіба не тут ще вчора колихало
Високим вітром їх імперські стяги?
Не звідси сунули в наш край зухвало
Грабіжницькі броньовані ватаги?
А як тепер тут мертво! Ані звуку [7, с. 110].

Поет стверджує, що всі загарбницькі потуги, якими б міцними не були, розіб'ються об волелюбство і патріотизм народу. Варто лише поглянути:

Туди, де наш Дніпро розлився степом
І вільно в рідних берегах хлюпоче... [7, с. 110]

Рідні й близькі кожній нації образи-символи пробуджують, за В. Мисиком, жагу життя. Варто лише їх мати в серці і пам'ятати, що коли ти борониш свою землю, правда на твоєму боці.

Гасло «всі люди – браття» є однією з магістральних ліній усієї антивоєнної лірики В. Мисика, що простежується в таких віршах, як: «Солдат» (1945), «Біля криниці» (1958), «Дівчинка йде по землі» (1960). Для поета люди поділяються на дві категорії: брати (ті, хто захищають землю від загарбницьких замахів) і вороги (ті, які намагаються «перекроїти» межі держав або підкорити когось собі). В естетико-філософських уявленнях В. Мисика перші, якщо мають патріотичне, морально-етичне, волелюбне начало, завжди дадуть гідну відсіч останнім.

Не зважаючи на військовий досвід В. Мисика, його художній світ не містить кривавих, жорстоких образів. Домінують у його творах: «дерева», «трави», «листя», «колосья», однак вони тепер наповнюються новим філософським змістом, бо проростають на місці страждань, вбивств, голоду.

В естетиці В. Мисика простежуємо реалізацію концепту «смерть» через антиномію вмирання – відродження. В. Мисик використовує образ колосу, зерна, яке необхідне для життя людей, щоб показати, що смерть воїнів-захисників не лише зберегла життя людині, а й дала його зерну, тобто залишила певний плід для наступних поколінь:

Знайте тату: недаром упав я –
Чорну землю нашу врятував я,
Щоб велика й ціла поверх мого тіла
Житом-пшеницею рясно золотіла...
Тихо чабан отару проганяє круг яру.
Раптом сонце крізь хмару глянуло й залило
Спершу пшеницю озиму, далі пшеницю яру.
Хліб, густіший од диму, колос погнув стебло... [5, с. 112-113].

Підвищена змістовність лірико-філософського хронотопу покликана показати конкретність часу, автор зіставляє його з вічністю, «розгортає» його у перспективі та ретроспективі. Дана характеристика є ключовою для жанру філософської лірики і показує повсякчасну актуальність питань, які порушуються.

Про жах війни й відродження до нового життя розповідає і вірш «Руїни» (1946):

Над мурами зчорнілими,
Серед заліза й скла,
В усі щілини й виломи
Травичка проросла.
І мляво коливається
Під вітровим крилом,
І наче насміхається
З опалених колон [8, с. 63].

Це уривок з поезії утверджує надію на те, що навіть після жаклих руйнувань, завданих війною, людство зможе почати нове життя. Саме надія на відродження є наступною магістральною рисою антивоєнної лірики В. Мисика. У цьому вірші її символізує природа, яка

почала оживати і принесе з собою життя і для інших. Час тут означений як теперішній, але закінчується вірш майбутнім, тобто автор вірить у те, що негативний підтекст, який міститься у заголовку і перших рядках твору, зміниться у майбутньому. Причому конкретний зміст «майбутнього», все те, що постає вже в самому заголовку, – переведено у підтекст, передовірено читачеві, і йому ж адресовано заклик пам'ятати про те, що зробила війна, і не допустити повтору.

М. Ільницький наголошував: щоб ґрунтовно пізнати внутрішній світ поета, «основний об'єкт дослідження має бути перенесений від художньо втіленої поетом історії особистості на колективний портрет, виявлення у ньому спільних (у соціальному плані) й відмінних, індивідуальних (у плані психологічному та естетичному). Епіцентром стає тут перебудова суспільних емоцій, а відтак – поява відповідних їм поетичних ідей, мотивів, наскрізних ліричних сюжетів, а потім – видозміна жанрів, оновлення образної мови, способу поетичних асоціацій, виявлення “повторюваності” і “неповторності” у цьому загальному процесі» [3, 78]. Глибокий психологізм можна простежити у поемі «Біля криниці» (1958), де автор зображає психологію матері та її невістки, які втратили дорогу їм обом людину. Потужна думка, яку формує автор: чесність перед життям і перед самим собою, чітке усвідомлення реальності серцем. Яскраві емоційні образи змальовує поет: «мати чужу дитину називає сином. Віддає пораненому сорочку рідного сина... Її щирості не розуміє невістка, яка ще не відчула материнства...» [4, 11].

Таким чином, любов до Батьківщини, до своєї нації, розуміється поетом як самопожертва, вміння думати про інших, поставити своє горе нижче від чийогось. У цьому творі, як і в попередніх, простежується думка поета про братство людей, які об'єднані однією патріотичною ідеєю.

Оскільки філософська лірика предметом концептуального відображення має об'єктивну реальність: людину, світ, природу, час і простір тощо, то попри те, що в більшості класифікацій антивоєнна лірика не фігурує як різновид філософської лірики, нас цікавить саме філософська думка, закладена у творі цієї тематики.

Перш за все хочемо розглянути вірш з концептуальною назвою «Людина» (1965). У ньому В. Мисик дає зрозуміти, що на його думку заважає людині бути людиною. Твір структуровано на основі Дарвінської теорії еволюції, загальноприйнятої на той час у Радянському Союзі. Починаючи з найдавніших часів і до сьогодення митець показує одну причину, яка заважає людству існувати – зброя.

Показовим є прагнення людини, яке заперечується від імені зброї:

Із хащі вийшов і промовив: «Буду
Людиною».
«Не будеш!» І відразу ж

Отруйна стрілка просвітіла [6, с. 241].

В. Мисик цим віршем ніби поділяє все, що існує у світі, на Людину і Зброю, вони, як споконвічні антиподи: світло і темрява, добро і зло. Поет наштовхує на думку: «Що буде, якщо прибрати все, що являє собою зброю», можливо тоді людина стане справжньою ідеальною істотою. До речі, у поезіях В. Мисика справжня

Людина завжди на стороні добра. І детальніше це можна простежити в поемі «Дівчинка йде по землі» (1960).

Характерною рисою творів Василя Мисика є їх неповторність. Вони можуть збігатись тематично, ідейно, образно, однак у кожного – своя архітектоніка, оригінальна побудова вірша, своя інтелектуальність у змалюванні образів, подій, внутрішніх переживань, стверджень, узагальнень [4, 12]. Варто простежити цю особливість творчої манери письменника на прикладі поеми «Дівчинка йде по землі», де В. Мисик поєднав такі цікаві засоби, як: одивнення, оригінальна побудова строф, фантазія, домислювання, казково-притчева манера письма.

Структура твору, ритміка та мелодика при першому прочитанні здаються дещо хаотичними. Однак ними автор умовно розщепляє твір на частинки, щоб наприкінці підготовлений читач міг зібрати їх воедино. Саме тому поема не піддається побіжному прочитанню, а повноту головної думки, якою є людяність як особлива риса людини, можна зрозуміти лише заглибившись у твір. Автор не просто викладає свої думки читачеві, він шукає інтерактиву з ним, що потребує певного рівня підготовки.

Автор ділить поему на дві частини. У першій він змальовує образи стежки, комах, вояка, дівчинки та ліричного героя. Кожен образ обумовлює появу іншого. Друга частина – це запитання-загадка ліричного героя до дівчинки.

Природний світ, зображуваний у тексті, – це те життя, яке надихає людину на правильні чи неправильні вчинки. Так, вояк, нагледівшись, як невтомно комашка намагається перемогти жучка, бився до кінця. Цим вояком був Тамерлан: «І виросла велика, нездоланна / Держава з вояка» [7, с. 181].

Ліричний герой засуджує завойовника, але виправдовує комаху. Йдеться тут про те, що боротись із загарбниками – необхідність і обов'язок, а бути загарбником – це вирок. У своїх розмірковуваннях над цим ліричний герой не помітив, як із гушавини визирнула дівчинка. Розмовляючи з нею, ліричний герой починає загадувати їй загадки. Дівчинка виявилась дуже розумною і відгадала всі загадки, крім однієї: навіщо побились між собою мурахи, що вони не поділили? Мурахи у творі – це втілення примітивізму людини. Авторів незрозуміло, що спонукає їх битися між собою:

У просторі
Планетному є місце для усіх,
Хто хоче жити. Вони ж, немов на сміх,
Такі малесенькі й короткозорі,
Що бачать не поля і не гаї,
А тільки вбогі стежечки свої [7, с. 184].

Алегорично В. Мисик стверджує, що всі, хто жадають війни, агресії, існують на рівні комах-мурашок, їм не зрозумілі вищі шари краси, любові, гуманізму, бо вони не піднімають голови, а дивляться лише собі під ноги. Такі істоти не викликають жодних почуттів, окрім зневаги і страху.

Як людина, яка пройшла війну і випробувала жахи таборів, поет-філософ розумів, що постійне нагадування та відверте спекулювання темою війни потрібно завершувати. Людство, на його думку, не зможе почати життя спочатку, не залишивши позаду, в історії явище фашизму. Особливо чітко ця ідея простежується у вірші «Весна 1945» (1945), де на прикладі персоніфікованої природи, яка своїми силами (дощами, теплом, пробудженням землі після зими) намагається відродити землю від жахів війни, висвітлюється авторська позиція про нове післявоєнне життя.

В. Мисик проводить аналогію між матір'ю, яка зазнала горя від війни, та землею, яка є прародителькою всього живого. В уявленнях поета, якщо природа спромоглась почати життя заново, залатавши вибоїни від бомб, падаючих літаків, танків, то людство теж зможе. Далі поет розвиває цю ідею у вірші «Суховій» (1946), але найвиразніше вона простежується у вірші «Феодосія» (1961). Коментуючи цей твір, В. Брюгген підкреслює природність і невимушеність поєднання авторської думки щодо зображення зовнішніх ознак міста і внутрішнього світу ліричного героя, його суперечливих вражень і почуттів. Автор майстерно переходить від спокійної дійсності сучасного курортного міста до його драматичної історії в минулому [1, 145].

В. Мисика довелося побувати на війні й солдатом-захисником, і полоненим. Цей трагічний досвід він зміг пережити і переосмислив його як такий, який не можна більше допускати. Його потрібно пам'ятати і від нього потрібно застерігати майбутні покоління, але не потрібно ним спекулювати. І як панацею від війни В. Мисик утверджує виховання почуття прекрасного в людині, того, що ґрунтується на споконвічних традиціях і цінностях українського народу. Своєю творчістю він ніби закликає очистити себе, суспільство, світ від того, чого не бажаємо своїм нащадкам. І лише тоді «життя постане у своїй незнищенній красі та невідцвітній надії, і зможемо всьому дати лад і раду – минулому й вічному, великому й малому» [2, с. 192].

Як видно з проаналізованих творів, у своїй антивоєнній ліриці Василь Мисик утверджує три християнські домінанти – віру, надію і любов. Митець закликає до щирої братерської любові між людьми та народами, віри в подолання навіть найстрашніших жахів війни та надії на те, що вона ніколи не повториться.

Отже, ми розглянули проблему війни як різновид танатологічної проблематики, який, по суті, являє собою масове вбивство. Ми з'ясували ставлення поета до цього явища, розглянули образи, які він формує. Вбивця у світогляді В. Мисика є певним дифектом, інопланетянином, чимось не властивим людству загалом.

Найбільші руйнування, які може заподіяти війна, стосуються не фізичної оболонки людини, а її душі. Єдиним засобом, який спроможний побороти війну, є любов до своєї сім'ї, рідної землі, планети.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Брюгген В. «... І форма жде киплячого металу!» / В. Брюгген // Вітчизна. – 1976. – № 10. – С. 142-148.
- [2] Гречанюк С. «У контексті неминущого» / С. Гречанюк // Вітчизна. – 1984. – № 3. – С. 190-194.
- [3] Ильин И.А. Путь к очевидности: Сочинения / И.А. Ильин. – М. : ЭКСМО-Пресс, 1998. – 912 с.
- [4] Лупій О. Розкрилля голосу / О. Лупій // Літературна Україна. – 1972. – жовтень. – С. 3-12.
- [5] Мисик В. Біля криниці. Вибране / Василь Мисик. – К. : Дніпро, 1967. – 367 с.
- [6] Мисик В. Микола Зеров на Півночі: Оповідання / Василь Мисик // Прапор. – 1990. – № 4. – С. 50-57
- [7] Мисик В. Планета. Вибране / Василь Мисик; передм. І. Драч. – К. : Дніпро, 1977. – 423 с
- [8] Мисик В. Твори : в двох томах / Василь Мисик; передмова М. Ільницького. – Том I. – Київ : Дніпро, 1983. – 339 с.

REFERENCES

- [1] Bruggen, V. «... And form waiting boiling metal!» / V. Bruggen // Vitchizna. – 1976. – № 10. – P. 142-148
- [2] Grechanuk, S. «In the context of the eternal» / S. Grechanuk // Vitchizna. – 1984. – № 3. – P. 190-194
- [3] Ilin, I.A. The path to the evidence: Oeuvre / I.A. Ilin. – M. : EKSMO-Press, 1998. – 912 p.
- [4] Lupiy, O. Wing vote / O. Lupiy // Literaturna Ukraina. – 1972. – October. – P. 3-12
- [5] Mysyk, V. Near the well. Add to favorites / Vasyl Mysyk. – K.: Dnipro, 1967. – 367 p.
- [6] Mysyk, V. Mykola Zerov in the North: Story / Vasyl Mysyk // Prapor. – 1990. – № 4. – P. 50-57
- [7] Mysyk, V. The planet. Favorites / Vasyl Mysyk; foreword I. Drach. – K. : Dnipro, 1977. – 423 p.
- [8] Mysyk, V. Works : in two volumes / Vasyl Mysyk; foreword M. Ilnitsky. – Vol. I. – Kiev : Dnipro, 1983. – 339 p.

A war problem is in creation of V. Mysyk

V.O. Pereyaslov

Abstract. The article is devoted to exploring antiwar poetry as one of the main lines in the famous writer V. Mysyk's works. On the material of lyrical works by the writer the features of his aesthetic and philosophical attitude to the war were investigated. A special and dominant role is given to the determination of the author's attitude of this negative phenomenon and ways to avoid it in the future. The study showed that the problems of antiwar V. Mysyk's poetry is relevant today, and the original images and ideas which are used by the author induce to move beyond one's ego, to the universal space. Further studying of the writer's heritage should be performed in the light of his aesthetic and philosophical ideas.

Keywords: *philosophical poetry, aesthetic symbiosis poet and a sense of moral principles, antiwar lyrics, appealing to universal values and orientations, etnomental model*

Оценочная модальность в языке

А.И. Приходько*

Запорожский национальный университет, г. Запорожье, Украина

*Corresponding author. E-mail: anna.prikhodko.55@mail.ru

Paper received 16.07.15; Revised 27.07.15; Accepted for publication 28.07.15.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с соотношением оценки и модальности. Внимание уделяется связи субъективной модальности и оценки, подчеркивается, что оценку и модальность необходимо изучать как феномены разного порядка.

Ключевые слова: оценка, модальность, субъективный, объективный

В современной лингвистике наблюдается повышение интереса к категории модальности. Модальность – явление многоаспектное, поэтому в лингвистической литературе высказываются различные мнения по поводу сущности данного феномена. Пожалуй, нет другой категории, о языковой природе и составе частных значений которой высказывалось бы столько различных и противоречивых точек зрения.

Модальность является предметом изучения различных наук – философии, логики, языкознания. Понятие «модальность» восходит к формальной классической логике. Модальность (лат. *modus* – ‘мера, способ’) – это явно или неявно выраженная в суждении дополнительная информация о характере зависимости между реальными явлениями, о логическом статусе суждения, об оценочных, регулятивных, временных и других его характеристиках. Модальными можно считать все суждения, выражающие живые законы науки [5].

В лингвистике выделяют на объективную и субъективную модальность. Объективная модальность является обязательным признаком любого высказывания. Она выражает отношение сообщаемого к действительности в плане реальности и ирреальности. Такая модальность получает свое выражение на уровне синтаксического членения предложения и выражается такими грамматическими и лексическими средствами как формы наклонений, модальные слова и частицы, интонация.

Субъективная модальность, то есть отношение говорящего к сообщаемому, не является обязательным признаком высказывания, а выступает как формально-грамматическое значение. Смысловой основой субъективной модальности является оценка говорящим описываемых фактов (уверенность или неуверенность, согласие или несогласие, положительная или отрицательная оценка).

Нам близка точка зрения тех ученых, которые считают, что концепция модальности связана с оценочным фактором высказывания, следовательно, разговор о субъективной модальности невозможен без постановки вопроса о различных способах выражения оценочного в предложении, т.е. целью данной статьи является рассмотрение вопроса о связи оценки и модальности.

Действительно, в процессе жизнедеятельности человек включается в разнообразные нормативно-ценностные системы – фрагменты социальной деятельности и вырабатывает на потребностно-мотивационной основе оценочные тахсономии, служащие когнитивным базисом модальностей, так как в основе модальностей лежит категория оценки, а сами модальности являются важнейшими механизмами субъективности языка. Вот почему содержание и объ-

ем модальности не могут быть установлены о достаточной обоснованностью без учета взаимосвязи действительности, языка и субъекта, его сознания и раскрытия ценностных параметров процесса отражения.

Все стороны ценностного отражения действительности, нашедшие воплощение в системе когнитивных, поведенческих и коммуникативных функций языка, дают возможность выстроить иерархическую зависимость: ценность – оценка – модализация. Только в рамках указанной зависимости можно со всей полнотой очертить содержание и объем модальностей, найти их текстовую реализацию. Таким образом, можно сделать вывод, что фактор модальности – это всегда многоуровневая оценка автором действительности и передача её реципиенту.

Оценочное отношение принято рассматривать как один из видов модальности, которые сопровождают языковые выражения. Отношение говорящего к действительности, постулируемое в качестве основного признака модальности, в той или иной мере характерно для любого высказывания.

Поскольку отношение говорящего к действительности может выражаться различными средствами – морфологическими, лексическими, фразеологическими, синтаксическими, просодическими, стилистическими, то "модальность оказывается категорией, присущей языку в действии, то есть в речи, и поэтому является самой сущностью коммуникативного процесса" [3, с. 113]. Категория модальности – одна из важнейших, стержневых языковых категорий. Она находит свое проявление в разных формах в языках разных типов [2, с. 42]. Но и до сих пор нет единого взгляда на природу этой категории.

В работах британских лингвистов определения модальности, как правило, не даются. Она рассматривается как данность, называются лишь формы, в которых последняя проявляется [12]. Некоторые исследователи отождествляют модальность и предикативность, считая их явлениями одного порядка [6, с. 37-48]. Еще более распространено весьма узкое понимание модальности как выражения достоверности / недостоверности, основывающееся на понятиях реальности и ирреальности суждения в логике.

В приведенных точках зрения есть и общее – это осознание необходимости выведения эмоционально-экспрессивных отношений из круга модальности. Правда, против такого узкого подхода к пониманию модальности выступал в свое время В.В. Виноградов, подробно изучавший эту категорию. Ему свойственно более широкое понимание модальности – как грамматически выражаемого отношения говорящего к действительности, а именно: к содержанию речи, себе-

седнику, а также к самому себе [2, с. 55].

К понятию "модальность" он относит и эмоционально-экспрессивную оценку говорящего. Теория модальности, разработанная ученым и представителями его школы, имеет большое значение для исследования природы оценки, так как рассматривает последнюю как один из видов модальности, то есть отношение субъекта к объектам окружающего мира.

Таким образом, в современной лингвистике модальность понимается довольно широко: как универсальная категория, которая передает отношение говорящего к высказыванию и актуализируется с помощью разнообразных средств. С этой точки зрения оценочность является составной частью или видом модальности.

Общезвестно, что категория модальности реализуется в двух видовых значениях: объективно-модальном и субъективно-модальном. Под объективной модальностью мы понимаем квалификацию содержания всего сказанного с точки зрения достоверности самого говорящего, а субъективная – это эмоциональное отношение, реакции говорящего-субъекта, которые вызываются "общим обстоятельством, общей целью мыслей, фактом высказывания с точки зрения оценки и эмоционального освещения содержания высказывания" [7, с. 105].

Для реализации цели нашего исследования актуален учет субъективно-оценочной модальности, поскольку "введение субъективно-модального значения в общую категорию модальности представляется важным в расширении рамок грамматического анализа предложения и служит мостиком, переброшенным от предложения к высказыванию и тексту" [3, с. 115].

В лингвистической литературе по проблемам модальности находим и другие точки зрения. Так, в некоторых работах модальность и оценка рассматриваются как явления одного порядка [9; 11]. Вместе с тем другие авторы считают, что оценку можно рассматривать как один из видов модальностей, которые накладываются на дескриптивное содержание языкового выражения [8, с. 111].

Такая неоднозначная интерпретация этого феномена вытекает из разнообразия логических связей, которые освещаются современной модальной логикой: абсолютных, онтологических, эпистемических, деонтических, аксиологических.

Содержание межличностных (интерсубъективных) видов модальности соответствует их терминологическим обозначениям: деонтическая – предписывающая, эпистемическая – описывающая и аксиологическая – оценивающая модальности. Аксиологические модальности текстов имеют основные значения поощрения (положительная оценка) и порицания (отрицательная оценка).

Модальный компонент, связанный с оценкой, опосредует взаимоотношение прагматической и семантической структур высказывания. Модальный компонент, занимая промежуточное положение между семантической и прагматической структурами высказывания, больше тяготеет к последней. Эта локализация модальности подчеркивается и в определении, в котором модальность рассматривается как диалектическая динамическая субстанция, гносеологически выкристаллизовавшаяся из модальной логики, но ушедшая

от ее формальных дефиниций, определив свой особый статус в прагматике языка как парадигма состава линейных отношений.

Наблюдения над прагматикой модальных отношений позволяют сделать вывод, что прагматика и модальность в плане своих функциональных критериев пересекаются на уровне определения отношений между субъектами организации речевого общения, между выражениями, объектами суждений, т.е. оценки отношений к объектам в различных условиях и ситуациях, что дает основание рассматривать оценочную модальность в языке (речи) как один из ингредиентов прагматики организации речевого потока.

В речевом общении одним из глобальных аспектов является отношение. Аспект отношения в речевом общении соотнесен с диалогической модальностью, одна из подсистем диалогической модальности отражает качество отношений между партнерами ("доверительно", "формально", "конфликтно"). Общее отношение к партнеру по общению складывается из отношений к его сферам: рационального, оценочного, вербального и предметного поведения, ситуативной и социальной роли. На отношение накладывает отпечаток степень знакомства или дистантность партнеров, социальная сфера, интенция, степень социализации коммуникантов, свойства установки личности, predisposition индивида к рефлексии. Отношение партнера к самому себе составляет эгоцентрическую модальность.

Для оценки очень важным является учет эпистемического состояния коммуникантов, что находит свое воплощение в эпистемическом модусе, то есть в оценке истинности информации, которая помещается в высказывании. Несомненным есть тот факт, что эпистемично-модальные импульсы пронизывают каждое высказывание естественного языка, а эпистемическое состояние говорящего может репрезентироваться не только специальными лексико-грамматическими маркерами, но и существовать в тех высказываниях, где нет его видимых указателей.

Успешность эпистемично-модальной квалификации высказывания коммуникантами в значительной мере зависит от их способности обнаружить интенциональное содержание намерений субъекта, которые лежат в основе его речевого акта, но нередко проявляются только косвенным образом. Таким образом, эпистемическая модальность принадлежит к числу основных видов модальности, поскольку она выражает степень полноты знаний говорящего.

При рассмотрении взаимосвязи между оценкой и модальностью необходимо обратить внимание и на тот факт, что от аксиологичности зависит и деонтическая модальность "обязательно – разрешено – запрещено", которая определяется через оценочные понятия [10, с. 60].

При определении категории модальности необходимо учитывать и такие компоненты, как объект действительности и его свойства, субъект речи, который осуществляет акт предикации и предоставляет объекту определенные атрибуты, и объективную реальность. Говорящий производит оценку характера связи между объектом действительности и свойством предмета, а также отношение такой связи к действительности. Следовательно, модальность является речевым

отражением оценки говорящим связей между объектом и его свойством, передает меру желательности этих связей.

Во многих случаях оценка входит как один из компонентов в конструкции, в основе которых лежат другие модальности. Положительная и отрицательная оценки связаны с разными модальностями (надежда и угроза, предостережение и совет). Оценка присутствует как семантический элемент в различных модальностях, так, совет предполагает знак "+" для адресата, угроза – знак "-" и т.п.

Весьма уместной в этой связи представляется точка зрения В.И. Карасика, который на примере предметных существительных разграничивает три вида модальности: инструментальную (отражает в языке практическое освоение мира человеком и распространяется на все существительные, обозначающие предметы, созданные человеком (артефакты), на естественные явления и предметы, используемые человеком); потенциальную (познавательное, теоретическое освоение мира человеком); персональную (каузируется самим субъектом, характеризует постоянные качества человека и распространяется на одушевленные существительные со значением профессии, поручения, оценки) [4, с. 124-125].

Итак, позиция соотнесенности модальности и

оценки не вызывает никакого сомнения. Однако когнитивное направление в рассмотрении языковых явлений вообще и оценки, в частности, позволяет по-новому осветить взаимосвязь этих двух категорий.

Лингвисты, на примере субъективной модальности, убедительно показывают ее связь с оценкой, подчеркивая при этом, что последняя "отражает оценку говорящим степени познания знаний, которые он сообщает" [1, с. 233], а когнитивный подход дает возможность расширить рамки оценки и говорить о том, что она выходит за пределы модальности, поскольку модальность – это отношение к действительности вообще, а оценка предусматривает не только отношение к объектам окружающего мира, но и познание, осмысление и оценивание действительности и отношение субъекта к результатам познания.

Таким образом, оценка особым образом соотнесена с другими модальными значениями. Оценочная модальность не противопоставлена другим модальностям, а совмещается с ними, но при этом возникают определенные ограничения на сочетаемость и модификацию оценочных структур.

На наш взгляд весьма перспективным является изучение дискурсной модификации оценочной модальности, что позволит более подробно исследовать различные способы выражения последней.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К.: КГУ, 1997. – 300 с.
- [2] Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Избранные труды: Исследования по русской грамматике / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1975. – 560 с.
- [3] Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического анализа / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
- [4] Карасик В.И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М.: Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. – 330 с.
- [5] Лагута О.Н. Логика и лингвистика / О.Н. Лагута. – Новосибирск: НГУ, 2000. – 116 с.
- [6] Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения / В.З. Панфилов // Вопр. языкознания. – 1977. – № 4. – С. 37-48.
- [7] Петров Н.Е. О содержании и объеме языковой модальности / Н.Е. Петров. – Новосибирск: Наука, 1982. – 116 с.
- [8] Тураева З.Я. Лингвистика текста и категория модальности / З.Я. Тураева // Вопр. языкознания. – 1994. – № 3. – С. 105-114.
- [9] Туровская С.А. Проблемы изучения модальных смыслов / С.А. Туровская. – Тарту: Тартуский ун-т, 1997. – 272 с.
- [10] Яворська Г.М. Про деонтичну модальність мовних норм / Г.М. Яворська // Вісник КДЛУ: Серія "Філологія". – 2000. – Т. 1, №1. – С. 58-65.
- [11] Lakoff, R. The Pragmatics of Modality / R. Lakoff // Papers from the Chicago Linguistic Society. – Chicago. 1972. – Vol. 8. – P. 229-246.
- [12] Lyons, J. Semantics / J. Lyons. – L.: Cambridge Univ. Press, 1978. – Vol. I – II. – 897 p.

REFERENCES

- [1] Belova, A.D. Linguistic aspects of argumentation. – K.: KGU, 1997. – 300 p.
- [2] Vinogradov, V.V. About the category of modality and modal words in the Russian language. – Selected works: Studies in Russian grammar. – M.: Nauka, 1981. – 560 p.
- [3] Galperin, I.R. Text as an object of linguistic analysis. – M.: Nauka, 1981. – 138 p.
- [4] Karasik, V.I. The language of social status. – M.: Institute of Linguistics, Russian Academy of Sciences, Volgograd State Ped. In-t, 1992. – 330 p.
- [5] Laguta, O.N. Logic and Linguistics. – Novosibirsk: NSU, 2000. – 116 p.
- [6] Panfilov, V.Z. Category of modality and its role in the design of the structure of the sentence and judgment. – Problems of Linguistics. – 1977. – № 4. – P. 37-48.
- [7] Petrov, N.E. The content and scope of the language modality. – Novosibirsk: Nauka, 1982. – 116 p.
- [8] Turaeva, Z.Ya. Text Linguistics and the category of modality. – Problems of Linguistics. – 1994. – № 3. – P. 105-114.
- [9] Turovskaya, S.A. Problems of study the modal meanings. – Tartu: Tartu Un-ty, 1997. – 272 p.
- [10] Yavorska, G.M. About deontic modality of language norms. – Bulletin of KSLU: Series "Philology". – 2000. – Vol. 1, №1. – P. 58-65.
- [11] Lakoff, R. The Pragmatics of Modality / R. Lakoff // Papers from the Chicago Linguistic Society. – Chicago. 1972. – Vol. 8. – P. 229-246.
- [12] Lyons, J. Semantics / J. Lyons. – L.: Cambridge Univ. Press, 1978. – Vol. I – II. – 897 p.

Evaluative Modality in Language

A.I. Prihodko

Abstract. This article is devoted to the investigation of correlation between the categories of evaluation and modality. Special attention is paid to the connection of subjective modality and evaluation. It is stressed that these categories must be studied as the phenomena of different levels.

Keywords: evaluation, modality, subjective, objective

Структура словотвірних гнізд з вершинами-онімами в сучасній українській мові

Л.Є. Рибачківська*

Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: zvolinska82@i.ua

Paper received 05.07.15; Revised 10.07.15; Accepted for publication 14.07.15.

Анотація. У статті детально розглянуто структуру словотвірних гнізд з вершинами-онімами в сучасній українській мові, здійснено послідовний аналіз словотвірної пари, словотвірного ланцюжка і словотвірної парадигми; визначено наповнюваність та чисельність словотвірних гнізд, а також зазначено, що найбільш чисельну групу в українській мові складають словотвірні гнізда з вершинами-антропонімами.

Ключові слова: словотвірне гніздо, словотвірна пара, словотвірний ланцюжок, словотвірна парадигма, структура, онім

Сучасний етап розвитку української дериватології характеризується намаганням глибше охарактеризувати формальну й семантичну структуру похідного слова та комплексних одиниць словотвору кожної мови, з'ясувати їх роль у процесі мовної номінації.

Актуальним і донині залишається вивчення словотвірного гнізда й словотвірної системи як гніздової організації в цілому, оскільки це дає змогу встановити різноманітні парадигматичні та синтагматичні зв'язки спільнокореневих дериватів, відкриває перспективи для глибинного аналізу процесу словотворення, для системного підходу до явищ дериваційної структури похідних лексем. Саме в словотвірному гнізді (далі СГ) репрезентована породжувальна здатність твірного слова, простежуються структурно-семантичні відношення між членами гнізда, з'ясовуються особливості словотвірної структури похідних слів, відтворення значення твірного слова в семантиці похідного [5]. Дослідження структури СГ у системі словотвору сприятиме розв'язанню проблеми створення словотвірного словника сучасної української мови, що є досить актуальним, адже кожне СГ має визначену структуру і кожен його компонент посідає передбачене системою мови місце.

Вивченню структури СГ присвячено багато праць. Це насамперед роботи українських мовознавців: І.І. Ковалика, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловської, В.І. Верещаки, М.П. Лесюка, В.В. Грещука, В.О. Горпинича, М.І. Голянич, Г.Я. Василевич та ін. Структурно-семантичну організацію СГ з базовими дієсловами мовлення в українській мові XIX–XX ст. було вивчено С.П. Гіряк, а із коренями на позначення металів О.В. Дияк. Г.М. Віняр розглянуто структуру нових СГ в українській мові. Як бачимо, дериватолами в аналізованому напрямку лінгвістичних досліджень зроблено багато, однак вивченню структури СГ з вершинами-онімами в україністиці ще не достатньо приділялось уваги, тому пропонується стаття присвячена саме цій проблемі.

Актуальність пропонованої теми продиктована потребами дослідження структури СГ з вершинами-онімами в українській мові, адже визначення основних формальних й семантичних компонентів СГ буде певним внеском у розвиток теорії словотвору. Також проблеми виникнення нових СГ з вершинами-онімами, заповнення лакун у відомих із них, виявлення обсягу і взаємовпливів усередині гнізд та ін.

були й залишаються актуальними в українському мовознавстві.

Мета статті полягає в дослідженні структури СГ з вершинами-онімами в українській мові. Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання наступних **завдань**: описати структуру СГ в українській мові (словотвірну пару, словотвірний ланцюжок, словотвірну парадигму); визначити їх наповнюваність; дослідити, які групи СГ з вершинами-онімами є найбільш і найменш чисельними за обсягом та зазначити перспективи подальшого розвитку словотвірних студій.

Матеріалом слугували численні новотвори (понад 100 словотвірних гнізд), зафіксовані передусім у сучасній українській публіцистиці (програмах і передачах радіо й телебачення, газетах, журналах, словниках).

Дослідники визначають СГ (або «гніздо слів») як сукупність слів, упорядкованих відношеннями похідності (живими послідовними словотвірними зв'язками) і об'єднаних спільністю кореня [7, с. 573]. Отже, *словотвірне гніздо* можна кваліфікувати як організовану єдність пов'язаних формальною і смисловою похідністю лексем, системний характер якої ґрунтується на таких ознаках, як: спільність кореня; похідність; наявність слова-вершини.

СГ має чітко визначену структуру (словотвірна пара, словотвірний ланцюжок, словотвірна парадигма), і кожний його елемент (слово) займає в ньому місце, яке передбачено мовною системою і закріплено нормою. У визначенні структури СГ у сучасному мовознавстві сформувалися різні підходи. Ми підтримуємо думку О.М. Тихонова, який вважає, що мінімальною одиницею СГ є *пара слів*: твірне та його похідне, які пов'язані між собою формально й семантично [16, 40]. Похідні одиниці в гніздах групуються на основі лексичних значень, стрижневими з-поміж яких можуть бути як їхні прямі, номінативні, так і переносні значення. Структура СГ залежить від семантики, будови і частиномовної належності початкового слова, яке називається вершиною словотвірного гнізда. Найчастіше у вершині гнізда виступає непохідне і неподільне слово. На кожному етапі основа ускладнюється [5].

Отже, в основі будь-якого СГ лежить вихідне непохідне слово (вершина), решта слів – похідні. Вихідне і похідне становлять словотвірну пару, наприклад: **В.Ю. Захарченко** “український колишній міністр вну-

трішніх справ України, підозрюваний у злочинах проти людяності під час подій Євромайдану” – *антизахарченківець* “особа, яка проти В.Ю. Захарченка”: *Врадіївські антизахарченківці попрямували з Умані до Монастирища* [12]; **Арсеній** Петрович Яценюк “український політик, економіст, прем’єр-міністр України” – *арсеніанець* “особа-прихильник, послідовник А.П. Яценюка”: [...] *конфронтація між “юліанцями” та “арсеніанцями” в “Батьківщині” поглибитися*. [8].

СГ – система динамічна, адже межі СГ рухомі: воно може поповнюватися новими словами за порівняно короткий проміжок часу, і, навпаки, слова в гнізді часто переміщуються з центру на периферію чи зовсім виходять з нього. Оскільки СГ перебувають постійно в русі, то в них може бути а) активна лексика, наприклад: **О.В. Блохін** “український футбольний тренер” – *Блохініада* “Збірне до всього, пов’язаного з О.В. Блохіним”: *Блохініада, або спроба осмислити 60-річчя Олега Блохіна* [8]; *блохініана*: *Крізь синонімічність чи принципи протилежності з ними побачимо віхи блохініани* [8]; *Блоха*: “*Блоха*” знову приємно здивував, коли на Євро-2012 його хлопці дали бій шведам, англіїцям. footclub.com.ua/news/; *Блохінський*: *Блохінський* нігілізм набагато глибоко вріс у свідомість не тільки гравців, а й тренера [14]; б) пасивна лексика: **М. Волошин** “російський поет, художник, літературний критик” – *максиміліановолошиновець* “особа-шанувальник творчості М. Волошина”: *Понад 80 років минуло відтоді, як спорожнів дім поета, але й сьогодні він вабить до себе художників, поетів та й просто хіпіподібних “максиміліановолошинців”* [Н].

СГ за наповнюваністю можуть бути як елементарними (гніздо являє собою словотвірну пару): **О.П. Довженко** “український письменник, кінорежисер, кінодраматург” – *довженколенд* “територія, парк (ленд) Довженка”: *А на цьому місці буде не “довженколенд”, а щось інше* [8]; **О.О. Шалімов** “академік НАН та АМН України, доктор медичних наук, професор” – *шалімівець* “особа-послідовник Шалімова, працівник Інституту Шалімова”: [...] *сподіваючись, що шалімовці їх урятують* [8]; **С.Л. Магнітський** “партнер британської юридичної фірми *Firestone Duncan*” – *антимагнітський* “ознака за належністю до того, що протилежне до закону Магнітського”: *Про відцентрову силу антимагнітського закону* [8], так і багатослівними (гніздо – три й більше слів): **Тарапунька** “відомий юморестичний народний артист” – *тарапунькізувати* – *тарапунькізація* “набуття ознак Тарапуньки, йдеться про його суржикомовність”: “*Тарапунькізація*” українського телефіру сприяє суржикізації культури [8]. Серед проаналізованих СГ з вершинами-онімами лише 35 є елементарними, а всі інші (65) – багатослівними.

Побудова СГ ґрунтується на принципі ієрархії, тобто послідовного підпорядкування одних одиниць іншим. Компоненти СГ семантично і структурно залежать один від іншого.

З формального погляду СГ – чітко організована в ієрархічному порядку система комплексів спільнокореневих одиниць, у якій найпростішим є *словотвірна пара*, що формується опозицією “твірне → похідне”. Складнішою структурною одиницею-комплексом в ієрархії СГ є *словотвірний ланцюжок*, який утворю-

ється в результаті об’єднання словотвірних пар, у процесі якого відбувається розгортання СГ на лінійній осі та реалізації послідовної похідності. Мікросистемою, яку формують деривати, що перебувають на одному ступені похідності, у межах системи СГ є *словотвірна парадигма*. Таким чином, СГ залежно від напрямку розгортання, являє собою сукупність ланцюжків і парадигм [6, с. 8].

Розгортання СГ може відбуватись як горизонтально (синтагматично), так і вертикально (парадигматично). Розглянемо приклад СГ із вершиною **М.Я. Азаров** “український політик, колишній прем’єр-міністр України”:

<i>Азаров</i>	→	<i>анти-Азаров</i>	
		<i>Азаровщина</i>	
		<i>азарівський</i>	→ <i>антиазарівський</i>
		<i>азарівка</i>	→ <i>азарівкознавець</i>
		<i>азарівець</i>	→ <i>азарівці</i>
		<i>Азіров</i>	→ <i>азірувати</i>

Деякі похідні лексеми, створені на базі цього слова, представлені у таких контекстах: *Що цікаво, в обговоренні з’являються азарівкознавці, які звинувачують укладачів словника в тому, що вони неправильно перекладають деякі слова, і пропонують правильні версії* [8]. *Запустили українсько-азарівський словник* [8]. *Азаровщина* – це повне нехтування законом... (заголовок статті) [10]; *Ляшко заговорив до прем’єра на “азарівці”* (заголовок статті). *Слухаю Азірова у парламенті. І несамохіть придумав неологізм: нове дієслово – азірувати. Про значення, певен, здогадаєтесь самі*, – сказав депутат О. Ляшко [13].

Якщо в парадигматичному плані СГ кваліфікують як систему словотвірних парадигм (далі – СП) [4, с. 178–179]: I – *анти-Азаров* – *Азаровщина* – *Азарівський* – *азарівка* – *азарівець* – *Азіров*, II – *Антиазарівський* – *азарівкознавець* – *азарівці* – *азірувати*, то у синтагматичному плані СГ кваліфікується як сукупність *словотвірних ланцюжків* (СЛ) – рядів спільнокореневих слів, об’єднаних відношеннями словотвірної похідності: кожний наступний член такого ланцюжка формально та семантично виводиться з попереднього: I – *Азарівський* – *Антиазарівський*; II – *азарівка* – *азарівкознавець*; III – *азарівець* – *азарівці*; IV – *Азіров* – *азірувати*.

У такому разі СЛ можна визначати як лінійну сукупність словотвірних пар, кожний наступний дериват якої з часом перетворюється на вихідне слово. Розпочинає СЛ непохідне слово, що реалізує свій словотвірний потенціал, а закінчує – похідне слово, яке не може утворювати дериватів. Між ними розташовуються одиниці, що є одночасно і твірними (щодо попереднього члена ланцюжка), і похідними – щодо наступного. Похідні одиниці в ланцюжку, крім останнього, виконують функцію і похідних, і непохідних водночас. Так, у СЛ **Вашингтон** – *вашингтонський*, *антивашингтонський* лексема *вашингтонський* буде похідною від слова *Вашингтон* і непохідною щодо *антивашингтонський* [8].

СЛ бувають різної довжини (від двох до семи компонентів) та двох типів: а) з похідними однієї частини мови: **Партія “Регіонів”** – *регіонал*, *регіональник*, *екс-регіональник*: *Натомість „регіонал”*

В. Рибак кілька тижнів тому натякав на те, що ПР готує на „посаду” єдиного кандидата саме прем'єра Януковича [2]; Щоправда, Віктор Федорович, якого „**регіональники**” вже давно „сватали” на лідера своєї партії, „колував пальцем піч” [2]; „Не можна ні купити, ні надавити”, – наголосив знову незалежний **екс-регіональник** [2]; б) з похідними різних частин мови: **Бонапарт** – бонапартизувати, бонапартизація “определметнена дія, пов'язана з Бонапартом” [8]. Серед проаналізованих СЛ більшість (71%) є з похідними різних частин мови.

Глибина СГ формується ступенями похідності, які визначаються місцем деривата у СЛ. Ступінь похідності деривата залежить від кількості словотвірних актів, які лежать між ним і словом-вершиною, що виступає головним складником СГ, задаючи його формальні й семантичні параметри. Кожне СГ має *ступені похідності* – послідовно розташовані ряди слів, формування яких відбувається в результаті здійснення кожного наступного дериваційного акту [5, с. 5].

Таким чином, СЛ як структурний елемент СГ характеризується: а) лінійністю організації; б) вищим рівнем складності структури стосовно словотвірної пари, яка є ієрархічно нижчою одиницею; в) ухваленням до структурно більш складної одиниці (СГ); г) різною довжиною; г) залежністю ступеня похідності деривата від його віддаленості щодо твірного слова. Дослідження СЛ дає змогу виділити словотвірні афікси, якими прирощуються твірні основи, та використати їх результати в процесі здійснення морфемного аналізу.

У парадигматичному плані СГ кваліфікується як сукупність *словотвірних парадигм* (СП). Найбільш поширеним у сучасному словотворі стало визначення, згідно з яким СП – це набір похідних, мотивованих тією самою твірною основою, на одному ступені словотворення. Кожна конкретна СП є дериваційною мікросистемою, взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти якої утворюють певну єдність і цілість. СП мають усі слова дериваційного гнізда, які беруть участь у словотворенні і виступають як твірні. У гнізді стільки СП, скільки твірних [3, с. 21-27].

Поняття парадигми лексично зумовлене, оскільки всі члени СП мають спільну семантику, визначену твірним словом, що дає змогу точніше встановити структурно-семантичну складність похідних, їхні постійні словотвірні значення, зумовлені місцем у парадигмі.

Ураховуючи частиномовну належність похідних, у структурі СП виділяють *блоки* (часто їх називають *зонами*), які містять похідні тієї самої частини мови. Поняття блоку СП ґрунтується на спільності загальнокатегорійної семантики низки дериватів. Протяжність СП визначають за кількістю частиномовних блоків, словотвірних значень та дериватів, які ці значення актуалізують. За ознакою протяжності СП мовознавці поділяють на такі типи: 1) нульові СП (властиві лексемам, які не беруть участі у словотвірних процесах, від них не утворюються нові слова); 2) одноступінні СП (мають одну частиномовну зону); 3) двоступінні СП; 4) тріступінні СП; 5) чотириступінні СП [17].

Отже, конкретна СП – це упорядкована сукупність дериватів, об'єднаних на основі частиномовної належності похідних слів.

Глибину СП як одиниці, що відображає породжувальну здатність твірних слів, визначає кількість структурно різнотипних дериватів у межах окремого *словотвірного значення* (СЗ). СЗ похідного слова – це узагальнене значення, спільне для певного лексико-семантичного розряду слів, виражене за допомогою словотвірної форми, і ґрунтується на основі відношення однотипних похідних до відповідних твірних слів. СЗ виражають різні мовні засоби залежно від способу словотвору [17].

Розглянемо приклад СГ з вершиною **Ю.В. Тимошенко** “український політик”:

Тимошенко → тимошенківець → Тимошенківці
 Тимошенківський → антитимошенківський
 протимошенківський
 тимошенкоман → тимошенкоманія
 тимошенкофоб → тимошенкофобія
 по-тимошенківськи
 Ющенко-Тимошенко

Деякі похідні лексеми, створені на базі цього слова, представлені у таких контекстах: *Сьогодні у парламенті голосуватимуть за "тимошенківський законопроект" [15]. І якщо ми вже заговорили про політику, то я помітив, що у селах панує загальна "тимошенкоманія" [9]. Яценюк повів себе по-тимошенківськи, перевівши дискусію у публічну площину [11].*

Деривати, що входять до аналізованого СГ (а це 11 одиниць), розташовуються на двох ступенях похідності. На першому ступені похідності формуються 6 дериватів. У його межах виділяються три частиномовні зони: а) іменикова (4 одиниці); б) прикметникова (1 одиниця) та прислівникова (1 одиниця). На другому ступені нараховується 5 похідних одиниць. Вони членуються на такі частиномовні зони: а) іменикова (Зодиночі) та б) прикметникова (2 одиниці). Найчисленнішими є субстантивний та ад'єктивний блоки похідних одиниць.

Отже, особливості СП зумовлені її частиномовною структурою, набором словотвірних значень похідних у межах окремого частиномовного блоку, а також словотвірними моделями, які реалізують це значення.

Характеризуючи сучасний український іменник, слід відзначити, що серед СГ з вершинами-онімами найбільш чисельну групу в українській мові складають СГ із вершинами-*антропонімами*, які ми розглядали в нашій статті. Найінтенсивніше в ролі вершин залучають прізвища відомих як в Україні так і в світі державних, політичних діячів, урядовців, відомих політиків, журналістів, письменників, драматургів, митців кіно, театру та телебачення, народних та світових співаків і композиторів. Наприклад: **В.Ф. Янукович** “4-й президент України” – *Янукович-молодий, януковичівець, януковичівці, Януковичів, януковичівський, антиянуковичівський, пост-януковичівський, Путінсько-януковичівський, Януковичолубець, бандюкович*.

Провідним способом творення дериватів в аналізованих СГ є морфологічний, серед під способів якого

домінує суфіксація та префіксація. Продуктивний словотвірний тип із суфіксом *-ець (-івець)* реалізується у відіменникових похідних зі значенням “прихильник, послідовник кого/чого-небудь”, “учасник, член чого-небудь”, де мотиваторами є власні назви: прізвища відомих політиків (*кучмівець, путінець, юліанець, януковичівець*), популярних спортсменів, митців, кіно-, літературних героїв, співаків (*лесезнавець, вердіанець, лукашівець*). Більшість таких похідних “живуть” рівно стільки, скільки перебуває “на олімпі” той чи інший політик. Скажімо, ще не треба пояснювати, хто такий *порошенківець* чи *ющенківець*, але уже треба розшифровувати, хто такий *кінахівець*, відійшли до пасивної лексики: *вітренківець, морозівець* тощо. Серед префіксальних прикметників найпродуктивнішими є похідні одиниці з префіксом *анти-* зі значенням “той, який проти, протилежний”. В ад’єктивах, утворених від прізвищ політичних діячів, на значення протилежності накладається відтінок негативності оцінки, зокрема іронії: *антиазарівський, антикличківський, антипутінський, антиянуковичівський*.

Отже, СГ – це сукупність слів, упорядкованих відношеннями похідності й об’єднаних спільним коренем. Воно має чітко визначену будову, і кожний

його елемент займає в ньому місце, яке передбачено мовною системою і закріплено нормою. Компоненти СГ семантично і структурно залежать один від одного. За наповнюваністю СГ можуть бути як елементарними так і багатослівними. Структура гнізда залежить від семантики, будови і частиномовної належності початкового слова, яке називається вершиною СГ. Найчастіше у вершині гнізда виступає непохідне і неподільне слово. Вихідне і похідне становлять словотвірну пару. Структура СГ визначається співвідношенням одиниць двох планів: синтагматичного, тобто гніздо являє собою сукупність СЛ, і парадигматичного, який репрезентує сукупність СП.

Проаналізувавши СГ з вершинами-онімами, слід відмітити, що найбільш чисельну групу в українській мові складають СГ із вершинами-антропонімами, а провідним способом творення дериватів є морфологічний, серед під способів якого домінує суфіксація, а потім іде префіксація, творення складних слів, постфіксація. Дослідження такого типу мають велику наукову перспективу, оскільки існує потреба в укладанні гніздового словника, у якому б знайшла своє відображення словопороджувальна здатність усіх коренів української мови.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Вербич С.О. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект / С.О. Вербич // Вісник Національної академії наук України. – 2008. – № 5. – С. 54–60.
- [2] Віняр Г.М. Словник новотворів української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття / Г.М. Віняр, Л.Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2005. – 158 с.
- [3] Грещук В.В. Поняття словотвірної парадигми в сучасній дериватології / В.В. Грещук // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 21–27.
- [4] Дияк О.В. Словотвірна парадигма кореня *золот-* у сучасній українській мові / О.В. Дияк // Система і структура східнослов'янських мов : [міжкафедр. зб. наук. пр.]. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С. 178–183.
- [5] Дияк О.В. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд із коренями на позначення металів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О.В. Дияк; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2006. – 21 с.
- [6] Карпіловська Є.А. Конструювання складних словотвірних одиниць / Є.А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1990. – 155 с.
- [7] Клименко Н.Ф. Словотвірне гніздо / Н.Ф. Клименко // Українська мова : [енциклопедія]. – К. : Укр. енциклоп., 2000. – С. 573.
- [8] Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації. 2012–2013 : [словник] / А. Нелюба, Є. Редько; [за заг. ред. А. Нелюби]. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2014. – 172 с.
- [9] “Не хочеться, щоб у моєму фільмі звучали депресивні ноти” / [інтерв’ю з латвійським кінорежисером Вієструсом Кайрішем / записала О.Бірзул] // Docudays UA : (01 вересня 2011 р.) / URL: <http://www.docudays.org.ua>
- [10] Політичні новини [авт. І.Богословська] // Українська правда : (19 січня 2004 р.) / URL: <http://www.pravda.com.ua>
- [11] Політичні новини [авт. О.Сохар] // Обозреватель. ua : (14 листопада 2014 р., 14:57) / URL: <http://www.obozrevatel.com>
- [12] Політичні новини [гол. ред. В. Борисов] // Інформаційно-аналітичне видання Провінція : (11 липня 2013 р., 13:00) / URL: <http://www.pro-vincia.com.ua>
- [13] Політичні новини [гол. ред. О. Іваночко] // Інтернет-видання iPress.ua : (19 квітня 2013 р., 14:50) / URL: <http://www.iPress.ua>
- [14] Про спорт [авт. О.Солнцев] // Телевізійна служба новин, Ліга Європи : (24 жовтня 2014, 09:39) / URL: <http://pro.sport.tsn.ua>
- [15] Телевізійна служба новин / [вед. Є.Гордєєв] // Телеканал 1+1 : (21 листопада 2013 р., 09:33) / URL: <http://www.tsn.ua>
- [16] Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка : в 2 т. / А.Н. Тихонов. – М. : Русский язык, 1985. – Т. 1. – С. 36–50.
- [17] Щигло Л.В. Парадигматичні угруповання віддієслівних похідних з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові / Л.В. Щигло // Вісник Сумського державного університету. Серія “Філологія”. – 2008. – № 1. – С. 146–152.

REFERENCES

- [1] Verbych, S.O. Modern Ukrainian onimna vocabulary, functional aspect / S.O. Verbych // Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. – 2008. – № 5. – P. 54–60.
- [2] Viniar, H.M. Dictionary tumors Ukrainian language late XX - early XXI century / H.M. Viniar, L.R. Shpachuk. – Kryvyi Rih, 2005. – 158 p.
- [3] Greshchuk, V.V. The concept of word creative paradigm in modern derivatology V.V. Greshchuk // Linguistics. – 1985. – № 1. – P. 21 – 27.
- [4] Dyiak, O.V. Zolot- root word creative paradigm in modern Ukrainian language / O.V. Dyiak // The system and structure of Eastern languages [interdepartmental Coll. scientific papers]. – K.: NPU n.a. M.P. Drahomanov, 1998. – P. 178–183.
- [5] Dyiak, O.V. Structural and semantic structural word jacks organization with roots in marking metals: Author. Thesis. for obtaining sciences. degree candidate of Philol. Sciences, specials. 10.02.01 "Ukrainian" / O.V. Dyiak; NPU n.a. M.P. Drahomanov. – K., 2006. – 21 p.

- [6] Karpilovska, Ye.A. Construction of the complex structural word units / Ye.A. Karpilovska. – K. : Naukova dumka, 1990. – 155 p.
- [7] Klymenko, N.F. Word building nest / N.F. Klymenko // Ukrainska mova : [entsiklopediia]. – K. : Ukr. entsiklopediia, 2000. – P. 573.
- [8] Neliuba, A. Lexical-word creative innovation. 2012-2013 : [dictionary] / A. Neliuba, Ye. Redko; [za zag. red. A. Neliuby]. – Kh. : Kharkiv Historical and Philological Society, 2014. – 172 p.
- [9] "I do not want to have my film music sounded depressed" / [interview with Latvian filmmaker Viyestrusom Kayrish / recorded O.Birzul] // Docudays UA : (01 September 2011 y.) / URL: <http://www.docudays.org.ua>
- [10] Political News [author I. Bohoslovska] // Ukrainska Pravda : (11 January 2004 y.) / URL: <http://www.pravda.com.ua>
- [11] Political News [author O. Sokhar] // Obozrevatel.ua : (14 November 2014 y., 14:57) / URL: <http://www.obozrevatel.com>
- [12] Political News [ed. V. Borysov] // Information-analytical publications Province : (11 2013 y.) / URL: <http://www.pro-vincia.com.ua>
- [13] Political News [ed. O. Ivanochko] // Internet publications iPress.ua : (19 April 2013 y., 14:50) / URL: <http://www.iPress.ua>
- [14] Pro sport [author O. Solntsev] // TSN, Europa League: (24 October 2014 y., 09:39) / URL: <http://www.prosport.tsn.ua>
- [15] TSN / [anch. Ye. Hordieiev] // TV Channel 1+1 : (21 November 2013 y., 09:33) / URL: <http://www.tsn.ua>
- [16] Tikhonov A.N. Word-formation Dictionary of Russian language : v 2 t. / A.N. Tikhonov. – M. : Russian language, 1985. – Vol. 1. – P. 36-50.
- [17] Shchylho L.V. Paradigmatic grouping of verbal derivatives with categorical value active movement in modern German language / L.V. Shchylho // Bulletin of Sumy State University. Series "Philology". – 2008. – № 1. – P. 146–152.

The structure of word-formation nests with the tops of proper names in modern Ukrainian language

L. Rybachkivska

Abstract. The structure of word-formation nests with the tops of proper names in modern Ukrainian language was detailly discussed in this article; the consecutive analysis of word-formation pair, word-formation chain and word-formation paradigm was realized; and also it has been denoted that word-formation nests with the tops of antroponims are the most numeral group in Ukrainian language.

Keywords: *word-formation nest (family), word-formation pair, word-formation chain, word-formation paradigm, structure, proper name*

Прагматичні характеристики медійного інтердискурсу в парламентських текстах ФРН

О.С. Стасюк*

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: oleksandr-stasiuk@ukr.net

Paper received 03.07.15; Revised 10.07.15; Accepted for publication 14.07.15.

Анотація: У статті визначено особливості використання медійного інтердискурсу в парламентських текстах ФРН залежно від інтенцій учасників комунікації. З'ясовано, що медійний інтердискурс вживається в парламентських текстах з метою підтвердження висловлювань політиків та надання їм більшої достовірності. Виявлено специфіку використання медійного інтердискурсу представниками влади та опозиції.

Ключові слова: інтердискурсивність, інтертекстуальність, медійний дискурс, парламентський текст, прагматика

Вступ. Сучасна лінгвістика виявляє значний інтерес до вивчення різних типів дискурсу та їхньої взаємодії, що зумовило появу терміна «інтердискурсивність». Попри те, що на сьогодні існує низка праць, у яких розвивається теорія інтердискурсивності [напр., 3; 4; 6; 11], потребує досліджень інтердискурсивна природа окремих галузей людського спілкування. Зокрема практично нерозкритою лишається проблема взаємодії різних типів дискурсу в межах парламентської комунікації.

Парламентська комунікація має інтердискурсивний характер, інтегруючи елементи різних дискурсів: політичного, юридичного, економічного, наукового, медійного. При цьому одну з головних ролей відіграє медійний інтердискурс. Взаємодія парламентського та медійного дискурсів виявляється на декількох рівнях. По-перше, на їхньому стику творяться нові тексти. Зокрема це тексти спеціалізованих парламентських видань, що висвітлюють роботу парламенту для громадськості (парламентські газети «Das Parlament» та «Blickpunkt Bundestag» у Німеччині). По-друге, інтердискурсивного характеру набувають тексти, які складають основу парламентської комунікації. Елементи медійного інтердискурсу наявні в текстах, що творяться на пленарних засіданнях бундестагу ФРН, таких як промови депутатів парламенту, запитання до депутатів парламенту та відповіді на них тощо. З огляду на це, постає необхідність дослідження функціонування медійного інтердискурсу в парламентських текстах.

Огляд публікацій з теми. У науковій літературі інтердискурсивність визначається як змішування різних жанрів, дискурсів чи стилів у одному тексті [11, с. 96]. Інтердискурс найчастіше досліджується із залученням поняття інтертекстуальності, хоча їх і не можна ототожнювати [6, с. 53-54]. Вивченню інтертекстуальності на сьогодні присвячено значну кількість лінгвістичних досліджень, зокрема й на матеріалі текстів, що репрезентують інституційні галузі комунікації [2; 5; 8; 9; 10]. При цьому дослідники пропонують аналізувати насамперед експліцитні фрагменти інтертексту, тобто ті, що марковані за допомогою метаінтертексту – «тексту про текст у тексті» [1, с. 39]. У цьому разі автор тексту сам вказує на використання інтертексту й наводить його джерело, надаючи у такий спосіб інформацію про його належність до медійного інтердискурсу. Використання медійного інтердискурсу, так само, як і інших мовних і дискурсивних засобів у парламентських текстах, зумовлене прагненням учасників парламентської комунікації реалізувати власні комунікативні інтенції.

З огляду на це, **метою статті** є визначити прагматичні характеристики медійного інтердискурсу в парламентських текстах ФРН.

Матеріали та методи дослідження. Матеріал дослідження складають 106 текстових фрагментів, що охоплюють інтертекстуальні включення (цитати) та метаінтертекст, дібрані методом суцільної вибірки з текстів стенограм пленарних засідань бундестагу ФРН обсягом 2430 сторінок за 2013-2014 роки. Ці цитати експліцитно марковані за допомогою інтертексту як такі, що взяті із ЗМІ. Таке маркування передбачає вказівку на видання – джерело інтертексту, автора інтертексту, тип тексту (напр., стаття, інтерв'ю). Після добору текстових фрагментів було здійснено їхню прагматичну інтерпретацію.

Результати дослідження. Використання медійного інтердискурсу в парламентських текстах значною мірою залежить від соціальної ролі учасника парламентської комунікації, зокрема його належності до правлячої коаліції чи опозиції. Учасники парламентської комунікації, що належать до опозиційного політичного табору, найчастіше застосовують медійний інтердискурс з метою критики та дискредитації політичних опонентів.

При цьому можна виокремити два типи авторів інтертексту, взятого зі ЗМІ. По-перше, його автором може бути журналіст – автор газетної чи журнальної статті. У цьому разі в метаінтертексті зазвичай вказується лише видання, у якому опублікована стаття. По-друге, автором інтертексту може бути політик, високопосадовець, науковець або інша відома особа, що висловлюється у ЗМІ. У такому разі в метаінтертексті зазначається прізвище та ім'я автора інтертексту або його посада, а вказівка назви видання не є обов'язковою.

Опозиція найчастіше цитує слова політиків у ЗМІ, що належать до владного табору, намагаючись показати, що серед політичних опонентів відсутня єдність щодо певного питання.

Matthias W. Birkwald (Die Linke): Ich möchte Sie einmal daran erinnern, wie einige Mitglieder Ihrer Koalition dieses Thema sehen. Vizkanzler Sigmar Gabriel sagte dazu am 7. Dezember der Braunschweiger Zeitung – ich zitiere –: „Die Finanzierung der Mütterrente erfolgt früher oder später aus Steuern, zumindest teilweise. Auf Dauer kann man das so nicht durchhalten, sonst steigen die Beiträge der Rentenversicherung.“ So der Vizkanzler [7, с. 292].

Тут депутат із опозиційної партії цитує слова віце-

канцлера, вказуючи на протиріччя між цитатою та позицією інших представників влади. При цьому, як правило, опозиціонери погоджуються зі словами політичного опонента, наведеними у ЗМІ, водночас висловлюючи незгоду щойно висловленому в парламентському залі або діям політиків.

Спостерігається й незгода зі словами політичного опонента, висловленими ним у ЗМІ.

Elisabeth Scharfenberg (Bündnis 90/Die Grünen): Wie werden Sie das alles machen? Wie werden Sie denn die Bürokratie eindämmen? Wie werden Sie mehr Geld für die Pflegekräfte bereitstellen? Wie werden Sie mehr Auszubildende gewinnen, und wie werden Sie – das ist ganz besonders wichtig – die Minutenpflege abschaffen? Dazu, Herr Gröhe, sagen Sie nichts. Stattdessen liest man gleichzeitig in der Presse, dass Sie die Reform des Pflegebegriffs doch eher für eine „akademische Diskussion“ halten. An dieser Äußerung erkennt man bei allem Respekt, Herr Minister: Sie haben einfach keine Ahnung [7, 753].

Тут опозиціонер вказує на нерозуміння актуальних проблем міністром, про що, на її думку, свідчать сказані ним слова в інтерв'ю.

Значно рідше представники опозиції використовують інтертекст, авторами якого є журналісти. У цьому разі їхньою метою є насамперед загострено показати негативні явища політичної, економічної, соціальної дійсності, провина за які покладається на владу.

Gesine Löttsch (Die Linke): In der Süddeutschen Zeitung stand Anfang der Woche ein Artikel mit der Überschrift „Der Geruch absterbender Demokratie“. Ich zitiere daraus: „Diese Gegenwart bringe eine Art „Überbürger“ hervor, der den Restbürgern keine Rechenschaft mehr schuldig sei. Verfassungen und soziale Übereinkünfte haben Grenzen, die Finanzwelt nicht [7, с. 2341-2342].“

Такий інтертекст містить лексику з негативним оцінним значенням («absterbende Demokratie» у наведеному прикладі).

Учасники парламентської комунікації добирають цитати із тих видань, які можуть вважатися незаангажованими. При цьому перед інтертекстом може розміщуватися вказівка на нейтральність видання або навіть його прихильність до політичних опонентів.

Matthias W. Birkwald (Die Linke): Selbst in der Bild heißt es unter der Überschrift „Feuer unterm Dach“: „Die Warnungen werden lauter, und sie kommen nicht mehr nur aus Deutschland: Hunderttausenden Geringverdienern droht im Alter der Absturz in die Armut. ... Deutschland, eine Wirtschafts-Weltmacht, aber bei der Altersversorgung fast Entwicklungsland – das passt nicht zusammen.“ So die Bild-Zeitung [7, с. 106].

У цьому фрагменті важливу роль відіграє слово «selbst» (укр. «навіть»), за допомогою якого представник опозиції вказує на те, що подібні висловлювання у газеті «Das Bild» мусять свідчити про значну гостроту проблеми, яка описується в статті. При цьому слово «Entwicklungsland», яке, як правило, є евфемізмом, тут перетворюється на його протилежність – дисфемізм, вживаючись на позначення Німеччини.

Найчастіше використовується медійний інтердискурс, взятий із найвідоміших видань, таких як «Der Spiegel», «Die Zeit», «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Süddeutsche Zeitung», «Das Handelsblatt», «Die Welt». Ці видання, як правило, вважаються такими, що

об'єктивно висвітлюють інформацію, є незалежними та незаангажованими.

Dieter Janecek (Bündnis 90/Die Grünen): „Bayern könnte zum Modell für eine gescheiterte Energiewende werden.“ Das schreibt nicht die taz, sondern die FAZ, die linker Umtriebe unverdächtig ist. Sie sind auf dem besten Weg dazu – leider [7, с. 1037-1038].

У цьому прикладі наголошується на тому, що газета «Frankfurter Allgemeine Zeitung» не є прихильною до лівих політичних сил.

Поряд із опозицією, медійний інтердискурс у парламентській комунікації ФРН використовують і представники влади. При цьому авторами інтертекстуальних включень найчастіше є журналісти. Зокрема політики, що представляють владу, вживають цитати із ЗМІ з метою підтвердження правильності власних дій.

Hermann Färber (CDU/CSU): Der damalige Umweltminister und jetzige Wirtschaftsminister Gabriel hat das richtig gesehen. Ich zitiere aus einer Pressemeldung vom 17. Februar 2006, in der stand: „Ich weiß, dass in einigen Regionen, in denen jetzt weitere Gebiete gemeldet wurden, eine Verunsicherung bei Betrieben und Bürgern entstanden ist, welche Auswirkungen die Naturschutzmeldung nun für sie hat. Gemeinsam mit den Ländern will ich dazu beitragen, dass die Sorgen und Skepsis abgebaut werden ...“ Genau dazu bietet sich jetzt die Gelegenheit [7, с. 2036].

Спостерігаються й цитати, у яких опозиція критикується у ЗМІ. У цьому разі газета, яка цитується, має бути достатньо авторитетною.

Michael Grosse-Brömer (CDU/CSU): Ich habe in der Süddeutschen Zeitung gelesen – ich zitiere –: Die Opposition „... setzt auf das Mitleid der Öffentlichkeit. ... Larmoyanz aber ist keine parlamentarische Tugend. ... In den Zeiten der Großen Koalition von 1966 bis 1969 war die Opposition noch viel kleiner, sie war nur halb so groß, sie bestand nur aus der FDP. (...) Die zeigte aber damals, dass klein nicht mickrig bedeuten muss ... sie schaffte es deswegen, weil sie die Zeit nutzte, sich zu erneuern ...“ [7, с. 1020].

Тут критика здійснюється шляхом порівняння сучасної опозиції з опозицією 60-х років.

Значно рідше влада вдається до цитування висловлювань політичних опонентів з метою показати їхню помилковість.

Matthias W. Birkwald (Die Linke): Kurz zu den Grünen (...): Frau Andreae, Sie haben kürzlich im Handelsblatt gesagt – Zitat –: „Wir Grünen sind die einzigen, die sowohl die Rente mit 63 klar ablehnen und eine gerechte Finanzierung der Mütterrente aus Steuern fordern.“ Grünes Alleinstellungsmerkmal sei die Generationengerechtigkeit, im Unterschied zur Koalition, aber auch zur Linken. – Frau Kollegin, ich glaube, da haben Sie irgendetwas gründlich missverstanden [7, с. 473].

Тут негативна оцінка інтертексту автором тексту передана за допомогою дієслова «missverstehen».

Так само, як і опозиціонери, представники влади використовують цитати своїх політичних опонентів із ЗМІ, для того щоб вказати на протиріччя в їхніх поглядах.

Andreas G. Lämmel (CDU/CSU): Wenn Sie heute in die Tagespresse schauen, können Sie einen großen Artikel Ihres Fraktionsvorsitzenden lesen, in dem er schreibt: „Njet zu Gazprom“ und davon spricht, dass die starke und

einseitige Abhängigkeit von Energieimporten gefährlich ist. (...) Vielleicht sollten Sie sich in Ihrer Fraktion einmal darüber klar werden, was Sie wollen. (...) Wollen Sie von Importen unabhängiger werden? Das können wir nur, indem wir einheimische Energierohstoffe besser nutzen. Klären Sie erst einmal in Ihrer Fraktion, was Sie überhaupt wollen [7, с. 1870].

Спостерігається критичне ставлення мовця до ЗМІ та написаного ними, спрямоване на підтримку власної політичної сили.

Hans-Peter Uhl (CDU/CSU): Man kann nicht zulassen, dass die Medien den Beamten unwidersprochen millionenfachen Rechtsbruch unterstellen und dann sagen: „Aha, so sind die anscheinend; sie leisten einen Eid auf die Einhaltung der Gesetze, und dann begehen sie monatlich millionenfach Rechtsbruch.“ Das kann so nicht stehen bleiben [7, с. 61].

У цьому прикладі не вказується назва видання, яке критикується, а сам фрагмент, який оформлено автором тексту як інтертекстуальний, є насправді висловлюванням самого політика.

Поряд із представниками влади та опозиції, до учасників парламентської комунікації належать спікер та віце-спікери парламенту, які мають лишатися нейтральними в політичному двобої, інтегруючи парламент у єдине ціле. З огляду на це, інтертекстуальні включення зі ЗМІ, які використовуються ними, є нейтральними, і спрямовані на висвітлення поглядів, які знаходять консенсус серед представників різних політичних сил.

Norbert Lammert (Präsident des Bundestages): „Zur

Verantwortungsübernahme durch das Parlament gibt es keine überzeugende Alternative.“ So hat es der Präsident des Bundesverfassungsgerichts, den Heinz Riesenhuber schon auf der Tribüne begrüßt hat, nicht nur in Interviews immer wieder festgehalten, sondern auch in einschlägigen Urteilen des Bundesverfassungsgerichts ist das so oder ähnlich nachzulesen [7, с. 7].

Як бачимо, у цьому прикладі спікер парламенту цитує слова Голови Конституційного Суду, висловлені ним в інтерв'ю, які стосуються ролі парламенту в цілому.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що медійний інтердискурс використовується в парламентських текстах ФРН з метою реалізації прагматичних інтенцій учасників комунікації, зокрема для надання більшої об'єктивності критиці політичних опонентів та драматизації явищ політичного, соціального, економічного життя. Спостерігається також вживання інтертекстуальних включень, узятих із ЗМІ, з метою їхньої критики. При цьому представники опозиції вдаються здебільшого до цитування висловлювань політичних опонентів у ЗМІ, зокрема фрагментів з інтерв'ю, намагаючись показати їхню невідповідність діям політиків, а представники влади цитують фрагменти статей, написаних журналістами, у яких позитивно оцінюється їхня діяльність. Перспективи подальших досліджень вбачаються нами в необхідності з'ясування впливів інших типів інтердискурсу на парламентську комунікацію. Цікавими можуть бути й діахронні дослідження інтердискурсивності комунікації в парламенті та інших інституційних галузях.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Гавенко А.С. Метаинтертекстуальность в художественном тексте (на материале русских рассказов 80-х годов XX–XXI веков) / А.С. Гавенко // Филология и человек. – Барнаул : Изд-во Алтайск. гос. ун-та, 2011. – № 2. – С. 36–48.
- [2] Спиридовский О.В. Интертекстуальность президентского дискурса в США, Германии и Австрии / О.В. Спиридовский // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург : Изд-во Уральск. гос. пед. ун-та, 2006. – С. 161–169.
- [3] Чернявская В.Е. Интертекстуальность и интердискурсивность / В.Е. Чернявская // Текст – Дискурс – Стил. – СПб : Изд-во СПбГУЭФ, 2003. – С. 23–42.
- [4] Чернявская В.Е. Открытый текст и открытый дискурс: Интертекстуальность – дискурсивность – интердискурсивность / В.Е. Чернявская // Лингвистика текста и дискурсивный анализ: традиции и перспективы : сб. научн. статей / Отв. ред. В.Е. Чернявская. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2007. – С. 7–26.
- [5] Шаповал М. Система координат : типологія міжтекстової взаємодії та маркери інтертекстуальності / Мар'яна Шаповал // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Вид-во Львівськ. ун-ту, 2008. – Вип. 44. – Ч. 1. – С. 134–140.
- [6] Шевченко І.С. Интердискурсивність політичного дискурсу / І.С. Шевченко // Вісник ХНУ. – Х., 2009. – № 848. – С. 53–57.
- [7] Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht – 18. Legislaturperiode. – Sitzung 1–29. – Berlin, 2013–2014. – 2430 S. / URL: <http://dip21.bundestag.de>
- [8] Herrmann, K. Intertextualität : Perspektiven auf ein interdisziplinäres Arbeitsfeld / Karin Herrmann, Sandra Hübenthal (Hg.). – Aachen : Shaker Verlag. – 2007. – 228 S.
- [9] Holthius, S. Intertextualität. Aspekte einer rezeptionsorientierten Konzeption / Susanne Holthius. – Tübingen : Stauffenburg, 1993. – 268 S.
- [10] Klein, J. Linguistische und literaturwissenschaftliche Beiträge zur Intertextualität / Josef Klein, Ulla Fix (Hg.). – Tübingen : Stauffenburg-Verl., 1997. – 402 S.
- [11] Wu, J. Understanding Interdiscursivity : A Pragmatic Model / Jianguo Wu // Journal of Cambridge Studies. – Cambridge, 2011. – Vol. 6. – No. 2–3. – P. 95–115.

REFERENCES

- [1] Gavenko, A.S. Metaintertextuality in Literary Text (based on Russian stories of 1980s – 21st century) / A.S. Gavenko // Philology and Person. – Barnaul: Altai University, 2011. – Issue 2. – P. 36–48.
- [2] Spiridovskij, O.V. Intertextuality of Presidential Discourse in USA, Germany and Austria / O.V. Spiridovskij // Political Linguistics. – Issue 20. – Ekaterinburg : Uralskij State University Publishing House, 2006. – P. 161–169.
- [3] Cherniavskaya, V.E. Intertextuality and Interdiscursivity / V.E. Cherniavskaya // Text – Discourse – Style. – SPb : Izd-vo SpbGUEF, 2003. – P. 23–42.
- [4] Cherniavskaya, V.E. Open Text and Open Discourse: Intertextuality – Discursivity – Interdiscursivity / V.E. Cherniavskaya // Text Linguistics and Discourse Analysis: Traditions and Perspectives / Ed. by V.E. Cherniavskaya. – SPb.: SPbGUEF, 2007. – P. 7–26.
- [5] Shapoval, M. Coordinate System : Typology of Intertextual Relations and Markers of Intertextuality / Marjana Shapoval. – Bulletin of Lviv University. Philology Series. – Lviv : Lviv University, 2008. – Issue 44. – Part 1. – P. 134–140.
- [6] Shevchenko, I.S. Interdiscursivity of Political Discourse / I.S. Shevchenko // Kharkiv National University Bulletin. –

Kharkiv, 2009. – Issue 848. – P. 53-57.

[7] Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht – 18. Legislaturperiode. – Sitzung 1–29. – Berlin, 2013-2014. – 2430 S. / URL: <http://dip21.bundestag.de>

[8] Herrmann, K. Intertextualität : Perspektiven auf ein interdisziplinäres Arbeitsfeld / Karin Herrmann, Sandra Hübenthal (Hg.). – Aachen : Shaker Verlag. – 2007. – 228 S.

[9] Holthius, S. Intertextualität. Aspekte einer rezeptionsorientier-

ten Konzeption / Susanne Holthius. – Tübingen : Stauffenburg, 1993. – 268 S.

[10] Klein, J. Linguistische und literaturwissenschaftliche Beiträge zur Intertextualität / Josef Klein, Ulla Fix (Hg.). – Tübingen : Stauffenburg-Verl., 1997. – 402 S.

[11] Wu, J. Understanding Interdiscursivity : A Pragmatic Model / Jianguo Wu // Journal of Cambridge Studies. – Cambridge, 2011. – Vol. 6. – No. 2-3. – P. 95-115.

Pagmatic Characteristics of Media Interdiscourse in the Parliamentary Texts of Germany

O.S. Stasiuk

Abstract: The article deals with characteristics of media interdiscourse in the parliamentary texts of Germany that depend on pragmatic intentions of communicants. It is shown that media interdiscourse is used in the parliamentary texts to verify the utterances of politicians. The specifics of using media interdiscourse by representatives of the majority and opposition is revealed.

Keywords: *interdiscursivity, intertextuality, media discourse, parliamentary text, pragmatics*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu